

OIKEUSTIEDE

JURISPRUDENTIA

XLVI

2013

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimitusneuvosto

Eva Tammi-Salminen, puheenjohtaja
Tatu Leppänen
Tapio Määttä
Seppo Villa

Toimittaja

Tapani Lohi

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. (09) 6120 300, f. (09) 604 668
www.lakimiesyhdistys.fi
toimisto@lakimiesyhdistys.fi

© 2013 kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys

ISSN-L 0355-8215

ISSN 0355-8215

ISBN 978-951-855-330-7

ISBN 978-951-855-725-1 (verkkokirja)

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2013

Antti Tapanila

**TUOMARIN EETTISET
PERIAATTEET**

Sisällys

1	JOHDANTO.....	227
1.1	Kysymyksenasettelu.....	227
1.2	Tuomari modernissa yhteiskunnassa.....	230
1.2.1	Tuomarin määritelmä.....	230
1.2.2	Tuomarin tehtävän muuttuminen.....	231
1.3	Periaatteiden laatiminen Suomessa.....	233
1.3.1	Työryhmä periaatteita valmistelevaan.....	233
1.3.2	Valmistelutyön vaiheista.....	234
2	ETIIKKA JA AMMATTIEETTISET PERIAATTEET.....	237
2.1	Lyhyesti etiikasta.....	237
2.2	Etiikan oppisuunnat ja tuomarin etiikka.....	240
3	TUOMARIN EETTISET PERIAATTEET AMMATTIETIIKAN KENTÄSSÄ.....	243
3.1	Kansainväliset suositukset periaatteiden mallina.....	243
3.1.1	<i>Bangalore Principles of Judges</i>	243
3.1.2	Eurooppalaiset suositukset.....	244
3.2	Eettiset periaatteet vertailevasta näkökulmasta.....	248
3.2.1	Eettisten periaatteiden esiinmarssi.....	248
3.2.2	Eettiset periaatteet Pohjoismaissa.....	249
3.2.3	Eettiset periaatteet eräissä Euroopan maissa ja muualla.....	252
3.3	Lakimiesammattien eettisiä periaatteita.....	255
4	RIIPPUMATTOMUUS JA PUOLUEETTOMUUS.....	259
4.1	Lakisidonnaisuus.....	260
4.2	Riippumattomuus.....	264
4.3	Puolueettomuus.....	269
4.4	Tuomarin käyttäytyminen.....	274
4.5	Yhdistymis- ja kokoontumisvapaus.....	277
5	OIKEAMIELISYYS.....	278
5.1	Mitä oikeamielisyydellä tarkoitetaan?.....	278
5.2	Arvostava suhtautuminen.....	280

5.3	Prosessuaalinen tasavertaisuus	281
5.4	Käsittelyn laatuun sopivan ilmapiirin luominen	286
6	AMMATTITAITO	288
6.1	Oikeudelliset tiedot ja ymmärrys	288
6.2	Noudatetut työskentelytavat	290
6.3	Työkyvyn ylläpitäminen	291
6.4	Ennakkoluulottomuus ja viestinnälliset taidot	292
7	AVOIMUUS	295
7.1	Tiedonvälitys ja tuomioistuimet	295
7.2	Tuomari julkisuuden toteuttajana	296
7.3	Tuomari keskusteluun osallistujana	300
8	LOPPUPÄÄTELMIÄ	303
	LÄHTEET	305
	LIITE: PERIAATTEET	308
	ETHICAL PRINCIPLES FOR JUDGES	310

Tuomarin eettiset periaatteet

1 JOHDANTO¹

1.1 Kysymyksenasettelu

Miten hyvä tuomari menettelee tehtävässään? Tämänkaltainen kysymys on askarruttanut ihmiskuntaa niin kauan kuin yksilöiden välisiä tai yksilön ja yhteisön välisiä ristiriitoja on ratkaissut jokin sitä varten nimetty taho. Hyvän lainkäyttötoiminnan tunnusmerkkejä on löydettävissä kirjallisista lähteistä pitkältä ajalta.

Kristinuskon perusteoksessa Raamatussa on kiteytetty eräitä tuomarilta edellytetyjä menettelytapoja: ”Älkää väaristäkö oikeutta älkääkä olko puolueellisia. Älkää ottako lahjuksia, sillä lahjus sokaisee viisaankin ja väaristää niiden asian, jotka ovat oikeassa” (5. Moos. 16:19).² Omassa asiassa tuomarina toimiminen on huomioitu roomalaisen oikeuden säännöskokoelmassa, sillä Digestan 50. kirjan 13. luvussa menettely on kielletty seuraamuksen uhalla, vaikka sitä ei ole katsottu rikokseksi. Näiden esimerkkien lisäksi voidaan mainita myös pohjoismaisen oikeuskulttuurin klassikko eli Olaus Petrin tuomarinohjeet, jotka on laadittu 1540-luvulla. Myös Olaus Petrin tuomarinohjeet rakentuvat vanhemmalle oikeusperinteelle³ ja muodostavat ensimmäisen pohjoismaisen periaatekokoelman aiheesta. Olaus Petrin tuomarinohjeiden merkittävyttä kuvaa omalta osaltaan niiden painaminen lakikirjojen kanteen vielä 2000-luvun Suomessa.

Hyvän tuomarin ominaisuuksien määrittely ei ole käynyt aikojen saatossa tarpeettomaksi, vaikka edellä viitatuissa ja monissa muissa lähteissä niitä on vuosisatojen aikana sivuttu. Vaikka nykyisellään kirjoitettu lainsäädäntö sisältää mittavasti tuomarin asemaa, tehtäviä ja virkavelvollisuutta

¹ Kiitän artikkelin lukemisesta ja parannuksiin johtaneista korjausehdotuksista oikeusneuvos Pertti Välimäkeä ja hovioikeudenlaamanni Tapani Vasamaa. Vastuu esitetyistä kannanotoista säilyy silti kirjoittajalla.

² Ks. myös Toinen aikakirja 19:7.

³ Ks. Blomstedt 2001, s. 17–19.

käsitteleviä säännöksiä, ei periaateluonteisen ammattieettisen ohjeistuksen tarve ole poistunut. Päinvastoin, viime vuosikymmeninä kansainvälisten järjestöjen toimesta on laadittu tuomarin eettisiä periaatteita ja kannustettu jäsenvaltioita laatimaan omia ohjeistuksiaan.⁴ Kansainvälisen kehityksen ohella monissa maissa on laadittu eettisiä periaatteita. Tässä suhteessa Suomi on seurannut yleistä linjaa hieman viivytellen, sillä Suomen Tuomariliitto – Finlands Domareförbund ry:n (jäljempänä Tuomariliitto) laatimat tuomarin eettiset periaatteet on vahvistettu vasta 4.5.2012 ja julkistettu 12.10.2012.⁵

Artikkelin ensisijaisena tarkoituksena on esitellä hiljakkoin julkaistut tuomarin eettiset periaatteet ja asettaa ne yhteyteensä käytännön tuomarin työssä. Kuten jäljempänä tullaan huomaamaan, periaatteet ovat yleisluontoisia hyvän lainkäyttötoiminnan luonnehdintoja, jotka tarjoavat niiden käyttäjälle ja tulkitsijalle suuntaviivoja eettisiin valintatilanteisiin. Periaatteet jättävät tilaa tulkinnolle ja jatkopohdinnoille siitä, miten valintatilanteissa tulisi menetellä, ja mitä valintojen reunaehtoja huomioida. Koska tuomarin eettisissä periaatteissa käsitellään laajasti kysymyksiä tuomarin asemasta ja tehtävistä, joudutaan artikkelissa rajoittumaan vain joihinkin aihepiireihin. Käsitellyt teemat on pyritty valitsemaan niin, että ne edustaisivat käytännössä merkittäviä ja tuomarin työssä eteen tulevia tilanteita. Aiheiden valinnassa on kiinnitetty huomiota myös siihen, minkälaiset kysymykset herättivät tuomarikunnassa keskustelua periaatteita laadittaessa.

Toiseksi periaatteita tarkastellaan osana kansainvälistä kehitystä, jolloin pohdittavaksi tulee, missä määrin Tuomariliiton periaatteet edustavat kansainvälisten suositusten linjaa, ja miltä osin periaatteissa on kotimaisia, suomalaisesta oikeusperinteestä kumpuavia juonteita. Kansainvälisten suositusten ohella merkitystä on myös vertailukelpoisissa maissa vahvistetuilla tuomareiden eettisillä periaatteilla. Artikkelissa tarkastellaan vertailevasta näkökulmasta erityisesti Ruotsin ja Norjan eettisiä ohjeita sekä menettelytapoja niiden valmistelemissä.⁶ Vähäisemmässä määrin esitellään muiden maiden, kuten Itävallan, Englannin ja Walesin, Skotlannin sekä Kanadan eettisiä ohjeita. Vertailumaiden eettisiä ohjeita ei ole tarkoitus esitellä kattavasti, vaan lähinnä laajemman kuvan saamiseksi siitä, minkälaisista näkökulmista eettisiä ohjeita voidaan laatia ja minkälaisia keskeisiä kysymyksiä eettisissä ohjeissa yleisesti tarkastellaan.

⁴ Esimerkkeinä voidaan mainita YK:n puitteissa tehty Bangaloren julistus tuomarin eettisistä periaatteista vuodelta 2002 ja Euroopan neuvoston tuomarikomitean ns. Magna Charta 2010. Kansainvälisiin tuomareita koskeviin periaateasiakirjoihin palataan lähemmin jäljempänä artikkelissa.

⁵ Tuomarin eettiset periaatteet, ks. liite 1.

⁶ Pohjoismaista Islannissa ei ole laadittu tuomareille eettisiä periaatteita (ks. Einarsdottir 2011, s. 59) ja Tanskassa niitä ollaan vasta laatimassa (Sandgren 2010, s. 755).

Kolmanneksi artikkeliin sisältyy lyhyt johdatus yleisiin ammattieettisiin periaatteisiin liittyviin näkökohtiin, jotka mahdollistavat arvion siitä, miten tuomarin eettiset periaatteet näyttäytyvät ammattieettisinä ohjeina. Voidaanko niitä luonnehtia ammattieettisiksi periaatteiksi sillä tavoin kuin ammattieettiset periaatteet yleisesti ymmärretään? Voidaanko tuomarin eettisiä periaatteita rinnastaa asianajajien, syyttäjien ja muiden lakimiesryhmien julkilausuttuihin arvoihin tai periaatteisiin? Näihin kysymyksiin vastaamiseksi artikkelissa tarkastellaan lyhyesti Asianajajaliiton hyvää asianajotapaa koskevia ohjeita (15.1.2009), syyttäjälaitoksen julkaisua ”Arvot ja periaatteet” (2005) sekä Suomen Lakimiesliiton valtuuskunnan 15.5.1995 hyväksymiä lakimiehen eettisiä ohjeita. Asianajajan ja syyttäjän tehtäviin liittyvää eettistä ohjeistusta tarkastellaan vertailukohtana myös siitä syystä, että kyseisiä ammatteja voidaan pitää tuomarin tehtävien tavoin perinteisinä ja vahvan ammattikuvan tarjoavina työtehtävinä. Tuomarin konkreettiset työtehtävät liittyvät asianajajan tai syyttäjän työhön, koska tuomarit ovat yksi kolmesta oikeudenkäynneissä esiintyvistä ammattiryhmästä. Lakimiehen eettiset ohjeet on otettu tarkastelun kohteeksi, sillä ne on tarkoitettu koko lakimieskunnan noudatettaviksi.

Tuomarin eettisiä periaatteita ei artikkelissa tarkastella normatiivisena ilmiönä. Siten artikkelia ei voida pitää varsinaisesti lainopillisena esityksenä, vaan pikemminkin soveltavan etiikan lajiin kuuluvana. Artikkelissa tarkastellaan eettisiä periaatteita tuomarin näkökulmasta, jolloin taustalla on vahva oikeudellinen kytkentä. Tuomarin eettisiä periaatteita selvitetään kirjallisista lähteistä, joista painottuvat eri tahojen laatimat eettiset periaatejulistukset sekä eettisistä periaatteista laaditut julkaisut. Oikeudellisesta lähdeaineistosta hyödynnetään ennen kaikkea oikeuskirjallisuutta, jonka kannanotoista tehdään päätelmiä tuomarin asemaan ja tehtäviin liittyvistä näkökohdista. Sen sijaan positiivisen oikeuden normeille tai lainvalmisteluasiakirjoille ei anneta merkitystä, joka niillä yleisesti oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa on. Oikeuskäytäntöön ja laillisuusvalvontaviranomaisten ratkaisuihin on viitattu joissakin kohdin esimerkinomaisesti. Lisäksi artikkelissa on käytetty eettisten periaatteiden valmistelussa kertynyttä aineistoa, kuten valmistelutyöryhmän muistioita ja periaatteiden luonnoksista annettuja lausuntoja.⁷ Niistä voidaan tehdä päätelmiä siitä, mitkä kysymykset ovat herättäneet tuomarikunnassa keskustelua, ja minkälaisen valmisteluprosessin tuloksena tuomarin eettiset periaatteet on laadittu.

⁷ Artikkelin kirjoittaja on toiminut Tuomariliiton asettaman eettisten periaatteiden valmistelutyöryhmän sihteerinä, joten kirjoituksessa hyödynnetään myös muistinvaraista ja taltioimatonta tietämystä periaatteiden valmistelutyöstä.

1.2 Tuomari modernissa yhteiskunnassa

1.2.1 Tuomarin määritelmä

Tuomarin eettisiä periaatteita tarkasteltaessa on syytä lyhyesti todeta, mitä *tuomarilla* tarkoitetaan. Tuomariliiton eettiset periaatteet eivät suoraan ota kantaa tuomarin käsitteeseen, sillä periaatteisiin ei sisälly määritelmää niiden kohderyhmästä. Eettiset periaatteet on tarkoitettu lainkäyttötoimintaan, jolloin vastaus tulee hakea siitä, mitä lainkäyttötoiminnalla ja siihen osallistuvilla yleisesti tarkoitetaan.

Perustuslain 98 §:ssä on määritelty lainkäyttövaltaa käyttävät tuomioistuimet. Tuomioistuimet eroavat muista viranomaisista ainakin sikäli, että niiden asema on erikseen perustuslaissa määritelty ja niiden tehtävä liittyy oikeussuojan antamiseen yksilöiden tai yksilön ja julkisen vallan välisissä oikeudellisissa riitaisuuksissa. Perustuslain 98 §:n mukaan yleisiä tuomioistuimia ovat käräjä- ja hovioikeudet sekä korkein oikeus. Hallintuomioistuimia puolestaan ovat alueelliset hallinto-oikeudet sekä korkein hallinto-oikeus. Lisäksi voidaan lailla perustaa erityistuomioistuimia, joita ovat tällä hetkellä markkinaoikeus, työtuomioistuin ja vakuutusosasto.

Tuomioistuimissa työskentelee useampia henkilöstöryhmiä, joista tuomarilla yleisesti tarkoitetaan ainoastaan tuomioistuimen lainoppineita jäseniä. Tämän lisäksi tuomioistuimissa on kansliahenkilökuntaa, jolla ei ole oikeustieteellistä koulutusta. Muutoksenhakutuomioistuimissa eli hovi- ja hallinto-oikeuksissa, vakuutusosastossa sekä korkeimmissa oikeuksissa on tuomareiden ohella sivutoimisia jäseniä sekä esittelijöitä. Käräjäoikeuksissa on vielä lautamiehiä, jotka ovat sivutoimisia ja useimmiten vailla oikeustieteellistä koulutusta.⁸

Tuomioistuimien henkilökunta voidaan jaotella lainoppineisiin tuomareihin, asiantuntijajäseniin, lautamiehiin, intressijäseniin sekä esittelijöihin. Asiantuntijajäsen tarkoittaa tuomioistuimeen nimitettyä jäsentä, jolla on koulutuksen tai ammatin tuomaa erityistietämystä jollakin tuomioistuimen tarvitsemalla alalla.⁹ Lautamiehellä viitataan henkilöön, joka on valittu määrääjäksi toimimaan käräjäoikeuden maallikkojäsenenä. Intressijäsenet puolestaan edustavat tiettyä eturyhmää, jonka intresseihin liittyviä asioita tuomioistuin käsittelee.¹⁰

⁸ Ks. tuomarin käsitteestä ja jaotteluista myös Tapanila 2007, s. 5–7.

⁹ Esimerkkeinä voidaan mainita lääkärijäsenet hallinto-oikeuksissa ja vakuutusosastossa sekä tekniikan ja luonnontieteen alaa edustavat asiantuntijajäsenet hallinto-oikeuksissa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

¹⁰ Tämänkaltaisia intressijäseniä on vakuutusosastossa ja työtuomioistuimissa. Myös sotilasrikosasioita käräjä- ja hovioikeuksissa käsittelevät sivutoimiset jäsenet voidaan nähdä intressijäseninä.

Eettisten periaatteiden kannalta huomionarvoinen jakolinja kulkee lainoppineiden tuomioistuimen jäsenten ja esittelijöiden sekä muiden tuomioistuimen jäsenten välillä. Lainoppineet tuomioistuimen jäsenet ja esittelijät voivat kuulua jäsenenä Tuomariliittoon, joka on eettiset periaatteet vahvistanut. Näin ollen vain lainoppineet tuomioistuinten jäsenet ja esittelijät ovat voineet suoraan vaikuttaa eettisten periaatteiden sisältöön. Tästä näkökohdasta huolimatta eettiset periaatteet on tarkoitettu sillä tavoin yleispäteviksi, että lainkäyttötoimintaa harjoittava voi noudattaa kyseisiä periaatteita tehtävässään virkanimikkeestä riippumatta. Olisi yleiseltä kannaltakin ongelmallista, jos tuomioistuimissa lainkäyttötehtävissä työskentelevät ymmärtäisivät ammattietiikan vaatimukset toisistaan kovin poikkeavasti. Tuomariliiton eettiset periaatteet ja tuomarin tehtävään liittyvät ammattieettiset pohdinnat on siten nähtävä kaikkien lainkäyttötehtävässä toimivien ohjenuorana.

1.2.2 Tuomarin tehtävän muuttuminen

Tuomarin yhteiskunnallinen tehtävä voidaan nähdä eräänlaisena taustana eettisille periaatteille sekä muille tuomarin asemaa koskeville järjestelyille. Tuomarin tehtävä on perinteinen, ja voidaan olettaa, että kaikissa järjestäytyneissä yhteiskunnissa on ollut jonkinlainen ristiriitojen ratkaisemiseen erikoistunut instituutio. Tuomarin yhteiskunnallinen merkitys on kuitenkin vaihdellut, ja tästä syystä on aiheutta arvioida muutamalla karkealla luonnehdinnalla, minkälaiseen toimintaympäristöön eettiset periaatteet ja yleisemmin tuomarin tehtävää koskevat ammattieettiset pohdinnat kytkeytyvät.

Tuomarin eettisissä periaatteissa on otettu lyhyesti kantaa siihen, millä tavoin tuomarin yhteiskunnallinen tehtävä on periaatteita laadittaessa hahmotettu. Tässä yhteydessä on paikallaan siteerata kyseistä lausumaa sellaisenaan.

”Tuomari ei sovelle lakia pelkästään yksittäistapauksessa, vaan lainkäytössä myös luodaan oikeutta. Perusoikeudet, kansainväliset ihmisoikeus- ja muut sopimusvelvoitteet, oikeustapausten asema oikeuslähteenä sekä lainsäädäntöön kirjatut tulkinnanvaraiset ja avointa harkintaa edellyttävät oikeusohjeet ovat muuttaneet tuomarin roolia aikaisemmasta. Tuomioistuinten lisääntynyt yhteiskunnallinen merkitys edellyttää keinoja, jotka auttavat lainkäytön asianmukaisuuden arvioinnissa.”

Ajateltaessa suomalaista tuomaria 2000-luvulla voidaan ainakin kansainvälisiä sopimusvelvoitteita pitää piirteenä, joka on merkittävällä tavalla muuttanut tuomarin roolia aikaisemmasta. Tällaisista sopimusvelvoitteista

on syytä mainita Suomen jäsenyys Euroopan neuvoston ihmisoikeusyleis-sopimuksessa (jäljempänä EIS) vuodesta 1990 sekä jäsenyys Euroopan yhteisöissä (nykyään Euroopan unioni, EU) vuodesta 1995. Jäsenyys sekä EIS:ssa että EU:ssa on johtanut siihen, että kansallinen tuomari joutuu päättämään oikeusohjeita kahden yleiseurooppalaisen tuomioistuimen ratkaisuista. Molemmat tuomioistuimet ovat sitoutuneet dynaamiseen ja evolutiiviseen tulkintatapaan, joka voi tuottaa kansallisen oikeusjärjestyksen ytimeen ulottuvia muospaineita lainsäädännölle ja oikeuskäytännölle.¹¹

Jo ennen edellä kuvattuja kansainvälisiä sitoumuksia Suomen kansallises-sa lainsäädännössä ja tuomioistuinten tehtävien järjestelyissä on tehty ratkaisuja, joilla tuomioistuinten tehtäviä on muutettu aiempaa enemmän harkintavaltaa sisältäviksi. Lainsäädäntö on jo pitkään yhteiskunnan raken-teiden monimutkaistuessa ja teknisen kehityksen sääntelytarvetta lisätessä tuottanut niin sanottuja joustavia oikeusnormeja, jotka antavat tuomiois-tuimelle valtuutuksen ratkaista käsiteltävänä olevia tulkintakysymyksiä kokonaisharkinnalla. Tällä tarkoitetaan sitä, että laissa määritellään vain harkinnassa huomioon otettavat seikat, joita arvioimalla tuomioistuimen tulee asia ratkaista. Harkinnanvaraisiin normeihin liittyvät kysymykset tuomarin vallankäytön näkökulmasta eivät ole varsinaisesti uusia, sillä jo vuonna 1938 oikeustieteellisen väitöskirjan laatinut Otto Brusiin on hahmotellut tuomarin roolia avointa harkintaa edellyttäviä oikeusnormeja tulkittaessa.¹²

Myös korkeimman oikeuden asema ennakkopäätöstuomioistuimena, jota tarkoittava lain muutos tuli voimaan 1979¹³, sekä perustuslain uudistami-nen vuonna 2000 ovat muuttaneet osaltaan tuomioistuinten ja yksittäisen tuomarin tehtäväkuvaa aikaisemmasta. Muutoksenhakuoikeus korkeimpaan oikeuteen rajoitettiin asioihin, joilla on ennakkopäätösarvoa myöhempiä

---

¹¹ Aarnio pitää ihmis- ja perusoikeusajattelun esiinmarssia kenties merkittävimpänä 1900-luvun loppupuolen oikeusvaltiokäsitykseen tuomista lisistä (ks. Aarnio 2006, s. 112–113). Tähän havaintoon voidaan perustellusti yhtyä, sillä etenkin Euroopan ihmisoikeusopimus on käynnistänyt Suomen oikeusjärjestystä perusteitaan myöten muokkaavan muutosprosessin, jolle ei vielä näy loppua. Esimerkiksi vuoden 2012 aikana KKO on antanut ennakkopäätöksiä itsekriminointisuojausta ja *ne bis in idem* -periaatteesta, joiden nykytulkinnot on omaksuttu EIT:lta. *Ne bis in idem* on aiheuttanut myös tarpeen arvioida veronkorotusmenettelyn ja rikosprosessin päällekkäisyyden osittaista purkamista lainsäädännön keinoin.

¹² Otto Brusiin ”Tuomarin harkinta normin puuttuessa” (1938). Brusiinin väitöskirja edustaa monin tavoin tulevaisuuteen suuntautunutta ja syvällistä ajattelua tuomarin tehtävästä, jossa on otettu huomioon monia tuomarin tehtävään liittyviä, ammattieettiseltäkin kannalta keskeisiä kysymyksiä (ks. s. 101–104, jossa pohditaan hyvän tuomarin ominaisuuksia). Brusiinin ajatuksilla on siten edelleen merkittävää arvoa pohdittaessa tuomarin ammattie-tiikan ajattomia teemoja.

¹³ Laki 2.2.1979/104, jolla muutettiin oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännöksiä muu-toksenhakuoikeudesta korkeimpaan oikeuteen.

oikeudenkäyntejä ajatellen, ja korkeimman oikeuden ratkaisuille määriteltiin lainsäätäjän taholta muista tuomioistuinratkaisuksista poikkeava status oikeudenhoitoa ajatellen. Perustuslain uudistaminen puolestaan johti siihen, että tuomioistuimille säädettiin oikeus ja velvollisuus jättää eduskuntalain säännös soveltamatta, mikäli soveltaminen johtaisi ilmeiseen ristiriitaan perustuslain kanssa kyseisessä yksittäistapauksessa (PeL 106 §).

Edellä on lyhyesti lueteltu oikeusjärjestyksestä johtuvat tekijät, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että tuomarin rooli on viime vuosikymmeninä muuttunut aiempaa monimuotoisemmaksi. Sovellettavien oikeuslähteiden lisääntyminen, kansainvälistyminen ja aiempaa nopeampi säännösten muutostahti asettavat yhä enemmän vaatimuksia tuomarin tiedollisille ja taidollisille valmiuksille. Lainsäätäjä ei välttämättä reagoi kansainvälisistä velvoitteista johtuviin lainsäädäntötarpeisiin riittävän ripeästi, jolloin tuomari joutuu etsimään ratkaisua oikeudelliseen ongelmaan suoraan kansainvälisistä oikeuslähteistä. Tuomarilla on käsittelemisään asioissa *ratkaisupakko*, vaikka lainsäätäjä ei tarjoaisikaan ajantasaisia työkaluja ratkaisun tekemiselle. Oikeuslähteiden lisääntyminen ja niiden sisältämän tulkinnanvaran laajeneminen paitsi lisäävät tuomarille asetettavia vaatimuksia myös korostavat hänen yhteiskunnallista merkitystään ja yhteiskuntaan vaikuttavaa vallankäyttöään. Tuomarin aiempaa keskeisempi asema yhteiskunnallisena toimijana johtaa väistämättä myös siihen, että häneen kohdistuu aiempaa tehostuneempaa kontrollia sekä lakisääteisten valvontamekanismien että julkisuuden kautta.

1.3 Periaatteiden laatiminen Suomessa

1.3.1 Työryhmä periaatteita valmistelemaan

Suomessa eettisten periaatteiden laatimiseen johtanut keskustelu käynnistyi tuomarikunnan piirissä sikäli, että ensimmäistä kertaa ajatus esitettiin hovioikeuksien presidenttien taholta, jotka 15.10.2009 esittivät Tuomariliitolle eettisten ohjeiden laatimista. Aloite johti käytännön toimenpiteisiin varsin pian, sillä Tuomariliiton ja Korkeimpien oikeuksien tuomarien yhdistys ry:n hallitukset asettivat 3.5.2010 työryhmän valmistelemaan tuomarin eettisiä periaatteita. Hankkeen käynnistämistä esiteltiin lyhyesti myös toukokuussa 2010 pidetyssä Tuomariliiton vuosikokoustilaisuudessa Maarianhaminassa. Työryhmän puheenjohtajaksi valittiin entinen Tuomariliiton puheenjohtaja, hovioikeudenlaamanni Tapani Vasama ja jäseniksi oikeusneuvos Pertti Välimäki, hallintoneuvos Anne E. Niemi, esittelijäneuvos Marja-Liisa Judström, käräjätuomari Kimmo Vanne ja käräjätuomari Paula Virrankoski.

Työryhmän sihteerinä toimi vakuutus oikeussihteerinä Antti Tapanila.¹⁴

Työryhmän kokoonpanoa tarkasteltaessa voidaan todeta, että Suomessa eettisiä periaatteita valmisteltiin yksinomaan tuomarikunnasta koostuvassa työryhmässä. Työryhmän asettajana ja hankkeen alullepanijana sekä lopputuloksen hyväksyjänä oli Tuomariliitto, eli hankkeeseen ei osallistunut valtiovaltaa tai sidosryhmiä edustaneita tahoja lukuun ottamatta työryhmän toteuttamia kuulemisia. Hanke oli siten kansainvälisten suositusten linjoilla, sillä valmistelutyö tapahtui täysin tuomarikunnan toimin. Toisaalta valittu ratkaisu työryhmän kokoonpanosta edellytti sidosryhmien, lainkäytön osallisten ja asiantuntijakannanottojen hankkimista muilla tavoilla, koska ulkopuolisia jäseniä ei työryhmässä ollut.

1.3.2 Valmistelutyön vaiheista

Periaatteiden valmisteluprosessin määrittäminen ja käytännön valmistelutoimenpiteiden hoitaminen oli pitkälti työryhmän tehtävänä. Ensi vaiheessa vuoden 2010 loppuun mennessä työryhmä laati ensimmäisen luonnoksen periaatteista, joka rakenteeltaan erosi olennaisesti lopullisesta ja sisälsi tuomarin ammattihyveiden määrittelyt. Periaatteiden luettelo oli tuossa vaiheessa laajempi ja luonnos muistutti jäljempänä (luku 3.1.2) esiteltävistä esikuvista ENCJ:n raporttia, jossa niin ikään on tarkasteltu hyvän tuomarin ominaisuuksia.¹⁵ Vuonna 2010 laadittu luonnos periaatteista toimitettiin Tuomariliitolle ja Korkeimpien oikeuksien tuomareiden yhdistys ry:lle arvioitavaksi 23.12.2010, jolloin periaatteiden laatimisesta esitettiin yhdistyksille myös taustoittava muistio. Muistiossa arvioitiin valmistelun jatkamista ja esitettiin kolme vaihtoehtoa, joista perusteellisin malli lopulta tuli valituksi. Nopein vaihtoehto olisi ollut periaatteiden hyväksyminen Tuomariliiton vuosikokouksessa toukokuussa 2011, mutta tällöin laajamittainen periaatteiden keskusteluttaminen tuomioistuimissa ei olisi ollut mahdollista. Työryhmä piti muistiossaan tärkeänä, että periaatteista käydään laajaa keskustelua, koska se mahdollistaa tuomarikunnan sitoutumisen periaatteisiin.¹⁶

Olenainen vaihe periaatteiden valmistelutyössä oli sidosryhmien ja lainkäytön osallisten kuuleminen tammikuun lopulla 2011. Kuulemistilaisuuteen oli kutsuttu edustajia Asianajajaliitosta, Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta, oikeustieteellisistä tiedekunnista, filosofisesta tiedekunnasta, Lakimiesliitosta, Oikeuskanslerinvirastosta, oikeusministeriöstä, Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, oikeustoimittajista ja Valtakunnansyyttäjän-

¹⁴ Työryhmää täydennettiin työn viimeistelyvaiheessa Tuomariliiton päätöksestä kahdella jäsenellä, jotka olivat oikeussihteerinä Kaarlo Hakamies ja käräjätuomari Pekka Louhelainen.

¹⁵ Luonnos periaatteista 2010.

¹⁶ Muistio tuomarietiikasta 2010.

virastosta.¹⁷ Kaikki kutsutut tahot eivät lähettäneet edustajiaan tilaisuuteen, mutta eri tuomarijärjestöistä paikalle saapui verraten runsas osanotto ja periaatteista käytiin monipuolista keskustelua. Lisäksi yhden oikeustieteellisen tiedekunnan edustaja toimitti kommentteja periaateluonnoksesta sähköpostitse myös muiden tilaisuuden osallistujien luettavaksi. Käydyssä keskustelussa lainkäytön osallisia edustaneet suhtautuivat kannustavasti hankkeeseen ja pitivät luonnosta hyvänä perustana työlle, mutta suosittelivat periaateluettelon kiteyttämistä ja jäntevöittämistä. Oikeustieteellisen tiedekunnan edustaja piti hyve-eettistä näkökulmaa mielenkiintoisella tavalla klassiseen filosofiaan kytkeytyvänä.

Kuulemistilaisuuden osanottajat pitivät luonnoksessa esitettyä rajoitetta tuomarin keskusteluun osallistumisesta liian kategorisena ja suosittivat ennemminkin sen reunaehtojen tarkastelua. Osallistujat pitivät ongelmallisena sitä, että tuomarin osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun voimaperäisesti rajoitetaan, koska se estää tuomaria käyttämästä sananvautta ja saattaa ehkäistä yhteiskunnallisesti merkityksellistä toimintaa. Lisäksi tuotiin esille, että tuomareiden julkinen esiintyminen on Suomessa ollut perinteisesti vähäistä.¹⁸ Tämä pohdinta johtui siitä, että luonnoksessa oli todettu seuraavaa.

”Tuomari ei osallistu julkiseen tai tieteelliseen keskusteluun, jota käydään hänen virassaan käsittelemistään asioista. Tuomarin tärkein puheenvuoro asiasta ilmenee tuomioistuimen antaman ratkaisun perusteluista.”

Työryhmä laati keväällä 2011 toisen luonnoksensa periaatteista, joka toimitettiin Tuomariliiton jäsenyhdistyksille. Luonnos eroaa esitystavaltaan ja rakenteeltaan olennaisesti ensimmäisestä versiosta, sillä periaatteet ryhmiteltiin neljään otsikoituun osioon, jotka ovat riippumattomuus ja puolueettomuus, avoimuus, oikeamielisyys ja ammattitaito. Tällaisena ryhmittely säilyi vahvistettuihin periaatteisiin, joskin sisällöllisiä muutoksia tehtiin vielä runsaasti. Lisäksi työryhmä esitti maaliskuussa 2011 pitämässään kokouksessa jatkokäsittelyä niin, että periaatteet vahvistetaan Tuomariliiton vuosikokouksessa toukokuussa 2012 ja julkistetaan tuomaripäivillä lokakuussa 2012.¹⁹ Myös tältä osin työryhmän esitys aikanaan toteutui.

Periaatteita käsiteltiin seuraavan kerran laajemmalla kokoonpanolla Tuomariliiton vuosikokouksessa 2011 Hämeenlinnassa. Koolle olleet tuomarit osallistuivat keskusteluun aktiivisesti ja erityisen vilkasta ajatustenvaihtoa käytiin lakisidonnaisuudesta. Osallistujille jaetussa periaateluonnoksessa asia oli muotoiltu seuraavasti.

¹⁷ Muistio tuomarietiikasta 2010.

¹⁸ Kuulemistilaisuus 2011.

¹⁹ Pöytäkirja 2.3.2011.

”Tuomari on sitoutunut oikeusvaltioperiaatteeseen. Tämä edellyttää, ettei tuomari ylitä laillisuuden tai harkintavaltansa rajoja. Tuomari saa luopua lakisidonnaisuudesta vain, jos demokratia tai ihmis- ja perusoikeudet olisivat muuten ilmeisessä vaarassa.”

Tuomarikunnassa pidettiin ongelmallisena sitä, että periaateluonnoksessa tuomarille tarjottiin mahdollisuus sivuuttaa virkatoimissaan lainsäädäntö, vaikka tämä mahdollisuus luonnoksessa liittyi yhteiskuntajärjestystä uhkaavaan kriisitilanteeseen. Tähän kysymykseen palataan jäljempänä luvussa 4.1, joten tässä vaiheessa riittää toteamus, että vuosikokouksessa käyty keskustelu yhdessä toisen kuulemisen tuottaman palautteen kanssa johti sittemmin siihen, että kyseistä kohtaa periaatteissa muutettiin varsin olennaisesti.²⁰

Syksyllä 2011 työryhmän ryhtyessä viimeisen luonnoksen hiomiseen kokoonpanoa vahvistettiin erityisesti siitä syystä, että käräjätuomareiden yhdistys oli esittänyt painokasta kritiikkiä periaateluonnoksesta. Tässä vaiheessa periaatteisiin ei enää tehty radikaaleja sisältöön kohdistuneita muutoksia, vaan pyrittiin vain hiomaan esitystapaa ja sanamuotoja. Viimeistelty luonnos lähetettiin kuulemiskierrokselle loppuvuodesta 2011, jolloin kuuleminen toteutettiin kirjallisesti. Kuuleminen kohdistettiin kaikkiin tuomioistuimiin sekä lainkäytön osallisiin. Kuuleminen tuotti etenkin tuomioistuimista runsasta palautetta, joka koottiin palauteyhteenvedoksi, ja näiden pohjalta laadittiin lopullinen Tuomariliiton vuosikokoukselle 2012 tehty esitys. Työryhmä kävi systemaattisesti läpi saadun palautteen ja arvioi, minkälaisiin tarkistuksiin se antoi aihetta. Työryhmä toimitti palautteen antaneille tahoille korjatun versionsa, jossa se myös perusteli, miksi joiltakin osin ei ollut tehty esitettyjä korjauksia.²¹

Tässä yhteydessä palautetta ei ole aiheellista käydä laajemmin läpi, vaan sitä on esitelty jäljempänä asiayhteyksissään samoin kuin työryhmän näemyksiä siitä, miksi joihinkin esitettyihin korjauksiin ei ryhdytty. Työryhmä luovutti esityksensä Tuomariliitolle, joka vuosikokouksessaan toukokuussa 2012 Lappeenrannassa hyväksyi esityksen. Vastaavasti myös Korkeimpien oikeuksien tuomarien yhdistys ry hyväksyi periaatteet vuosikokouksessaan. Varsinainen periaatteiden julkistaminen tapahtui Tuomaripäivillä Helsingissä lokakuussa 2012, jonne saatiin jaettaviksi Tuomariliiton oikeusministeriön taloudellisen tuen varassa painattamat Tuomarin eettiset periaatteet.²²

²⁰ ”Tuomari sitoutuu oikeusvaltioperiaatteeseen sekä ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamiseen. Tuomari ei ylitä laillisuuden tai harkintavaltansa rajoja.”

²¹ Ks. työryhmän vastaus 2012.

²² Tuomarin eettisten periaatteiden julkaiseminen on noteerattu myös Euroopan neuvoston korruption vastaisen toimielimen (*Greco*) Suomea koskeneessa raportissa 27.3.2013 (ks. *Greco* 2013, s. 31). *Greco* on jatkotoimenpiteinä suosittanut, että tuomarin eettiset periaatteet toimitetaan myös tuomioistuimien maallikko- ja asiantuntijajäsenten käyttöön

Painetussa vihkosessa periaatteet on käännetty myös ruotsiksi, englanniksi ja ranskaksi.²³

2 ETIIKKA JA AMMATTIEETTISET PERIAATTEET

2.1 Lyhyesti etiikasta

Etiikka on tutkimusala, joka tutkii moraalialia ja siihen liittyviä kysymyksiä, kuten eettisen toiminnan periaatteita, oikeaa ja väärää, hyvää elämää sekä arvojen ja eettisten väittämien luonnetta.²⁴ Etiikan tehtäväkenttää voidaan määritellä myös kuvaamalla kysymyksiä, joihin etiikka hakee vastauksia. Etiikka pyrkii vastaamaan esimerkiksi siihen, mitä yksilön pitäisi tehdä tehdäkseen oikein. Vaihtelee ko moraali eli eettisesti oikea toimintamalli ajasta ja paikasta riippuen? Mistä moraalin velvoittavuus johtuu? Mikä on moraalin alkuperä? Mikä on moraaliarvostuksen objekti? Moraalilla tarkoitetaan tässä yhteydessä eron tekemistä hyvän ja pahan välillä. Moraali on siis etiikan tutkimuskohde, mutta ei ainut sellainen.²⁵

Filosofian tieteenalaan kuuluvan etiikan keskeiset osa-alueet ovat eettisten käsitteiden ja moraalisen kielen luonnetta ja perustaa tutkiva *metaetiikka*, eettisiä normeja määrittävä *normatiivinen etiikka* sekä erilaisten eettisten arvojen soveltamista koskeva *soveltava etiikka*.²⁶ Tässä yhteydessä ei ole syytä perehtyä tarkemmin metaetiikan kysymyksenasetteluihin, sillä ammattieettisten periaatteiden kannalta olennaisempaa on hahmottaa periaatteita, joilla eettisiä normeja tulee arvioida. Normatiivisen etiikan alaan kuuluvien jaotteluiden selvittäminen on perusteltua, sillä ne auttavat hahmottamaan, minkälaisilla eri perusteilla eettisiin kysymyksiin on mahdollista hakea vastauksia.

Normatiivinen etiikka pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, mikä on hyvää ja millä perusteella. Tämänkaltainen kysymys on askarruttanut ajattelijoita jo Aristoteleesta ja Platonista alkaen, ja eräs normatiivisen etiikan teorioista eli hyve-etiikka on saanut alkunsa Aristoteleen kehittäminä. Hyve-etiikassa huomio ei ole niinkään henkilön yksittäisissä teoissa vaan

---

sekä huolehditaan siitä, että eettiset periaatteet otetaan osaksi tuomareiden koulutusta ja pyritään muutenkin varmistamaan niiden toteutuminen lainkäytössä.

²³ Vihkosen ulkoosan suunnittelusta ja taittamisesta on huolehtinut graafinen suunnittelija Jussi Kaakinen.

²⁴ Airaksinen 1993, s. 9–16; Rentto 1999, s. 481 ja <http://fi.wikipedia.org/wiki/Etiikka>, 21.12.2012.

²⁵ Harva 1958, s. 20–23.

²⁶ <http://fi.wikipedia.org/wiki/Etiikka>, 21.12.2012.

henkilön hyvinä pidettävissä luonteenpiirteissä ja niiden tietoisessa kehittämisessä. Aristoteles pyrkii teoksessaan *Nikomakhoksen etiikka* erittelemään hyviä ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä sekä pitää keskeisenä kokemukseen perustuvaa hyveiden kehittämistä. Aristoteleella hyve on usein tietynlaisen ”kultaisen keskitien” noudattamista, jolloin yksilön ominaisuuksien tulee olla tasapainossa.²⁷ Aristoteles esittää myös mielenkiintoisen ajatuksen siitä, että tietty hyvä teko ei ole sitä aina ja kaikissa tilanteissa, vaan teon hyvyys tulee arvioitavaksi lopputuloksen mukaan. Aristoteleen etiikkaa voidaan siten luonnehtia teleologiseksi.

Myös toinen klassinen filosofi, Platon, kuuluu hyve-etiikan edustajiin, vaikka Platonin filosofia poikkeaa perusteiltaan olennaisesti Aristoteleesta. Platonin eettisiin näkemyksiin liittyy käsitys siitä, että väärän toiminnan taustalla on tietämättömyys siitä, mikä on oikein ja hyvää. Tietoisuus hyvästä estää siten väärät teot eli olennaista on pyrkimys kehittää hyveeseen liittyvää tietoisuutta.²⁸ Yhteistä Aristoteleelle ja Platonille on se, että heidän eettisten käsitystensä kulmakivi on yksilön hyveen kehittäminen, jolloin hän tulee kykeneväksi toimimaan eettisesti oikealla tavalla. Mitään ulkopuolista mittapuuta yksilön hyveiden määrittelylle ei aseteta.

Toisessa normatiivisen etiikan lajissa eli velvollisuusetiikassa huomio kiinnitetään yksilön hyvien ominaisuuksien sijasta siihen, minkälaisien yleisluontoisten normilauseiden perusteella tekojen hyvyyttä arvioidaan. Velvollisuusetiikka rakentuu ajatukselle siitä, että oikeasta ja väärästä on olemassa jokin ajasta ja paikasta riippumaton ydinsisältö, joka on jokaisen yksilön pääteltävissä. Velvollisuusetiikan kehittäjänä tunnetaan Immanuel Kant, jonka mukaan on olemassa yksilöistä riippumaton moraalilaki eli kategorinen imperatiivi, joka on hyvän toiminnan perusta. Kant katsoi, että ainoastaan tuon moraalilain mukainen tietoinen teko on hyvä. Kantin mukaan jokainen yksilö on tietoinen a priori kyseisestä moraalilaista ja kykenee sen sisällön selvittämään.²⁹ Kant on formuloinut kategoriseksi imperatiiviksi seuraavanlaisen normilauseen: ”Toimi aina siten, että toimintatavastasi voitaisiin tehdä yleinen moraalilaki.” Voidaan havaita, että Kantin muotoiluun verrattava yleinen moraalilain määritelmä sisältyy Matteuksen evankeliumiin: ”Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille” (Mat. 7:12).

Edellä olevia Kantin ja Matteuksen evankeliumin normilauseita verrattaessa voidaan havaita, että niissä pyritään muotoilemaan ajasta ja paikasta

²⁷ Aristoteles [1981], s. 48–60. Aristoteles tiivistää ajatteluaan mm. seuraavasti: ”Hyve on siis ylipäänsä eräänlainen keskiväli, sillä kaikki hyveen mukainen tähtää keskiväliin.” ”On siis kolmenlaisia käyttäytymistapoja. Kaksi on huonoa, nimittäin liiallisuuksiin menevät ja puutteelliset, ja yksi on hyve ja se edustaa keskiväliä.”

²⁸ Pietarinen 2001, s. 51–57.

²⁹ Harva 1958, s. 55–57 ja Airaksinen 1993, s. 166–177.

riippumaton yleinen moraalinen mittapuu, jonka mukaan yksilön tekoja on arvostettava. Vaikka muotoilut eroavat sisällöltään, osoittaa tämä yhtäläisyys sitä, että molemmissa kysymys on velvollisuusetiikasta. Yksilön tekojen mittapuu on jokin annettu ajasta ja paikasta riippumaton määritelmä, jonka perusteella yksilön toiminnan hyvyttä arvioidaan. Velvollisuusetiikan kirjo laajenee siten Kantin ja kristinuskon edustamasta uudempiin kehitelmiin, joista voidaan mainita libertaristinen etiikka. Libertaristisen etiikan esille nostaminen tässä yhteydessä on aiheellista siksi, että se eräin tavoin pohjautuu modernille taloustieteelliselle käsitykselle ja ideaalille mahdollisimman laajasta yksilönvapaudesta.³⁰ Velvollisuusetiikan osalta voidaan todeta vielä se, että myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset ilmentävät vastaavin tavoin ajatusta universaalista ja kaikkia yksilöitä velvoittavasta normistosta, joka kuvaa annettuja ja kaikkien noudatettavaksi tarkoitettuja oikeudellisia periaatteita.

Kolmantena etiikan oppisuuntana on utilitaristinen etiikka, jossa yksilön ominaisuuksien tai ajasta ja paikasta riippumattoman moraalilain sijasta kiinnitetään huomio yksilön tekojen hyödyllisyyteen. Utilitarismissa keskeistä on, tuottaako teko hyötyä. Hyöty puolestaan on oppisuunnan piirissä määritelty vaihtelevin tavoin. Hyöty on perinteisesti nähty esimerkiksi nautintona, eli yksilön teko on hyvä, jos se lisää yksilön omaa nautintoa. Altruistisessa mallissa hyötynä pidetään toisen yksilön nautinnon lisäämistä.³¹ Utilitarismissa kiinnostavaa on se, että mitään yksittäistä tekoa ei voida sinällään arvioida hyvän tai pahan asteikolla, vaan olennaista on teon tuottama hyöty.

Utilitarismissa jossakin määrin harhaanjohtava ja oppisuuntaa mahdollisesti tarpeettomasti leimaava yksityiskohta on yksilön henkilökohtaisen nautinnon lisäämisen asettaminen hyvän mittapuuksi. Länsimaisen kristillisperusteisen arvokäsityksen näkökulmasta itsekkään hedonismin asettaminen ylimmäksi hyvän määritelmäksi vaikuttaa hämmäntävältä, joskaan ajatus sinällään ei ole nykytodellisuudesta pääteltäville arvokäsityksille vieras. Utilitarismia ei kuitenkaan tarvitse pitää ainoastaan hedonismin varaan rakentuvana eettisenä oppisuuntana, sillä esimerkiksi utilitarismin tätä puolta kriittisesti arvioinut G. E. Moore on osoittanut heikkouksia utilitarismin pyrkimyksessä asettaa nautinto moraalinen mittapuuksi. Moore on erotellut hyvän välineenä ja hyvän päämääränä itsessään. Mooren mukaan oikea teko on sellainen, joka tuottaa kokonaisuudelle mahdollisimman paljon

³⁰ Nozick 1974, s. 4–12 ja Rentto 1999, s. 495. Libertaristisen etiikan näkökulmasta yksilön vapaus on hyvän ainut mittapuu ja siihen puuttuminen voi olla oikeutettua vain silloin, jos vapauden käyttäminen johtaisi toisen henkilön vapauteen puuttumiseen. Esimerkiksi Nozick ei perustele juuri lainkaan sitä, miksi yksilönvapaus on kaiken perustana oleva luovuttamaton arvo, vaan hahmottelee sitä, minkälainen yhteiskunta toteuttaa yksilönvapautta mahdollisimman suuressa määrin.

³¹ Harva 1958, s. 42–43 ja Airaksinen 1993, s. 136–146.

hyvää. Mikä on hyvää, on puolestaan tiedon asia, joka on pääteltävissä arvoista. Mooren ja eräiden muiden saman oppisuunnan edustajien edustama ns. arvoetiikka lähenee sikäli velvollisuusetiikkaa, että moraaliala ei tarkastella yksilön näkökulmasta vaan hyvän mittapuuna pidetään yksilön ulkopuolisia tekijöitä. Arvoetiikassa yleinen moraalilaki on korvattu yksilön pääteltävissä olevilla arvonäkökohdilla.³² Tämä on ymmärrettävissä niin, että arvot eivät koostu yksittäisestä moraalilaista, vaan ne ovat argumentteja valittaessa vaihtoehtoa, joka mahdollistaa mahdollisimman suuren kokonaishyödyn toteutumisen.

2.2 Etiikan oppisuunnat ja tuomarin etiikka

Edellä on lyhyesti esitelty vuosisatojen aikana kehiteltyjä oppisuuntia, joilla on pyritty ratkaisemaan kysymystä siitä, millä perustein tietty teko tai valinta on osoitettavissa hyväksi. Kaikki oppisuunnat ja niiden piirissä syntyneet ratkaisuyritykset sisältävät heikkoja kohtia sikäli, että ne eivät tarjoa tyhjentävää vastausta moraalisen arvioimisen ongelmaan. Hyve-etiikka voidaan perustellusti arvostella siitä käytännön näkökulmasta, että ajatus yksilön pyrkimyksestä kehittää hyveitään perustuu oletukselle yksilön hyvään suuntautuneesta tavoitteesta. Arkielämä kuitenkin osoittaa, että ihmiset toimivat monin eri tavoin eikä oletukselle universaalista yksilöiden pyrkimyksestä hyveiden kehittämiseen ole katetta. Kysymys hyvistä ominaisuuksista on niin ikään arvostuksenvarainen asia, joka vaihtelee yksilökohtaisesti, eikä ole kovin helppoa osoittaa tiettyjä yleisesti hyvinä pidettyjä ominaisuuksia, ei edes tietyn rajatun joukon, kuten vaikkapa ammattikunnan edustajien, keskuudessa.

Velvollisuusetiikka ja arvoetiikka puolestaan edellyttävät yksilöiden ulkopuolista, ajasta ja paikasta riippumatonta moraalilakia tai mahdollisuutta päätellä ulkopuolelta ”hyvän” arvioimisen perusteet. Arvorelativismina tunnettu käsitys kuitenkin torjuu tällaisen ulkopuolisen ja yksilöistä riippumattoman järjestelmän olemassaolon ja pitää hyvää aikaan ja paikkaan sidottuna ilmiönä.³³ Äärimmillen vietyinä arvorelativismi tarkoittaa sitä, että 1930-luvulta alkaneet juutalaisvainot Saksassa eivät olleet moraalisesti paha teko, koska yhteisössä vallinneiden moraalikäsitysten mukaan juutalaisten vainoaminen ei ollut väärin vaan sille oli esitettävissä kyseisen yhteisön oikeutettuna pitämät perustelut.

³² Harva 1958, s. 95–108 ja Airaksinen 1993, s. 28–35.

³³ Arvorelativismi tarkoittaa sitä, että arvoja pidetään subjektiivisena asiana eikä yhden arvokäsityksiä voida millään mittapuulla arvioida toista paremmiksi. Ks. Aarnio 2006, s. 214–216, jossa arvorelativismia on arvioitu oikeudellisen ratkaisutoiminnan näkökulmasta. Ks. arvorelativismista myös Niiniluoto 2003, s. 253–258.

Utilitarismissa puolestaan heikkoutena on, että yksilön, yhteisön tai toisen yksilön (altruismi) hyödyn määrittelyminen on arvostuksenvarainen asia, kuten hyve-etiikan perustana olevien yksilön hyveiden. Pitkälle vietyinä utilitarismissa on omiaan ehkäisemään yhteisöllisen elämänmuodon, jos hyvän ainut mittapuuna on yksilön oman nautinnon maksimoiminen. Jokainen voi helposti kuvitella yhteiskunnan, jossa tämänkaltainen normi on moraalien mittatikkuna. Jokaisen yksilön nautinnon maksimoiminen tarkoittaisi käytännössä erityisen vaikeita rajanvetoja siitä, mihin saakka kullekin voidaan sallia ”hyvän” tavoittelu ilman, että se vaarantaa muiden yksilöiden oikeutta vastaavaan. Eikö esimerkiksi enemmän omaisuutta omistavan velvoittaminen luopumaan osittain omastaan merkitse sitä, että hänen hyvänsä kajotaan, vaikka sen perusteena olisi köyhemmän hyvän lisääminen?

Ammattietiikan kannalta kysymys moraalien mittapuusta ei ole ylipääsemättömän ongelma, sillä ammattieettisillä periaatteilla pyritään tarkastelemaan hyvän ja pahan erottelua tietyssä suljetussa systeemissä, kuten vaikkapa lainkäyttötoiminnassa, jossa arvioiminen voi perustua systeemille ulkopuolelta asetettuun tavoitteeseen. Otettaessa esimerkiksi vaikkapa tuomari voidaan ajatella, että yhteiskunta on asettanut tuomarin ratkaisemaan yksilöiden tai yksilön ja julkisen vallan välisiä ristiriitoja, jolloin hyvän tuomarin toiminnan tulee olla sellaista, että se mahdollisimman suurella määrällä edesauttaa tämän tavoitteen toteutumista. Voidaan havaita, että moraalille on näin asetettu jonkinlainen yleispätevä mittapuuna, olkoonkin, että se sisältää arvostuksenvaraisia tekijöitä alettaessa pohtia tarkemmin, mitkä toimintatavat kuuluvat välttämättöminä lainkäytön tavoitteen toteuttamiseen.

Mitä sitten on ammattietiikka? Oikeastaan edellä moraalien perustan arvostuksenvaraisuudesta lausuttu perustelee tarpeen ammattietikalle. Ammattietikalla tarkoitetaan sovellettua etiikkaa, joka käsittelee ammattilisten tekojen eettisyyttä.³⁴ Ammattietiikan hahmottaminen tietyn ammattikunnan sisäisesti ja julkilausutuina kannanotoin on omiaan luomaan arvostuksenvaraiselle asialle merkityssisältöä, josta ammattikunnan jäsenet ja ulkopuoliset voivat päätellä, minkälaisia arvoja ammattikunta katsoo tarpeelliseksi noudattaa. Ammattietiikan periaatteet on aiheellista lausua julki, koska yleisluontoinen vaatimus hyvästä ammattitoiminnasta vaatii tuekseen konkreettisempia määrittelyitä, jotta se olisi sisäistettävissä ja ymmärrettävissä.³⁵ Myös mahdollisuus sitoutua ammatin edustajana tiettyihin hyvän toiminnan perusedellytyksiin edellyttää julkilausuttuja ammatillisia arvoja.³⁶

³⁴ Pursiainen 2001, s. 32–43, Airaksinen 1992, s. 19 ja <http://fi.wikipedia.org/wiki/Am-mattietiikka>, 21.12.2012.

³⁵ Aarnio 2010, s. 542.

³⁶ Pursiainen 2001, s. 38.

Ammattietiikka julkilausuttuine arvoineen heijastelee tietyllä tavalla velvollisuusetiikan mukaista käsitystä etiikasta. Yksilön ulkopuolinen toimija, useimmiten ammattikunta kollektiivina, on esittänyt jonkinlaisen yhteisen näkemyksen niistä perusteista, joilla hyvää ammattitoimintaa voidaan arvioida. Vertaamalla ammattikunnan edustajan toimia näihin periaatteisiin ulkopuolinen arvioija kykenee päätelemään, täyttääkö toiminta hyvän ammattitoiminnan tunnusmerkit. Vaikka tällainen vertaaminen rinnastuu oikeudelliseen ratkaisutoimintaan, lain noudattamisen jälkikäteeseen kontrolloimiseen, ammattieettisten periaatteiden ydinajatus ei ole tuottaa normistoa hyvän ammattitoiminnan arvioimiseen. Pikemminkin ammattieettisten ohjeiden tarkoitus on kuvata tavoitteita, joihin hyvässä ammattitoiminnassa pyritään.

Tuomarin eettisissä periaatteissa on kysymys suuntaviivojen antamisesta matkalle kohti hyvää ammatillista toimintaa, eikä tarkoitus ole antaa yksityiskohtaisia toimintaohjeita ammatissa vastaantuleviin kiperiin tilanteisiin. Tällä tavoin ajateltuna ammattietiikkaan kuuluvat periaatelauseumat voidaan nähdä myös hyve-etiikan näkökulmasta luonnehdintoina siitä, minkälaisia määreitä hyvään ammatin edustajaan voidaan liittää.³⁷ Ammattieettiset periaatteet liittyvät myös utilitaristisen etiikan lähtökohtiin sikäli, että periaatteissa voidaan asettaa tavoitetiloja, joihin pääsemiselle ei ole edellytetty ennalta määriteltyä keinoa. Tuomarin eettisistä periaatteista voidaan ottaa tästä esimerkiksi kohdassa 12 edellytetty työkyvyn ylläpitämisestä huolehtiminen. Millä tavalla tämä tapahtuu, jää eettisissä periaatteissa avoimeksi. Tuomarin tulee siis pyrkiä ylläpitämään työkykyään itse valitsemillaan keinoilla, jolloin keinojen ”hyvyyttä” voidaan arvioida ainoastaan sitä kautta, onko tavoite eli työkyvyn säilyminen saavutettu.

Tuomarin eettiset periaatteet sisältävät johdanto-osassa kannanoton siitä, miten niitä laadittaessa on ymmärretty ammattieettisten periaatteiden merkitys:

”Tuomarin eettiset periaatteet ovat tuomarille tärkeä itsearviointin väline. Eettisten periaatteiden tarkoituksena ei ole kuvata hyvältä tuomarilta vaa-dittavia ominaisuuksia, vaan eettisesti oikeaa toimintaa, johon tuomarin tulee työssään pyrkiä. Periaatteet ovat luonteeltaan eettisiä tavoitteita, jotka toimivat apuvälineinä eettisesti perusteltujen valintojen tekemiseen. Periaatteet eivät kuvaa eettiselle toiminnalle asetettavia vähimmäisvaatimuksia, vaan tavoitetasoa, johon lainkäyttötoiminnassa tulee pyrkiä.”

Edellä siteeratusta eettisten periaatteiden kohdasta ilmenee, että periaatteita laadittaessa on haluttu rajata hyve-etiikkaan liittyvää hyvän tuomarin

³⁷ Ks. Airaksinen 1992, s. 46.

ominaisuuksien tarkastelu periaatteiden ulkopuolelle. Sen sijaan maininnat itsearvioinnin välineestä ja pyrkimisen kohteeksi asetetusta tavoitetasosta viittaavat siihen, että periaatteilla on velvollisuusetiikkaa ja utilitarismia sivuaavia ulottuvuuksia. Vaikka hyveiden määrittelyyn ei ole tietoisesti haluttu lähteä, on vaikea kuvitella, etteikö julkilausutuilla eettisillä periaatteilla olisi merkitystä myös hyvän tuomarin määrittelemisessä. Hyvien ominaisuuksien korostaminen on kuitenkin omiaan hämärtämään sitä lähtökohtaa, että eettisesti korkeatasoiseen ammattitoimintaan on kaikkien mahdollista pyrkiä.

3 TUOMARIN EETTISET PERIAATTEET AMMATTIETIIKAN KENTÄSSÄ

3.1 Kansainväliset suositukset periaatteiden mallina

3.1.1 *Bangalore Principles of Judges*

Kansainvälisellä tasolla tuomarin eettisiä periaatteita on käsitelty YK:n korruption vastaisen työn puitteissa käynnistetyssä työryhmässä, johon on kuulunut jäsenenä päällikkötuomareita eri maista. Pontimena työryhmän työskentelylle oli tarve lisätä luottamusta tuomioistuimien riippumattomuuteen ja oikeusjärjestykseen yleisesti. Työryhmä laati tuomarin eettisistä periaatteista asiakirjan *The Bangalore Principles of Judicial Conduct* vuonna 2002, jossa on ilmaistu tuomarin eettisten periaatteiden standardit. Asiakirjassa eettiset periaatteet on jaoteltu keskeisiin arvoihin, joita ovat riippumattomuus, puolueettomuus, koskemattomuus, asiallisuus, tasapuolisuus sekä ammattitaito ja tunnollisuus.³⁸

Verrattaessa Suomessa vahvistettuja tuomarin eettisiä periaatteita *Bangalore Principles of Judicial Conduct 2002* -asiakirjaan voidaan todeta, että asiakirjoilla on huomattavaa yhtäläisyyttä paitsi arvojen jaottelun mutta myös niiden tarkemman muotoilun osalta. Silti asiakirjoissa on myös merkittäviä eroja, ja hieman yllättäen Bangaloren periaatteet ovat joiltakin osin yksityiskohtaisempia. Bangaloren periaatteet esimerkiksi ottavat huomioon tuomarin viran tuoman maineen käyttämisen taloudellisen hyödyn tavoittelemiseen sekä kieltävät lahjuksen vastaanottamisen.³⁹ Lisäksi voidaan

³⁸ *Independence, impartiality, integrity, propriety, equality and competence & diligence.*

³⁹ ”A judge shall not use or lend the prestige of the judicial office to advance the private interests of the judge, a member of the judge’s family or of anyone else, nor shall a judge convey or permit others to convey the impression that anyone is in a special position improperly to influence the judge in the performance of judicial duties.” Kohta 4.9

”A judge and members of the judge’s family, shall neither ask for, nor accept, any gift,

mainita Bangaloren periaatteiden huomiota herättävän yksityiskohtainen erittely siitä, minkälaisia sivutoimia tuomari voi harjoittaa (kohta 4.11).

Arvioitaessa syitä edellä mainituille eroavaisuuksille voidaan varovaisena päätelmänä todeta, että Suomessa virkatuomarit ovat yhteiskunnallisesti verraten näkymätön ammattiryhmä, joilla ei ole ollut pyrkimystä julkisuuteen eikä tuomarin viralla välttämättä ole vastaavaa statusta luovaa arvoa kuin maissa, joissa tuomioistuimilla on yhteiskunnallisesti näkyvämpi rooli. Suomalaisissa tuomarin eettisissä periaatteissa kohdissa 3 ja 5 esitetään näkökohtia sille, missä määrin ja mitkä reunaehdot huomioon ottaen tuomari voi osallistua yhteiskunnallisesti ja käyttää sanan- ja yhdistymisvapauttaan.

Lahjonnan osalta eettiset periaatteet eivät nimenomaisesti mainitse taloudellisten etujen vastaanottamista, mutta kohdassa 4 tuomarilta edellytetään, että tuomarin toiminta ja käyttäytyminen vahvistavat luottamusta hänen ammattitoimintansa perustumisesta lakiin ja oikeudenmukaisuuteen. On vaikea kuvitella lahjusten ottamista vakavampaa loukkausta näitä periaatteita kohtaan, vaikka tätä ei ole *expressis verbis* otettukaan periaatteisiin. Myös rikoslain lahjusrikoskriminalisoinnit ja toimiva rikosoikeudellinen järjestelmä estävät lahjuksiin liittyviltä väärinkäytöksiltä. Suomessa virkatuomareihin kohdistuvat lahjusjutut ovat äärimmäisen harvinaisia⁴⁰, mutta kokemus on toisaalta osoittanut, että puhdas menneisyys ei ole tae siitä, etteikö ongelmia voisi tulla ilmi tulevaisuudessa. Voidaan myös arvioida, että väestöpohjaltaan pienen maan kohdalla suoranaiset rahalliset vastikkeet eivät ole välttämättä ainut tai keskeisin korruption ilmenemismuoto, vaan korruptio voi näyttäytyä erilaisten tuttavuusverkostojen ja vastavuoroisten palvelusten muodossa, joiden tunnistaminen on rahallista lahjontaa vaikeampaa.

3.1.2 Eurooppalaiset suositukset

Euroopan tasolla tuomarin eettisiä periaatteita on käsitelty Euroopan neuvostossa sekä Euroopan unionin puitteissa toimivassa kansallisten tuomioistuinvirastojen verkostossa (ENCJ). Jälkimmäinen on perustettu vuonna 2002 Euroopan maiden riippumattomien oikeuslaitosten muodostamaksi yhteistyöelimeksi, jonka tarkoituksena on lisätä keskinäistä vuorovaikutusta, tiedonvaihtoa ja yhteistyötä. ENCJ on statukseltaan kansainvälinen järjestö, joka saa rahoitusta Euroopan komissiolta ja jonka pysyvä toimisto on sijoitettuna Brysseliin.⁴¹ Suomi on verkostossa mukana

---

bequest, loan or favour in relation to anything done or to be done or omitted to be done by the judge in connection with the performance of judicial duties.” Kohta 4.14

⁴⁰ Tässä yhteydessä on syytä mainita Pohjois-Suomen vesioikeuden lupa-asiassa hakijana olleelta yhtiöltä saatu kestitys, jota oikeusasiamies on tarkastellut ratkaisussaan EOA 1390/4/96.

⁴¹ [Http://www.enj.eu/](http://www.enj.eu/), 27.12.2012.

tarkkailijana, koska Suomessa oikeuslaitosta edustaa toimeenpanovaltaa käyttävä oikeusministeriö eikä riippumaton tuomioistuinvirasto. ENCJ on julkaissut tuomarin etiikkaa koskevan raporttinsa 2010, jossa se on ottanut kantaa tuomarin tehtävissä edellytettäviin eettisiin periaatteisiin. Raportin johdannossa ENCJ on esittänyt syitä siihen, miksi eettisten periaatteiden arvioiminen on erityisen ajankohtaista.

”Nevertheless, in our European societies, the judge’s role has evolved: it is no longer confined to being ’the mouthpiece of the law’; the judge is also, to a certain extent, a creator of law, which requires responsibilities and ethical rules consistent with this evolution.”⁴²

Verrattaessa edellä lainattua ENCJ:n raportin kohtaa tuomarin eettisten periaatteiden johdantoon voidaan havaita, että molemmissa on tehty samansuuntainen havainto keskeisestä oikeusjärjestyksestä johtuvasta muutoksesta tuomarin toimintaympäristössä. Tuomarin eettisten periaatteiden johdannossa on nimittäin todettu seuraavasti.

”Tuomari ei pelkästään sovelle lakia yksittäistapauksessa, vaan lainkäytössä myös luodaan oikeutta.”

Verrattaessa tuomarin eettisiä periaatteita ENCJ:n raporttiin voidaan jo lähtökohdissa osoittaa ilmeistä yhtäläisyyttä, mikä selittyy luontevimmin sillä, että kansainväliset esikuvat ovat olleet mallina ja pontimena suomalaisille tuomarin eettisille periaatteille. ENCJ:n raportin pääsisältö on kannanotto varsinaisten eettisten periaatteiden sisällöstä, joka eroaa varsin kiinnostavalla tavalla *Bangalore Principles of Judicial Conduct* -asiakirjasta. ENCJ nimittäin määrittelee tuomarin tehtävissä edellytettäviä arvoja edellä mainittujen Bangaloren periaatteiden tavoin, mutta lisäksi luonnehtii tuomarilta edellytettäviä ominaisuuksia, joita ovat viisaus, lojaliteetti, humanisuus, rohkeus, harkintakyky, työkyky ja kuuntelemisen taito.⁴³ ENCJ on perustellut tuomarin ominaisuuksia koskevaa kannanottoa sillä, että tuomarin tehtävän vaativuus edellyttää tekijältään määrättyjen ominaisuuksien yhdistelmää oikeudenhoidon mahdollistamiseksi.

Tuomarilta edellytettävät ominaisuudet on sinällään suljettu tuomarin eettisten periaatteiden tarkastelun ulkopuolelle. Asiakirjan johdannossa on todettu, että ”eettisten periaatteiden tarkoituksena ei ole kuvata hyvältä tuomarilta vaadittavia ominaisuuksia, vaan eettisesti oikeaa toimintaa, johon tuomarin tulee työssään pyrkiä”. Perehtyminen eettisten periaatteiden

⁴² Judicial Ethics Report 2009–2010 s. 2.

⁴³ *Wisdom, loyalty, humanity, courage, seriousness & prudence, work and listening & communication*. Ks. Judicial Ethics Report 2009–2010, s. 11–14.

valmisteluaineistoon osoittaa tästä julkilausutusta tarkoituksesta huolimatta, että valmistelussa on tunnettu ENCJ:n määrittelyt hyvän tuomarin ominaisuuksista ja jopa luonnosteltu tuomarin eettisiä periaatteita niiden avulla. Syksyllä 2010 laadittu luonnos, joka sittemmin esiteltiin tammikuussa 2011 lainkäytön osallisille ja tuomarijärjestöjen edustajille pidetyssä keskustelutilaisuudessa,⁴⁴ sisältää nimittäin myös tuomarin ominaisuuksien luonnehdintoja. Luonnoksessa on jaoteltu eettiset periaatteet arvoihin ja ammattihyveisiin, jolloin viimeksi mainittujen ryhmittely vastaa ENCJ:n raporttia.⁴⁵ Luonnoksessa on muun muassa viisaudesta ja rohkeudesta todettu seuraavaa:

”Tuomarin viisaus ilmenee hänen suhteellisuuden tajussaan, oikeutta koskevilla tiedoissaan ja ymmärryksessään sekä hänen järkevässä, reilussa ja harkitsevaisessa käytöksessään ja päätöksenteossa.”

”Tuomarin tulee suorittaa virkatehtävänsä vailla pelkoa ulkopuolisista reaktioista ja säilyttäen riippumattomuutensa ulkopuolisiin tahoihin ja vaikuttamiseen.”

Vaikka tuomarin eettisten periaatteiden lopullisessa muodossa ammattihyveet on jätetty kokonaisuudessaan pois eikä niitä näy otsikoinnin tasolla, voidaan periaateasiakirjasta jäljittää kohtia, joissa ENCJ:n määrittämät ammattihyveet ovat vaikuttaneet periaatteiden lopulliseen sanamuotoon. Eettisten periaatteiden esittäminen ammattihyveinä ilmentää kiinnostavalla tavalla edellä luvussa 2.1 tarkasteltua hyve-etiikkaa, jossa keskeistä on hyvien ominaisuuksien määrittely ja pyrkimys toteuttaa niitä mahdollisimman suuressa määrin. Esimerkkeinä ammattihyveiden määrittelyn vaikutuksesta tuomarin eettisiin periaatteisiin voidaan mainita kohdat 3 ja 10, joiden mukaan

”Tuomari suorittaa virkatehtävänsä pelkäämättä muiden reaktioita, ilman ennakoasenteita ja säilyttäen puolueettomuutensa.”

”Tuomarin ammattitaito ilmenee hänen oikeutta koskevilla tiedoissaan ja ymmärryksessään.”

ENCJ:n raportin ohella myös Euroopan neuvoston neuvoa-antavan tuomarikomitean laatimat eettiset suositukset ovat vaikuttaneet merkittävin tavoin suomalaisten periaatteiden sisältöön. Tuomarikomitean virallinen nimi on *Consultative Council of European Judges* (CCJE) ja se toimii

⁴⁴ Ks. tuomarin eettisten periaatteiden valmistelusta luvussa 1.3 esitettyä.

⁴⁵ Ks. 23.12.2010 päivätty luonnos tuomarin eettisiksi periaateiksi.

Euroopan neuvoston yhteydessä. Vuonna 2000 perustetun komitean jäseninä toimivat jäsenvaltioiden ylimpien tuomioistuimien jäsenet.⁴⁶ Komitea toimii Euroopan neuvoston neuvoa-antavana elimenä ja sen tehtävä on jossakin määrin rinnasteinen edellä esitellylle ENCJ:lle, joka tosin eroaa CCJE:stä siinä olennaisessa suhteessa, että CCJE edustaa tuomarikuntaa eikä jäsenvaltioiden tuomioistuinvirastoja. CCJE on laatinut tuomarin ja syyttäjän asemasta useita merkittäviä asiakirjoja, joista voidaan mainita muun ohella *Opinion* nro 12 vuodelta 2010, jossa on arvioitu tuomarin ja syyttäjän asemaa demokraattisessa yhteiskunnassa. Tuomarin eettisiin periaatteisiin CCJE on ottanut kantaa vuonna 2003 (*Opinion* 3, artikla 50), jolloin se on suositellut Euroopan neuvoston jäsenvaltioille tiettyjen tuomaria koskevien periaatteiden omaksumista.⁴⁷ Tässä yhteydessä CCJE on painottanut kahden näkökohdan huomioon ottamista eettisten periaatteiden laadinnassa.

Ensinnäkin eettisten periaatteiden tulee olla yleisluontoisia tuomarin toimintaa koskevia määrittelyjä, joita ei tule sekoittaa kurinpidollisten seuraamusten asettamisessa käytettäviin normeihin. Toisin sanoen periaatteen noudattamatta jättämisen ei itsessään pidä johtaa kurinpidollisen seuraamuksen asettamiseen. Toiseksi tuomarin eettiset periaatteet tulee laatia tuomarikunnan itsensä toimesta, joskin asianmukaista kuulemismenettelyä noudattaen.⁴⁸ Suomalaiset tuomarin eettiset periaatteet on ainakin siinä suhteessa laadittu CCJE:n suosittamalla tavalla, että ne on valmisteltu ja vahvistettu tuomareiden ammatillisessa yhdistyksessä. Lisäksi kaikille tuomioistuimille ja niissä toimiville yksittäisille tuomareille on annettu tilaisuus ottaa kantaa ehdotukseen eettisistä periaatteista ennen niiden vahvistamista. Periaatteiden johdanto-osassa on todettu, että ne on tarkoitettu tuomarin itsearviointin välineeksi. Tuomarin eettisiä periaatteita valmisteltaessa on käyty keskustelua myös siitä, voidaanko niitä soveltaa arvioitaessa tuomarin toimintaa kurinpidollisesta näkökulmasta.⁴⁹ Lopullisesta asiakirjasta tätä koskevat maininnat on kuitenkin jätetty pois, mutta käyttö kurinpitoon liittyvänä normikokoelmana sulkeutuu pois jo sikäli, että periaatteet eivät ole muotoiluiltaan normeiksi luonnehdittavia eikä niistä päättänyt Tuomariliitto ole asettanut niiden noudattamiselle sanktio- eikä valvontamekanismia.

⁴⁶ [Http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccje/presentation/ccje_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccje/presentation/ccje_en.asp), 27.12.2012.

⁴⁷ CCJE *Opinion* 3, 50 artikla sisältää lisäksi listauksen tuomarin eettisissä periaatteissa huomioon otettavista aihealueista, jotka pääosin noudattelevat Bangaloren periaatteiden jaottelua.

⁴⁸ CCJE *Opinion* 3, art. 49.

⁴⁹ Ks. 23.12.2010 päivätty luonnos tuomarin eettisistä periaatteista, jonka johdannossa on seuraava kannanotto: ”Kirjattuja periaatteita ei pidä käyttää tuomarinimitysten harkinnassa eikä tuomareiden toiminnan lainmukaisuuden arvioinnissa. Näitä koskevissa menettelyissä on sovellettava, mitä niistä on erikseen säädetty tai annettu ohjeena.”

Vuonna 2010 CCJE julkaisi tuomarin eettisiin periaatteisiin liittyvän asiakirjan *Magna Charta of Judges*, jossa CCJE esitti yhteenvedonmaisesti luettelon toimenpiteistä, joihin Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden tulee ryhtyä tuomarin asemaan ja tehtäviin liittyen. Asiakirja sisältää 23 kohdan luettelon, jossa muun muassa otetaan kantaa tuomarin riippumattomuutta, tuomioistuinten hallinnollista itsenäisyyttä, oikeuden saatavuutta, avoimuutta sekä ammatillista etiikkaa koskeviin kysymyksiin. Viimeksi mainitun osalta huomionarvoinen on kohta 18, jonka mukaan ammattieettisten periaatteiden (*deontological principles*) tulee ohjata tuomareiden ammattitoimintaa. Ammattieettiset periaatteet tulee erottaa normatiivisista ja ne pitää tuomarikunnan itsensä laatia. Ammattieettisiin periaatteisiin perehdyttäminen on sisällytettävä tuomareiden kouluttamiseen.⁵⁰

3.2 Eettiset periaatteet vertailevasta näkökulmasta

3.2.1 Eettisten periaatteiden esiinmarssi

Tuomarin eettisiä periaatteita on ryhdytty laajemmassa mitassa laatimaan vasta 2000-luvulla. CCJE:n lausunnossa vuodelta 2002 on listattu maat, joissa siihen mennessä on vahvistettu tuomareille eettiset periaatteet. Tuossa vaiheessa Tšekin tasavallassa, Virossa, Italiassa, Liettuassa, Maltalla, Moldovassa, Sloveniassa ja Ukrainassa oli vahvistettu eettiset periaatteet niin, että tuomarikunta on ollut työssä keskeisessä roolissa. Valtaosassa näistäkin maista eettiset periaatteet on laadittu vasta 2000-luvulla ja tässä suhteessa edelläkävijöiden asemassa ovat Italia ja Viro, joissa eettiset periaatteet on vahvistettu jo vuonna 1994.⁵¹ Nyttemmin tuomarin eettiset ohjeet on laadittu valtaosassa Euroopan maista.

Mielenkiintoinen, joskin vaikeasti vastattavissa oleva kysymys on, mistä syystä eettisten periaatteiden laatimiseen on ryhdytty vasta 2000-luvulla. Kuten edellä on tullut todetuksi, tuomarin ammatillista toimintaa on pyritty kuvaamaan jo historian alkuhämärissä. Pohjoismaissa 1540-luvulla kirjoitetut Olaus Petrin tuomariohjeet ovat olleet aktiivisessa käytössä vielä 1900-luvullakin ja niihin on oikeuskirjallisuudessa viitattu useasti.⁵² Eettisten periaatteiden esiinmarssin syitä voidaan hahmotella ainakin kolmesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin periaatteiden laatimisen tarve voi pohjautua toimintaympäristön muutokseen, jolloin tuomarin tehtäväkenttä ja yhteiskunnallinen rooli on muuttunut tavalla, joka edellyttää tarkempaa

⁵⁰ Ks. CCJE 2010/3.

⁵¹ CCJE Opinion 3 (2002).

⁵² Ks. esimerkiksi Brusiin 1938, s. 101–102 ja Aarnio 2006 s. 332.

ammattietiikan erittelyä. Toiseksi tuomariin kohdistuvat oikeusyhteisön odotukset ovat saattaneet muuttua sillä tavoin, että tuomarilta odotetaan aikaisempaa korkeatasoisempaa ammatillista osaamista ja halutaan luoda tietty julkilausuttu mittapuu näille odotuksille. Kolmanneksi voidaan ajatella kulttuurin muuttuneen sellaiseksi, että ammatillista toimintaa pyritään kuvaamaan kollektiivisesti vahvistetuilla eettisillä ohjeilla eikä eettisiä kysymyksiä jätetä yksinomaan ammatinharjoittajan itsensä pohdittaviksi.

Vastaus eettisten periaatteiden tarpeelle saattaa löytyä kaikkien edellä kuvattujen kolmen taustatekijän yhteisvaikutuksesta. Euroopan integraatiokehitys sekä EN:n että EU:n puitteissa on painottanut tuomioistuinlaitoksen yhteiskunnallista valtaa suhteessa lainsäädäntövaltaan. Aikaisemmin kansallisella lainsäädännöllä ratkaistuja yhteiskunnallisia kysymyksiä saatetaan nykyisin ratkoa EIT:n oikeuskäytännössä tai EU:n lainsäädännöllä, jota jäsenvaltioiden odotetaan noudattavan ja jonka noudattamista viime kädessä valvotaan kansallisten tuomioistuimien ratkaisuiden perusteella. Myös yleisön suhtautuminen tuomioistuinlaitokseen on muuttunut ja odotukset oikeuden toteutumisesta ovat lisääntyneet.⁵³ Poliittisen järjestelmän aiemmin käsittelemät asiakokonaisuudet ovat siirtyneet tuomioistuimen ratkaistaviksi, jos lainsäädäntöprosessi ei ole kyennyt ratkaisuja tuottamaan.

Yhteiskunnallisilla instituutioilla ei ole enää asemaan perustuvaa auktoriteettia vaan yleisön luottamus ansaitaan vain tekojen ja toimijoiden ylläpitämän korkean moraalisen tason avulla. Yhä laajentunut ja lisääntynyt tiedonvälitys sekä vaikutus kansalaismielipiteen muodostumiseen on johtanut myös siihen, että julkilausutuille arvoille ja periaatteille on tilausta eräänlaisena moraalin peitetarinana. Tärkeintä voi olla toiminnan näyttäminen eettisesti korkeatasoiselta, vaikka todellisuus olisikin jotakin aivan muuta. Vaikka tuomarin eettisiä periaatteita ei nähtäisi näin raadollisessa valossa, ne noudattavat sikäli yhteiskunnallista trendiä, että myös moni muu ammattikunta on vahvistanut omia eettisiä periaatteitaan, kuten jäljempänä voidaan lakimieskunnan osalta havaita.⁵⁴

3.2.2 Eettiset periaatteet Pohjoismaissa

Pohjoismaissa tuomarin ammattieettisiä periaatteita on laadittu Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Tanskassa ammattieettisten periaatteiden valmistelu aloitettiin jo 1994, jolloin lakimiehiä ja ekonomeja edustava ammattijärjestö laati mietinnön rikosasioiden käsittelyyn liittyvistä eettisistä ongelmis-

⁵³ Ks. Ollila 2002, s. 136–146.

⁵⁴ Muiden ammattiryhmien eettisistä periaatteista voidaan esittää esimerkkeinä Valtakunnan terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan julkaisemat periaatteet vuodelta 2001 sekä Journalistin ohjeet, jotka on viimeksi päivitetty vuonna 2011.

ta.⁵⁵ Varsinaisten ammattieettisten periaatteiden valmistelu Tanskassa on kesken.⁵⁶ Islannissa puolestaan tuomareille ei ole laadittu ammattieettistä ohjeistusta.⁵⁷

Pohjoismaissa edelläkävijänä on toiminut Ruotsi, jossa myös pohjoismainen ammattieettisten periaatteiden klassikko Olaus Petrin tuomarinohjeet on saanut alkunsa. Ruotsin tuomariliitossa (*Sveriges Domareförbund*) on valmisteltu ammattieettisiä periaatteita jo vuonna 1995 lähettämällä tuomarikunnalle ja muille kuultaville tahoille tiedustelu tietyistä rajatuista ammattietiikkaan liittyvistä teemoista. Kuulemisen tuloksista ei kuitenkaan tehty kokoavia päätelmiä eikä tulosten pohjalta valmisteltu ammattieettisiä periaatteita koskevaa asiakirjaa.⁵⁸ Uudelleen ammattieettisten periaatteiden valmistelu aloitettiin vuonna 2009, jolloin *Domareförbund* kokosi työryhmän emeritus hovioikeuden presidentti Johan Hirschfeldtin luotsaamana laatimaan ammattieettisiä periaatteita.⁵⁹ Ruotsissa työryhmä on päätenyt yleisesti käytetystä menetelmästä sillä tavoin poikkeukselliseen ratkaisuun, että se on järjestämiensä seminaarien ja kuulemistilaisuuksien pohjalta valmistellut asiakirjan, joka on lähetetty tuomareille jatkokeskustelua varten. Lisäksi on laadittu mittava mietintö tuomarin etiikan kysymyksistä keskustelun pohjaksi.⁶⁰

Ruotsissa tuomarin ammattieettisten periaatteiden valmistelussa keskeisellä sijalla on ollut tuomarikunnan laajapohjainen keskusteluttaminen valmiiksi laadittujen, kysymysten esittämiseen perustuvien muistioiden avulla. Taustana työlle on käytetty kansainvälisiä suosituksia ja erityisesti Bangaloren periaatteita (ks. luku 3.1.1). Sitä vastoin menetelmä periaatteiden muotoutumisesta keskustelemalla on saatu toisaalta, nimittäin saksalaisesta *Schleswig-Holsteinin* osavalttiosta. Kyseisessä osavaltiossa on vuonna 2007 tehty lyhyt kysymyslista tuomarin etiikkaan liittyvistä käytännöllisistä ja periaatteellisista ongelmista. Perusteluna tämänkaltaiselle kysymysten käyttämiselle on esitetty, että siten herätetään tuomarikunnassa keskustelua sekä itsetutkistelun että kollegiaalisen pohdinnan muodossa. Ruotsin periaatetyössä on päätelty, että valmiiksi laaditut julistuksenomaiset periaatteet jäävät helposti hyllyntäytteeksi, kun taas tuomarikunnan aktivoiminen eettisiin pohdintoihin kantaa pidemmälle.⁶¹

⁵⁵ Etiske regler for dommere 2007, s. 11.

⁵⁶ Sandgren 2009, s. 755.

⁵⁷ Einarsdottir 2011, s. 59.

⁵⁸ Etiske regler for dommere 2007, s. 11.

⁵⁹ Työryhmään kuului eri tuomioistuimien tuomareiden ohella kaksi yliopistojäsenä edustavaa jäsentä (ks. Hirschfeldt 2011, s. 517).

⁶⁰ Hirschfeldt 2011, s. 517–518.

⁶¹ Hirschfeldt 2011, s. 521.

Norjassakaan tuomarin eettisten periaatteiden valmistelu ei ole sujunut ilman takaiskuja. Aloite eettisten periaatteiden laatimisesta tuli alun perin tuomareiden kurinpitoasioita käsittelevän *Utvalgin* taholta johtuen kurinpi-toasioiden käsittelyssä havaituista tarpeista. Vuonna 2004 tuomioistuinvirasto (*Domstoladministrasjonen*) nimitti työryhmän hovioikeudentuomari Gunnar Aaslandin johdolla valmistelemaan eettisiä periaatteita. Työryhmään kuului myös muita kuin tuomaritaustaisia jäseniä, kuten valtiosyyttäjä (*statsadvokat*) ja asianajaja. Työryhmä antoi sittemmin kesäkuussa 2007 mietintönsä (*Etiske regler for dommere*), joka on painettu ja julkaistu myös internetissä.

Mietinnössä otettiin tuomarin etiikkaa sivuaviin kysymyksiin yksityiskohtaisia, jopa lain normeihin rinnastettavia kannanottoja.⁶² Esimerkkinä tästä voidaan esittää mietinnön 21 §:n yksityiskohtainen määräys siitä, millä tavoin tuomarin tulee menetellä edistäessään riita-asian sovinnollista ratkaisua asianosaisten välillä. Tässä tarkoituksessa on kiellettyä muun muassa käydä neuvotteluja sovinnosta ilman molempien asianosaisten läsnäoloa.⁶³ Toisena esimerkkinä voidaan todeta 15 §, jossa tuomarin edellytetään perustavan ratkaisunsa asiallisille näkökohdille jakaessaan toimitusmiehen tehtävämääräyksiä. Kyseisessä kohdassa on siten otettu suoranaisesti kantaa tuomarin tehtävässä sovellettavan lainsäädännön tulkintaan. Mietinnön muotoiluista prosessilainsäädäntöön kohdistuvine viittauksineen muodostuu vahvasti sellainen vaikutelma, että tarkoituksena on ollut laatia lainsäädäntöä täydentävä tuomarin menettelytapoja sääntelevä normisto eikä yleisluontoista periaatekokoelmaa. Mietintö sisältää pykälän muotoon laadittujen säännösten lisäksi laajan kommentaarin, ja koko asiakirjan laajuus on peräti 122 sivua.

Aaslandin työryhmän mietintö kohtasi voimakasta vastustusta kuulemiskierroksella, jolla lähestymistapaa kritisoitiin muun muassa siitä, että valittu lähestymistapa oli normatiivinen ja tarpeettoman yksityiskohtainen, eikä kysymys ollut tuomarikunnan laatimasta eettisestä ohjeistuksesta. Aaslandin työryhmän mietintöä ei koskaan hyväksytty, ja työ aloitettiin uudelleen tarkoituksena laatia nimenomaan ammattieettiset periaatteet.⁶⁴ Uuden valmistelun pohjalta laadittiin yleisluontoiset periaatteet, jotka hyväksyttiin lokakuussa 2010 Norjan tuomariyhdistyksen (*Den Norske Dommerforening*) kokouksessa. Periaatteet koostuvat 15 kohdan luettelosta, joissa on otettu kantaa muun muassa tuomarin lakisidonnaisuuteen, riippumattomuuteen ja puolueettomuuteen, integriteettiin, tasavertaisuuteen, korrektiin käytökseen, oikeudellisten päätösten muotoiluun, harkintavallan

⁶² Utgård 2010, s. 2–3.

⁶³ Ks. *Etiske regler for dommere* 2007, s. 71.

⁶⁴ Ks. Utgård 2010, s. 3–4.

käyttöön, kyvykkyyteen, tehokkuuteen, mediasuhteisiin sekä toimintaan viran ulkopuolella.⁶⁵ Voidaan havaita, että Norjan eettiset periaatteet vastaavat varsin pitkälle kansainvälisiä esikuvia (*Bangalore Principles*) sekä Suomessa laadittuja periaatteita.

3.2.3 Eettiset periaatteet eräissä Euroopan maissa ja muualla

Mielenkiintoinen vertailukohta Pohjoismaiselle lähestymistavalle tarjoutuu hieman yllättävästi Itävallasta, jossa tuomariyhdistys käynnisti vuonna 2003 eettisen julistuksen valmistelun. Keskustelun pohjalta hyväksyttiin periaatejulistus marraskuussa 2007, joka on ristitty sen kaupungin (*Wels*) mukaan, jossa valmistelutyö aikanaan aloitettiin. Itävallan periaatteet koostuvat 10 kohdan luettelosta, jossa tuomarikunta on julistautunut noudattamaan tiettyjä periaatteita. Tässä suhteessa ne ovat lähtökohdiltaan verraten samankaltaiset verrattuna Norjaan ja Suomeen. Sen sijaan tietty julistuksenomaisuus ja kannanottojen painotukset erottavat ne pohjoismaisista vertailukohteistaan.

Itävallan eettisten periaatteiden alussa todetaan, että tuomarit noudattavat työssään asiakirjassa kuvattuja eettisiä periaatteita ja yksittäisissä kohdissa käytetään toistuvasti me-muotoa. Sekä Norjan että Suomen periaatteissa käytetään yksittäisen tuomarin näkökulmaa. Molemmille lähestymistavoille voidaan esittää perusteluita, mutta yksittäisen tuomarin näkökulma on omiaan korostamaan periaatteiden luonnetta tuomarin toiminnan ohjenuorana ja itsearviointin työkaluna. Itävallassa lähestymistapa on myös muutoin yleisempi ja tietyllä tapaa ylevämpi. Itävallassa on esimerkiksi lakisidonnaisuuden korostamisen sijasta painotettu periaatteiden 1. kohdassa sitoutumista ihmis- ja perusoikeuksiin. Tuomarit jopa ilmaisevat sitoutuvansa vastustamaan yrityksiä kyseenalaistaa valtion demokraattista perustuslaillista järjestelmää. Norjassa ja Suomessa sen sijaan painotetaan tuomarin toiminnan lakisidonnaisuutta, joskin näissä maissa muotoilut eroavat olennaisesti toisistaan, sillä Norjassa ei ole mainittu ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamisesta mitään.⁶⁶

Manner-Euroopan ulkopuolelta voidaan ottaa esimerkkinä Skotlannin eettiset periaatteet tuomareille, jotka on julkistettu vuonna 2010. Skotlannin periaateasiakirja rakentuu Bangaloren periaatteiden jaottelulle, joskin kuutta

⁶⁵ Etiske prinsipper for dommeratferd 2010.

⁶⁶ Etiske prinsipper for dommeratferd 2010, kohta 1; ”En dommer skal opptre i samsvar med loven, rettsordene og god dommerskikk, og slik at han eller hun gjennom sin atferd fremmer den alminnelige tillit til domstolene.” Vrt. Suomessa kohta 1: ”Tuomari on uskollinen antamalleen tuomarinvalalle tai -vakuutukselle. Tuomari sitoutuu oikeusvaltioperiaatteeseen sekä ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamiseen. Tuomari ei ylitä laillisuuden tai harkintavaltansa rajoja.”

periaatetta on avattu laajemman selitysosan avulla.⁶⁷ Periaatteet eroavat tietyin osin varsin merkittävästi suomalaisista, mistä voidaan esimerkkinä esittää muun muassa suhtautuminen tuomarin poliittiseen osallistumiseen. Suomalaisissa periaatteissa ei lausuta mitään kategorista poliittisesta osallistumisesta, vaan todetaan tuomarilla olevan lähtökohtaisesti sama yhdistymis- ja kokoontumisvapaus kuin muilla yhteiskunnan jäsenillä (kohta 5). Näiden vapauksien käyttämisessä tuomarin tulee kuitenkin ottaa huomioon virkansa vastuullisuus, riippumattomuus ja puolueettomuus sekä tasapuolisuus. Periaate ei siis estä osallistumasta poliittiseen yhdistystoimintaan, mutta sellaisesta ei saa olla haitallisia vaikutuksia tuomarin tehtävien hoitamiseksi. Sen sijaan Skotlannissa poliittisesta osallistumisesta on lausuttu seuraavasti:

”It is a cardinal feature of judicial independence that a judge should have no party political involvement of any kind, other than the exercise of his or her right to vote. If, at the time of appointment, a judge is a member of any political party or organisation, such a tie should then be severed. An appearance of continuing ties, such as might arise from attendance at political gatherings, political fundraising events, or the making of a pecuniary contribution to a political party, should be avoided. Furthermore, a judge should do nothing which could give rise to any suggestion of political partisanship, such as involvement in party political controversy.”⁶⁸

Euroopan maissa vallitsevien käsitysten eroavaisuus tulee osaltaan esiin esimerkiksi siinä, että Suomessa ei ole takavuosina nähty minkäänlaista eettistä tai oikeudellista ongelmaa tuomarin virassa olevan henkilön asettumisessa ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa. Sen sijaan Skotlannissa pidetään tuomioistuimen riippumattomuuden kannalta perusedellytyksenä, että tuomari ei osallistu politiikkaan muutoin kuin käyttämällä äänioikeuttaan. Tuomarin pitää virkaan nimitettäessä luopua puolueen jäsenyydestä, mikäli hänellä sellainen on. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Suomessa tuomarin ei edellytetä virkaan nimitettäessä luopuvan mistään yksittäisestä sidonnaisuudesta. Sidonnaisuudet vain tulee ilmoittaa oikeusministeriön rekisteriin, eikä tätäkään systemaattisesti kontrolloida.⁶⁹

⁶⁷ Ks. *Statements of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010*, s. 5 ja 12.

⁶⁸ *Ibid.* s. 16–17.

⁶⁹ Ks. rekisteristä lähemmin Tapanila 2007, s. 372–376. Rekisteritiedot kuitenkin osoittavat, että suomalaisilla tuomareilla on etenkin kunnallisia luottamustehtäviä, joihin valinta tapahtuu poliittisin perustein. Tällä tavoin poliittisesti aktiivisten tuomareiden määrä ei ole kuitenkaan prosentuaalisesti erityisen korkea eikä eronne olennaisesti väestöstä keskimäärin. Ks. Tapanila 2007, s. 377–379.

Englantia ja Walesia koskevat ammattieettiset periaatteet on vahvistettu jo vuonna 2004, joskin periaatteita on täydennetty sittemmin kahteen otteeseen. Periaatteet on laadittu tuomarineuvostossa (*Judge's Council*), jonka puheenjohtajana toimii *Lord Chief Justice* ja jäsenenä korkeimman oikeuden jäsenet eli neuvosto edustaa riippumatonta tuomarikuntaa. Englannissa ja Walesissa on nimitetty pysyvä tuomarikomitea seuraamaan ja tarvittaessa päivittämään eettisiä periaatteita, ja pysyvälle tuomarikomitealle voi tehdä aloitteita tuomaria koskevien eettisten kysymysten käsittelemiseksi.⁷⁰

Englannin ja Walesin periaatteet ovat rakenteeltaan ja esitystavaltaan samankaltaiset kuin Skotlannissa. Periaatteiden jaottelu vastaa *Bangalore Principles of Judges* -asiakirjaa, joskin Englannin ja Walesin periaatteet sisältävät laajahkon selitysosan Skotlannin periaatteiden tapaan. Englannissa ja Walesissa selitysosaa on otettu mukaan myös yksityiskohtaisempaa ja luonteeltaan normatiivisempaa aineistoa, josta voidaan esittää esimerkkinä esteellisyysperusteet.⁷¹ Suomessa ne on säännelty laissa (oikeudenkäymiskaari 13 luku) jo vuodesta 1734, mikä on kirjoitettuun lainsäädäntöön perustuvalla oikeusjärjestykselle luonteenomainen ratkaisu.

Englannissa ja Walesissa kirjoitetulla lainsäädännöllä ei ole vastaavaa asemaa, jolloin puolueettomuuteen liittyvien esteellisyysperusteiden kirjaaminen tuomarikunnan sisäiseen eettiseen periaateasiakirjaan on ymmärrettävä ratkaisu. Esimerkkeinä yksityiskohtiin menevistä pohdinnoista voidaan todeta vielä käyntikortteja, palkkiota ja toimintaa sosiaalisessa mediassa koskevat kohdat. Periaatteissa on suhtauduttu kielteisesti tuomarin viran julkituomiseen käyntikorteissa tai vastaavissa asiakirjoissa sekä rajoitetaan päätoimisten tuomareiden tulojen hankkimista muutoin kuin tekijän- tai toimittajanpalkkioiden muodossa.⁷² Sosiaaliseen mediaan liittyvät näkökohdat sen sijaan osoittavat, että Englannissa ja Walesissa on otettu huomioon myös vaatimuksia, joita nykyajan ilmiöistä aiheutuu tuomarille.

Edustavan esimerkin Euroopan ulkopuolella vahvistetuista tuomarin eettisistä periaatteista tarjoaa Kanada, jossa on julkaistu laaja 60-sivuinen asiakirja *Ethical Principles for Judges* jo vuonna 1998. Asiakirja on laadittu vuonna 1994 asetetussa tuomareista koostuneessa työryhmässä, joka on valmistelun aikana kuullut eri asiantuntijoita. Kanadan periaatteissa on huomionarvoista asiakirjan rakenne, sillä periaatteet esitellään jäseneltynä siten, että tietyn iskevään muotoon kiteytetyn kannanoton jälkeen esitetään

⁷⁰ Guide of Judicial Conduct 2011, s. 2–4.

⁷¹ Ibid. 19–20.

⁷² Ibid s. 24: ”In addition to a judicial salary, a full-time judge should not receive any remuneration except for fees and royalties earned as an author or editor. A judge may of course receive money from investments or property.”

periaatepohdintaa sekä vielä laajempi kommentaari. Lyhyeen muotoon kietytettyjen määritelmien jälkeen samaa aihepiiriä on tarkasteltu laajemmin kommentaariosassa, joka sisältää pohdintaa kyseisestä periaatteesta sekä jopa kirjallisuusviittauksia.

Kanadan periaateasiakirja eroaa siten jo lähtökohdaltaan Suomessa, Norjassa ja Itävallassa laadituista eettisistä periaatteista, joissa on pitäyditty lyhyeen muotoon laadituissa julkilausumissa ja jätetty niiden kommentoiminen sekä jatkokehittäely tulevan oikeuskirjallisuuden varaan. Suomessa valinta oli tietoinen, sillä periaatteita valmistellut työryhmä esitti jo varhaisessa vaiheessa Tuomariliitolle, että periaatteet julkaistaisiin ilman laajaa tausta-asiakirjaa. Erityisenä perusteluna tälle esitettiin Norjassa saadut huonot kokemukset laajan ja yksityiskohtaisen asiakirjan laatimisesta, joka saattoi osaltaan vaikuttaa ensimmäisen hankkeen kariutumiseen.⁷³ Tausta-asiakirjan laatiminen julkaisukelpoiseksi olisi myös edellyttänyt toisenlaista henkilöpanosta, sillä Suomessa eettiset periaatteet valmisteltiin sivutoimisesti palkatta ja ilman mainittavaa taloudellista tukea julkaisijataholta tai muualtakaan.

3.3 *Lakimiesammattien eettisiä periaatteita*

Lakimieskunnasta pitkäikäisimmät eettisiin periaatteisiin rinnastuvat tapaohjeet on asianajajilla, jotka on Suomessa laadittu jo vuonna 1972. Asianajajien tapaohjeet nojautuvat kansainvälisiin suosituksiin, jotka tosin ovat huomattavasti vanhempaa perua kuin tuomaria koskevat eettiset suositukset. Kansainvälinen asianajajajärjestö *International Bar Association* hyväksyi hyvää asianajotapaa koskevat ohjeet jo vuonna 1956 ja sittemmin niitä on päivitetty useita kertoja.⁷⁴ Nykyiset asianajajien tapaohjeet Suomessa on vahvistettu vuonna 2009. Ne sisältävät verraten yksityiskohtaisia asianajotoimintaa koskevia määräyksiä, joten niiden fokuksena ei ole yksinomaan ammattieettisten periaatteiden muotoileminen vaan myös asianajotoiminnan normiluontoinen sääntely. Norminluontoisuus ilmenee muun ohella siitä, että tapaohjeiden kohdassa 1.1 on määrittely siitä, mistä lähteistä hyvää asianajotapaa koskevat säännöt on selvitettävissä, ja tässä yhteydessä tapaohjeet on mainittu yhtenä lähteenä muiden ollessa muun muassa valvonta-asioissa annetut ratkaisut, laki ja Asianajajaliiton säännöt.

Esimerkkinä yleisemmän tason eettisestä periaatteesta voidaan esittää tapaohjeiden kohta 2.2, jossa edellytetään asianajajilta riippumattomuutta julkisesta vallasta (vrt. tuomaria koskevien periaatteiden 2. kohta). Ta-

⁷³ 23.12.2010 päivätty muistio tuomarietiikasta Tuomariliiton ja Korkeimpien oikeuksien tuomarien yhdistys ry:n hallituksille.

⁷⁴ Laitinen – Launis 1996, s. 60–61.

paohjeissa on myös määritelty asianajajan arvoja, joita ovat lojaalisuus, riippumattomuus, esteettömyys, luottamuksellisuus ja kunniallisuus. Tältä osin tapaohjeet rinnastuvat mielenkiintoisella tavalla ENCJ:n raporttiin sekä tuomarin eettisten periaatteiden ensimmäiseen luonnokseen, joka sisälsi vastaavia hyve-eettisiä tuomarin ominaisuuksien määrittelyjä. Esimerkiksi kunniallisuuden osalta asianajajalta edellytetään, että tämän on täytettävä tehtävänsä rehellisesti ja esiinnyttävä asiallisesti ja moitteettomasti.

Tapaohjeissa on paitsi määritelty hyvän asianajajan ominaisuuksia myös määrätty asianajajan velvollisuuksista. Esimerkiksi kohdassa 4.2 on määrätty, että asianajaja on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan sekä osallistumaan säännöllisesti täydennyskoulutukseen. Verrattaessa tätä tuomaria koskevien eettisten periaatteiden kohtaan 10, jossa todetaan, että tuomari pitää yllä ja täydentää ammattitietojaan ja -taitojaan jatkuvasti, voidaan todeta, että asianajajien tapaohjeet ovat yksityiskohtaisemmat ja sävyltään velvoittavat. Asianajajien tulee osallistua täydennyskoulutukseen säännöllisesti, kun taas tuomareiden pitää täydentää ammattitietoja ja -taitoja jatkuvasti. Kysymys on pääpiirteissään samasta asiasta, vaikka onkin huomattava, että täydennyskoulutusta on mahdollista hankkia myös omatoimisesti osallistumatta järjestettyyn koulutukseen. Tuomareiden kohdalla määrittely on yleisempi ja ilmaisee tavoitetason, mutta asianajajilla tapaohjeet sisältävät velvoituksen siitä, millä tavoin kouluttautumistavoitteeseen tulee pyrkiä. Juuri tämä näkökulma on ominainen normille, sillä periaatekannanotto jättää usein avoimeksi, millä keinoin tiettyyn tavoitteeseen pitää pyrkiä.

Tapaohjeiden ja tuomarin eettisten periaatteiden keskeinen ero on siinä, että tapaohjeiden noudattamista valvoo Asianajajaliiton kurinpitolautakunta ja tapaohjeet toimivat siten kurinpidon mittatikkuna.⁷⁵ Tuomareilla valvonta tapahtuu eettisistä periaatteista erillään laillisuusvalvontaviranomaisten tai ylempien tuomioistuimien taholla taikka rikosvastuun osalta rikosoikeudellisessa menettelyssä. Yleisesti ottaen tätä eroavuutta voidaan perustella sillä, että tuomari on virkavastuussa toimistaan ja tuomarin kurinpito toteutuu tarvittaessa rikosoikeudellisessa järjestyksessä. Tuomarin asemaa ja tehtäviä säännellään kattavasti myös prosessilainsäädännössä, toisin kuin asianajajan, sillä asianajajia koskevaa lainsäädäntöä on niukemmin. Lisäksi asianajajien julkisesta vallasta riippumaton asema edellyttää käytännössä, että kurinpitojärjestelmä toteutetaan ammattikunnan sisäisesti. Asianajajien tapaohjeilla on siten tuomareiden eettisistä periaatteista ratkaisevasti eroava funktio, eikä niiden yksinomainen tarkoitus ole olla eettisesti korkeatasoisen asianajotoiminnan luonnehdinta.

⁷⁵ Laki asianajajista 5 §.

Rikosoikeudenkäynnin kolmas osapuoli eli virallinen syyttäjä on puolestaan sidottu syyttäjän arvoihin, jotka on koostettu Valtakunnansyyttäjänviraston johdolla 2000-luvun alkupuolella. Valtakunnansyyttäjä asetti vuonna 2004 työryhmän pohtimaan syyttäjälaitoksen arvoja ja käynnistämään arvoihin liittyvää prosessia. Työryhmässä olivat edustettuina kaikki syyttäjälaitoksen henkilöstöryhmät, ilmeisesti siis myös kansliahenkilökuntaan kuuluvat. Arvotyö käynnistettiin järjestämällä alueellisia keskustelutilaisuuksia, joiden jälkeen henkilöstöä pyydettiin ehdottamaan syyttäjälaitosta yhdistäviä arvoja. Julkilausutuiksi arvoiksi valittiin sittemmin henkilöstön eniten esille nostamat oikeudenmukaisuus, ammattitaito ja työhyvinvointi. Työryhmä jatkoi työtään vielä arvojen vahvistamisen jälkeenkin ja esitti muun muassa eettisen toimikunnan perustamista syyttäjälaitokseen.⁷⁶ Sittemmin tämä esitys lienee hautautunut, mutta syyttäjälaitoksen arvoja pyritään pitämään esillä koulutustoiminnassa, joka syyttäjälaitoksessa on erityisen aktiivista.

Verrattaessa syyttäjän arvojen laatimista ja lopputulosta tuomarin eettisiin periaatteisiin voidaan havaita, että syyttäjälaitos on omaksunut ammattietiikkaan hyvin institutionaalisen lähestymistavan. Kysymys on syyttäjälaitoksen edustamista arvoista, ei yksittäisen syyttäjän eettisesti merkityksellisistä valinnoista. Laitoskeskeistä lähestymistapaa kuvaa se, että arvojen laatimiseen ovat osallistuneet syyttäjien ohella muut henkilöstöryhmät, vaikka heidän roolinsa ja tehtävänkuvansa on erilainen syyttäjiin verrattuna. Arvojen laatiminen on tapahtunut syyttäjälaitoksen sisäisesti eikä arvojen valmisteluun näytä osallistuneen laajemmin ulkopuolisia tahoja tai sidosryhmiä.

Keskeisenä erona tuomareihin voidaan todeta vielä se, että arvoja ei ole laadittu syyttäjien ammattiyhdistyksen aloitteesta tai johdolla, vaan keskeinen toimija on ollut koko syyttäjälaitosta johtava keskusvirasto, jonka päällikkönä toimiva valtakunnansyyttäjä on lopulta vahvistanut arvot. Tätä ratkaisua voidaan toki perustella sillä, että syyttäjälaitos on valtakunnansyyttäjän johtama päällikkövirasto, kun taas tuomioistuimet ovat itsenäisiä ja riippumattomia toimijoita eikä edes yksittäisellä virastolla ole merkittävää ohjausvaltaa yksittäiseen tuomariin. Tuomarikunnan osalta ei ole edes ollut käytettävissä sellaista vaihtoehtoa, jossa jokin tuomarikunnan yläpuolella oleva taho olisi vahvistanut eettiset periaatteet, sillä tuomioistuimilla ei ole syyttäjälaitoksen tavoin keskushallintoa eikä tuomarikuntaa johda yksittäinen virkamies. Edellä lausutusta huolimatta syyttäjien sitoutuminen julkilausuttuihin arvoihin voi olla käytännössä korkealla tasolla, koska syyttäjälaitoksen henkilökunta on osallistunut julkilausuttujen arvojen työstämiseen ja arvoja pidetään esillä koulutus-

⁷⁶ Kuusimäki – Toiviainen 2007, s. 9–14.

toiminnassa, jossa niiden konkretisoiminen on mahdollista käytännön työtehtävien kannalta mielekkäällä tavalla.⁷⁷

Koko lakimieskuntaa edustava Suomen Lakimiesliitto ry on laatinut lakimiehen eettiset ohjeet jo vuonna 1995. Eettiset periaatteet valmisteltiin Lakimiesliiton yksityissektorin valiokunnan aloitteesta perustetussa työryhmässä, joka pyysi valmisteluvaiheessa luonnoksesta lausunnot Lakimiesliiton jäsenyhdistyksiltä. Eettiset ohjeet vahvistettiin Lakimiesliiton valtuuskunnassa 15.5.1995. Lakimiesliiton eettiset ohjeet sisältävät 12 kohtaa, joissa on ammattieettisille ohjeille tunnusomaisesti annettu yleisluontoisia määritelmiä hyvälle lakimiehen ammattitoiminnalle. Lakimiehen eettiset ohjeet on tarkoitettu koskemaan kaikkia oikeustieteellisistä tiedekunnista valmistuneita lakimiehiä, joten ohjeet tulevat sovellettaviksi varsin monenlaisten ammattien ja työtehtävien hoitamisessa. Lakimieskunnan jäsenenä myös tuomari kuuluu ohjeiden kohderyhmään, mutta ohjeita ei ole tuomarin eettisten periaatteiden tavoin laadittu nimenomaan tuomarin tehtäviä ajatellen. Lakimiehen eettisistä ohjeista löytyy kuitenkin tuomarin tehtävään soveltuvia kohtia, joista esimerkkinä esitetään seuraava (kohta 6):

”Lakimiehen on työssään käyttäydyttävä asiallisesti ja toimittava tasapuolisesti. Kollegiaalisuus ei saa vaikuttaa asiaan.”

Tuomarin eettisissä ohjeissa samaa asiaa on tarkasteltu kohdissa 3 ja 7, joissa todetaan seuraavasti.

”Tuomari ei suosi tai syrji ketään virkatehtäviään hoitaessaan.”

”Tuomari suhtautuu oikeudenkäytön osallisiin, oikeudenkäyntien yleisöön, ammattikollegoihin ja työyhteisön jäseniin arvostavasti ja kohteliaasti tavalla, joka ei vahingoita tuomioistuimen arvoa.”

Verrattaessa lakimiehen eettisiä ohjeita ja tuomarin eettisiä periaatteita kiinnittyy huomio siihen, että ohjeissa puututaan myös kollegiaalisuuteen eli ammattikollegojen suosimiseen, mitä tuomarin eettisissä periaatteissa ei erikseen mainita. Sinänsä myös tuomarin on tärkeää muistaa, että hänen on tehtävässään toimittava puolueettomasti ja tasapuolisesti asianosaisia avustavia lakimiehiä kohtaan eikä hän voi suosia tai syrjiä heitä. Eri asia

⁷⁷ Syyttäjän tehtävän eettisiä näkökohtia on pidetty esillä muutenkin, sillä esimerkiksi Pirkanmaan syyttäjänvirastossa on vahvistettu syyttäjille 10 käskyä, jotka ovat objektiivisuus, ennakoitavuus, kohtuullisuus, ihmisarvon kunnioitus, yhdenvertaisuus, oikeudenmukaisuus, totuus, uskaltaminen, joutuisuus ja yleinen elämänkokemus. Totuutta lukuun ottamatta äsken mainitut arvot vertautuvat tuomarin eettisiin periaatteisiin. Totuus syyttäjän arvona on sikäli paikallaan, että syyttäjän tehtävänä on tavoitella totuudenmukaisia ratkaisuja rikosasioissa. Tuomarin tehtävässä totuuden etsiminen ei ole vastaavalla tavalla ensisijaista, vaan tuomarin tulee keskittyä enemmän oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta huolehtimiseen.

on, jos jonkun avustajan tai asiamiehen toiminta itsessään antaa aihetta puuttumiselle käytöksen, palkkiolaskutuksen tai muuhun vastaavaan syyn vuoksi. Puuttumisessa tulee kuitenkin soveltaa yhtäläisiä perusteita avustajan tai asiamiehen henkilöstä riippumatta.

Lakimiehen eettisten ohjeiden valmisteluprosessi eroaa olennaisesti tuomarin eettisten periaatteiden valmistelusta. Ohjeet on laadittu järjestötasolla, eikä niissä mainita sitä, että sidosryhmiä tai eri ammateissa työskenteleviä käytännön lakimiehiä olisi kuultu valmistelutyön yhteydessä. Lakimiesten yhdistyksiä kuulemalla valmistelutyöryhmä on saanut arvokasta tietoa eri ammattiryhmien kannalta eettisesti olennaisista kysymyksistä, mutta vuorovaikutus muun lakimieskunnan kanssa on jäänyt vähäisemmäksi. Tällä näkökohdalla on erityistä merkitystä arvioitaessa sitä, missä määrin eettiset ohjeet ovat tulleet tunnetuksi lakimieskunnassa ja miten lakimiehet niihin tukeutuvat työhönsä liittyvissä valintatilanteissa.

Verrattaessa tuomarin eettisiä periaatteita lakimieskunnan yhteisiin eettisiin ohjeisiin ja asianajajien tai syyttäjien julkilausuttuihin arvoihin tai tapaohjeisiin voidaan yhteenvetona todeta, että tuomareiden eettisten ohjeiden valmistelussa keskeisellä sijalla ovat olleet hanketta pitkäjännteisesti ja määrätietoisesti edistänyt tuomarikunnan edustajista koostunut työryhmä, laajamittaisesti toteutetut kuulemiset ja eettisten periaatteiden keskusteluttaminen ammattikunnan keskuudessa. Valmisteluprosessi antaa siten osaltaan edellytykset sille, että eettiset periaatteet ovat tulleet tuomarikunnassa tunnetuiksi. Pysyvän eettisten periaatteiden toteutumista, päivitystarpeita tai ammattikunnan käymää eettistä keskustelua ylläpitävän toimikunnan tai forumin puuttuminen sen sijaan voi pitkällä tähtäyksellä näivettää periaatteiden julkaisemisesta alkaneen kehityksen ja keskustelun eettisten periaatteiden ympärillä. Sama pulma tosin näyttää liittyvän asianajajia lukuun ottamatta myös muihin lakimieskunnan eettisiin ohjeisiin tai arvokeskusteluun.

4 RIIPPUMATTOMUUS JA PUOLUEETTOMUUS

Riippumattomuus ja puolueettomuus on mahdollisesti keskeisin tuomarille asetettava vaatimus, joka on säilyttänyt asemansa niin kauan kuin tuomitsemistoimintaa on harjoitettu. Jos ajatellaan tuomarin roolia yksityisten asianosaisten tai heidän ja yhteiskunnan välisiä oikeudellisia konflikteja ratkaisevana tahona, voidaan pitää jo tästä asetelmasta johtuvana perusedellytyksenä, että ratkaisun tekijä ei ole sidoksissa kumpaankaan oikeudenkäynnin osapuolista. Tuomareiden tosiasiallinen riippumattomuus ja

puolueettomuus on saattanut etenkin totalitaarisissa yhteiskuntajärjestelmissä olla laadultaan illusorista, mutta missään tuskin on periaatetasolla irtisanouduttu kyseisistä oikeudenhoidon ideaaleista, koska samalla koko tuomitsemistoiminnan mielekkyys olisi tullut kyseenalaistetuksi.

Riippumattomuutta ja puolueettomuutta voidaan tarkastella yhtenä yksittäisenä periaatteena tai sitten jaottelemalla se esimerkiksi siten, että riippumattomuudella tarkoitetaan tuomioistuimen ja yksittäisen tuomarin vapautta rakenteellisista sidoksista muihin yhteiskunnallisen vallan käyttäjiin tai toimijoihin, jotka vaikuttavat oikeudenhoitoon. Puolueettomuudella voidaan tarkoittaa vapautta sellaisista sidoksista ja ennakoasenteista, jotka voivat vaikuttaa haitallisesti yksittäisen oikeusjutun käsittelemisessä. Riippumattomuus liittyy tuomarin asemaan ja virkaan ilman kytköstä yksittäiseen oikeudenkäyntiin, kun taas puolueettomuus liittyy aina oikeudenkäyntiin ja sen asianosaisiin tai muihin osallisiin, kuten esimerkiksi todistajiin tai asiantuntijoihin, jotka esiintyvät oikeudenkäynnissä.⁷⁸

Silmäys tuomarin eettisten periaatteiden kohtiin 1–5 osoittaa, että periaatteissa riippumattomuudella on tarkoitettu rakenteellisia tekijöitä ja tarkastelukulma on valtiosääntöoikeudellinen (kohta 2). Sen sijaan puolueettomuudella viitataan yksittäisen tuomarin virkatehtävien hoitamiseen (kohta 3). Riippumattomuutta ja puolueettomuutta käsittelevään viisikoh-taiseen osa-alueeseen on koottu tuomarille asetettavia edellytyksiä alkaen lakisidonnaisuudesta ja perus- sekä ihmisoikeuksien kunnioittamisesta aina tuomarin käyttäytymiseen sekä yhdistymis- ja kokoontumisvapauden käyttämiseen.

4.1 Lakisidonnaisuus

”Tuomari on uskollinen antamalleen tuomarinvalalle tai -vakuutukselle. Tuomari sitoutuu oikeusvaltioperiaatteeseen sekä ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamiseen. Tuomari ei ylitä laillisuuden tai harkintavaltansa rajoja.”

Tuomarin eettiset periaatteet alkavat viittauksella pohjoismaiseen oikeusperinteeseen, sillä tuomarilta edellytetään uskollisuutta annetulle tuomarinvalalle tai -vakuutukselle, jotka ovat peräisin vuoden 1734 oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:stä.⁷⁹ Tuomarinvala vannotaan ennen tuomioistuinharjoittelun aloittamista ja joka tapauksessa ennen kuin asianomainen henkilö ryhtyy hoitamaan tuomarin tehtäviä, mikäli hän ei ole suorittanut

⁷⁸ Ks. Tapanila 2007, s. 60–63 ja Virolainen 1995, s. 338–339.

⁷⁹ Tuomarin vakuutus on myöhempää perua ja pohjautuu sanamuodoltaan tuomarin valaan ilman uskonnollisia viittauksia.

tuomioistuinharjoittelua. Uskollisuus valaa kohtaan on siten perusteltu lähtökohta tuomarin eettisille periaatteille Suomessa, jossa tuomarinvala on osa oikeudellista perintöämme Ruotsin vallan ajalta. Vala sinänsä ottaa kantaa olennaisiin kysymyksiin kehottaen tuomariksi ryhtyvää tuomitsemaan Jumalan ja Ruotsin lain ja laillisten sääntöjen mukaan. Moniarvoisessa yhteiskunnassa viittaus Jumalaan voidaan ymmärtää yleisemmäksi kehotukseksi noudattaa länsimaisen yhteiskunnan arvopohjaa ja eettisiä käsityksiä. Sen sijaan viittaus lakiin ja laillisiin sääntöihin on edelleen syytä ymmärtää kirjaimellisemmin. Tuomarin tehtävässä ei nimittäin voi soveltaa omia henkilökohtaisia käsityksiään oikeudesta, vaan tuomari on sidottu lainsäädäntöön.

Suomalainen oikeuskäsitys on ollut pitkään oikeuspositivistinen sillä tavoin, että tuomarin sidonnaisuutta kirjoitettuun lakiin on korostettu ja siitä irrottautumiseen on suhtauduttu torjuvasti, koska joustavan ja tilanneherkän lainsoveltamisen on arvioitu johtavan mielivaltaan.⁸⁰ Suomalainen perinne on ollut legalistinen, mutta luvussa 1.2.2 kuvatut muutokset tuomarin normatiivisessa toimintaympäristössä ovat vaikuttaneet viime vuosikymmeninä voimakkaasti suuntaan, jossa tiukka sitoutuminen lakiin voi johtaa tuomarin umpikujaan hänen hakiessaan ratkaisua oikeusjuttuunsa. Pyrkinessään ”lainmukaiseen” ratkaisuun tuomari joutuu entistä useammin ratkomaan normien hierarkiaan ja ristiriitaisuuksiin oikeusperiaatteiden tasolla liittyviä pulmia, joihin kirjoitettu lainsäädäntö ei anna suoria vastauksia. Formaalisen oikeuden tilalle tai ainakin rinnalle on tullut vaatimus oikeuden sisällön kohtuullisuudesta, joka saattaa aiheuttaa ongelmia oikeusvarmuuden kannalta, kun selvää ratkaisulinjaa ei enää ole, ja oikeutta luodaan yksittäistapauksittain tiettyjen periaatteellisten näkökohtien perusteella.⁸¹

Tuomarin eettisten periaatteiden valmistelun yhteydessä lakisidonnaisuus nousi esille tavalla, joka on ymmärrettävä suomalaista legalistista taustaa vasten. Periaatteiden toisesta luonnoksesta Tuomariliiton vuosikokouksessa toukokuussa 2011 käydyssä keskustelussa vastustettiin sitä, että tuomari voisi tietyissä poikkeustilanteissa luopua tehtävässään lakisidonnaisuudesta. Kuulemismenettelyssä vuonna 2012 joidenkin tuomioistuinten lausunnoissa kiinnitettiin huomiota johdannon mainintaan siitä, että lainkäytössä myös luodaan oikeutta.⁸² Tuossa vaiheessa periaatteiden 1. kohdan maininta oli jo muutettu sellaiseen muotoon, jossa vahvistetaan tuomarin olevan tehtävässään sidottu lakiin. Kuuleminen ei siten selvittänyt tuomarikunnan käsityksiä siitä, voiko tuomari jossakin

⁸⁰ Ks. Aarnio 2006, s. 107 ss.

⁸¹ Aarnio 2006, s. 113–117.

⁸² Ks. työryhmän vastaus 2012.

tilanteessa poiketa lakisidonnaisuudesta. Tuomarikunnan kannanotot joka tapauksessa viittaavat siihen suuntaan, että tuomarikunnassa pidetään kiinni tuomioistuimen valtiosääntöisestä tehtävästä, joka liittyy ennen muuta lain soveltamiseen yksittäisiin oikeusjuttuihin ja joka edellyttää lakisidonnaisuutta tuomarin tehtävässä.

Kansainvälisiin malleihin sekä eräiden maiden kuten Itävallan (ks. luku 3.2.3) eettisiin periaatteisiin on kirjattu mahdollisuus luopua lakisidonnaisuudesta, mikäli ihmis- ja perusoikeudet olisivat muutoin vaarassa.⁸³ Tällainen poikkeamismahdollisuus on ymmärrettävä Euroopan historiaa tarkastelemalla. Poikkeusolosuhteilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi kehitystä 1930-luvun Saksassa, jossa kansallissosialistinen puolue keskitti vallan itselleen demokraattista ulkoisesti muistuttavassa menettelyssä ja tämän jälkeen asetti kansalaisia etnisen alkuperän perusteella syrjivän lainsäädännön, joka lopulta johti toisen maailmansodan aikana juutalaisten joukkomurhaan. Tämänkaltainen asetelma aiheuttaa tuomarinviran kannalta kysymyksen siitä, toimiiko tuomari eettisesti väärin soveltaessaan toimivaltaisen lainsäätäjän laatimia lakeja, jotka kuitenkin ovat ilmeisessä ristiriidassa länsimaissa tuhansia vuosia voimassa olleisiin ihmiselämää kunnioittaviin peruseriaatteisiin.⁸⁴

Tiukka sitoutuminen vallaanjoon periaatteeseen, jonka mukaan tuomarin tulee vain ja ainoastaan soveltaa lainsäätäjän asettamia normeja yksittäistapaukseen, ei tarjoa vastausta edellä esitettyyn kysymykseen.⁸⁵ Nykyisellään tämänkaltaista moraaliarvojen ja lainsäädännön konfliktitilannetta ei ole odotettavissa, sillä Suomen kansainväliset sopimussidonnaisuudet ovat kytkeneet Suomen osaksi kansainvälistä arvoyhteisöä, jonka arvot ovat julkilausuttuina muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Poikkeustilanteissa nekään eivät kuitenkaan välttämättä riitä estämään yhteiskuntamoraalin perikatoa, jolloin jää viime kädessä tuomarin itsensä arvioitavaksi, voiko hän toimia virassaan siitäkin huolimatta, että ei kykene henkilökohtaisesti omista arvoistaan lähtien allekirjoittamaan lainsäädännön vaatimuksia.

⁸³ Mielenkiintoista sinänsä, Norjan eettisissä periaatteissa ei ole mainittu perus- ja ihmis-oikeuksia tai muutakaan valtiojärjestykseen vaikuttavaa periaatetta erikseen toisin kuin Suomessa.

⁸⁴ Työryhmä on vastauksessaan periaatteiden kohdan 1 osalta viitannut historialliseen taustaan: ”Kansainvälisessä keskustelussa on edellytetty kohdassa esitettyjä asioita. Tämä on johtunut muun muassa siitä, että monissa maissa on historian vuoksi nähty aiheelliseksi arvioida tuomarin tehtävää myös muutoin kuin lakisidonnaisuuden kautta. Kohta on pyritty muotoilemaan suomalaisen perinteeseen sopivaksi ja tästä johtuu mm. oikeusvaltioperiaatteen käyttäminen.”

⁸⁵ Vrt. Aarnio 2006, s. 38–39, jossa Aarnio kritisoi oikeuspositivismiin kohdistunutta arvostelua siitä, että se olisi edesauttanut 1930-luvun Saksassa rotulainsäädännön läpilyöntiä myös tuomarikunnassa.

Tuomarin eettiset periaatteet edustavat lakisidonnaisuutta sovitettuna suomalaiseseen oikeusperinteeseen. Periaatteiden 1. kohdassa on ennen lakisidonnaisuutta mainittu sitoutuminen ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamiseen. Periaatteiden muotoilu antaa ymmärtää, että tuomarin tulee päätellä ihmisarvoa ja oikeudenmukaisuutta koskevat perustavimmat arvonsa ihmis- ja perusoikeuksien pohjalta, vaikka sovellettava lainsäädäntö muuttuisi joltakin osin sen kanssa ristiriitaiseksi. Sinänsä Suomessakin olisi perusteetonta väittää, etteikö historiasta ole osoitettavissa sellaisia aikoja, jolloin tuomari on joutunut tämänkaltaisten valintatilanteiden eteen. Vuoden 1918 oikeudelliset jälkiselvittelyt ja 1920–30-lukujen poliittiset oikeudenkäynnit vasemmistoa edustaneita henkilöitä vastaan osoittavat, että myös Suomessa oikeuslaitos on syrjinyt kansalaisia poliittisen vaumuksen perusteella.⁸⁶ Tuomarikunnan sitoutuminen tiettyjen arvojen kunnioittamiseen ei ole siten Suomenkaan historian valossa mitenkään vähäpätöinen tai puhtaan teoreettinen kysymys.

Ihmis- ja perusoikeuksien ohella tuomari on periaatteiden 1. kohdan mukaan sitoutunut *oikeusvaltioperiaatteeseen*. Tämä herättää herkästi kysymään, mitä oikeusvaltioperiaatteella viime kädessä tarkoitetaan. Oikeusvaltiolla viitataan usein sellaisiin yhteiskuntajärjestelmän peruspilareihin, joiden perusteella yhteiskuntaa voidaan pitää oikeusvaltiona. Oikeusvaltiossa yhteiskunnallisen vallan käyttäminen on määritelty lailla ja lainsäädäntö-, tuomio- sekä toimeenpanovaltaa käyttävät erilliset ja toisistaan riippumattomat valtiuelimet. Oikeusvaltio voidaan tunnistaa toimivasta oikeusjärjestyksestä, jossa jokaisella sitä tahtovalla on mahdollisuus saada oikeussuojaa viime kädessä tuomioistuimessa. Oikeusjärjestyksen tulee koostua ennalta määritellyistä oikeusnormeista, joita sovelletaan yhtäläisin perustein kaikkiin kansalaisiin.⁸⁷ Tuomarin sitoutuminen oikeusvaltioperiaatteeseen merkitsee tuomarikunnan antamaa taetta sille,

⁸⁶ Lars Björne on väitöskirjassaan ”... syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...” – Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918–1939” vuodelta 1977 tarkastellut poliittisia oikeudenkäyntejä. Valtiopetosjuttuja käsitelty hovioikeus on suhtautunut oikeistotaustaisiin ns. Mäntsälän kapinasta syytettyihin sekä lukuisiin kommunistipuolueen toimintaan osallistumisesta syytettyihin varsin eri tavoin, ja oikeudenkäynneissä on nähtävissä selkeä eroavaisuus niin menettelyssä kuin langetettujen rangaistusten ankaruudessa (mts. 143–162). Jukka Kekkonen on kirjassaan ”Laillisuuden haaksirikko” vuodelta 1991 selvittänyt vuoden 1918 sisällissodan voittaneen valkoisen puolen oikeudellisia rankaisutoimia sodan hävinneen punaisen osapuolen edustajia vastaan. Kekkonen tutkimus osoittaa, että kyseiseen tarkoitukseen perustettujen valtiorikosoikeuksien toiminta ei täyttänyt tuolloin voimassa olleita lainmukaisen menettelyn tunnusmerkkejä. Menneisyyden tapahtumiin tulee toki suhtautua ymmärtäen kyseisen ajan poliittiset ja olosuhteista johtuvat realiteetit, mutta edellä lyhyesti todetut esimerkit kertovat ainakin siitä, että oikeuslaitoskaan ei ole immuuni ympäröivän yhteiskunnan virtauksille.

⁸⁷ Ks. Aarnio 2006, s. 111–112. Oikeusvaltioon voidaan katsoa sisältyvän myös perustuslaki siinä ilmaistuine perusoikeuksineen, ks. Jyränki 2003, s. 249–250.

että tuomari on lojaali sellaiselle yhteiskuntajärjestykselle, jossa edellä luonnehditut edellytykset toteutuvat. Lojaalisuutta ei voida sen sijaan edellyttää sellaisessa tilanteessa, jossa yhteiskunta luopuu ylläpitämästä oikeusvaltion tunnusmerkkejä.

4.2 Riippumattomuus

”Tuomari on lainkäyttötehtävässään riippumaton lakiasäätävästä ja toimeenpanevasta valtiovallasta. Tuomarin riippumattomuus edellyttää lisäksi vapautta sidoksista muihin yhteiskunnallisiin vallankäyttäjiin, kuten politiikan, talouselämän ja tiedotusvälineiden edustajiin. Tuomarin riippumattomuus on tarkoitettu oikeudenkäynnin asianosaisten turvaksi ja suojaamaan kansalaisia epäasianmukaiselta vallankäytöltä. Riippumattomuutta ei ole tarkoitettu suojaamaan tuomarin omia etuja.”

Oikeuslaitoksen riippumattomuus on tärkeimpiä sille yleisesti asetettuja edellytyksiä, joiden tarkoituksena on turvata kansalaisten yhdenvertainen kohtelu lain edessä. Riippumattomuus liittyy tuomioistuimen organisaatioon ja asemaan yhteiskunnassa ja edellyttää sitä, että tuomioistuin ei ole sidoksissa lainsäätäjään, toimeenpanovaltaan tai muihin yhteiskunnallisen vallan käyttäjiin.⁸⁸ Tuomioistuin on lisäksi riippumaton suhteessa ylempiin tuomioistuihin, joilla ei ole yksittäisiä oikeudenkäyntejä koskevaa määräysvaltaa alempiin tuomioistuihin. Samoin on laita yksittäisen tuomarin suhteessa tuomioistuimeen, sillä päällikkötuomarilla tai tuomarikollegiolla ei ole yksittäistä oikeudenkäyntiä koskevaa määräysvaltaa tuomioistuimen jäseneen.

Tuomarin eettiset periaatteet määrittelevät riippumattomuuden perinteisellä tavalla, sillä periaatteiden kohdassa 2 viitataan tuomarin suhteeseen muihin yhteiskunnallisiin vallankäyttäjiin. Valtiovaltaa edustavien tahojen eli lainsäätäjän ja toimeenpanovaltaa edustavan valtionhallinnon ohella periaatteissa mainitaan erikseen vielä politiikan, talouselämän ja tiedotusvälineiden edustajat. Tämä lisäys laajentaa piiriä, jonka vaikutuksista tuomarin tulee olla vapaa. Esimerkkeinä riippumattomuuden kannalta merkityksellisistä tilanteista voidaan ottaa esille vaikkapa tuomarin poliittinen toiminta tai sellaiset sivutoimet, joissa tuomari hoitaa talouselämää edustavien tahojen toimeksiantoja (ks. luku 4.3).

Tuomarin poliittiseen aktiivisuuteen suhtaudutaan joissakin Euroopan maissa huomattavan pidättyvästi, kuten voidaan havaita muun muassa Skotlannin ja Englannin eettisistä periaatteista (ks. luku 3.2.3). Molemmissa

⁸⁸ Virolainen 1995, s. 339 ja Hirschfeldt 2011, s. 522. Ks. myös Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, s. 14.

on varsin kategorisesti katsottu, että tuomarin tulee virkaan nimittämisen yhteydessä luopua poliittisesta toiminnasta.⁸⁹ Skotlannin eettisissä periaatteissa on jopa lausuttu, että tuomarin poliittisen osallistumisen tulee rajoittua äänioikeuden käyttämiseen. Suomessa sen sijaan poliittiseen toimintaan on suhtauduttu sallivammin. Tuomareita on toiminut poliittisissa luottamustehtävissä, kuten kunnanvaltuustoissa tai muissa kunnallisissa luottamuselimissä sekä valtakunnan tasolla. Tuomareita on valittu takavuosina myös kansanedustajiksi. Poliittisen toiminnan kategorinen kieltäminen voi tuntua tarpeettomalta sikäli, että merkittävimmät poliittiset luottamustehtävät ainakin valtakunnan tasolla edellyttävät käytännössä sitä, että tuomari ei hoida samanaikaisesti tuomarinvirkaansa.⁹⁰

Sen sijaan sivutoimiset poliittiset luottamustehtävät saattavat aiheuttaa esteellisyyteen liittyviä ongelmia yksittäisissä oikeudenkäynneissä, mikäli niihin liittyy poliittisia intressejä. On myös mahdollista, että kunnanvaltuutettuna toimiva tuomari joutuu väistymään oikeudenkäynnistä, jossa kyseinen kunta on asianosaisena. Poliittisesti värityneet oikeudenkäynnit ovat Suomessa harvinaisia, mutta sellaisestakin voidaan esittää esimerkki.⁹¹

Vuonna 2008 käsiteltiin Helsingin käräjäoikeudessa silloisen pääministeri Matti Vanhasen rikosasiaa, jossa kysymys oli yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä hänen entisen naisystävänsä kirjoitettua kirjan ”Pääministerin morsian”. Käräjäoikeudessa syytteet äänestyksen jälkeen hylättiin kahden lautamiehen ollessa enemmistössä ja puheenjohtajana toimineen käräjätuomarin jäätyä kolmannen lautamiehen kanssa vähemmistöön. Sittemmin kirjan kirjoittaja ja kustantaja tuomittiin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Käräjäoikeuden ratkaisu kirvoitti keskustelua lautamiesten puoluejäsenyyden merkityksestä.

Lautamiesten kohdalla puoluejäsenyys merkitsee sikäli ongelmallista sidosta, että heidän valintatapansa kytkeytyy kunnallisiin poliittisiin voimasuhteisiin eikä lautamieheksi käytännössä pääse ilman jonkin puolueen jäsenyyttä.⁹² Kysymys lautamiesten valintatavasta jää artikkelin teeman ulkopuolelle, mutta lautamiesten poliittisista kytköksistä johtuvat ongelmat käyvät esimerkistä, minkälaisia ongelmia tuomarin puolueettomuudelle

⁸⁹ Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, s. 16–17 ja Guide to Judicial Conduct 2011, s. 10.

⁹⁰ EIT:n ratkaisussa *Pabla Ky vs. Suomi* (22.6.2004) on tarkasteltu tuomarin puolueettomuutta kansanedustajana toimineen tuomarin ollessa asunto-oikeuden jäsenenä. EIT ei katsonut tuomioistuimen puolueettomuuden vaarantuneen, koska käsitellyllä jutulla tai sen asianosaisilla ei ollut liityntää tuomarin puoluetustaansa eikä hän ollut kansanedustajana osallistunut kyseistä alaa koskevan lainsäädännön laatimiseen.

⁹¹ Ks. tapauksesta lähemmin KKO 2010:39.

⁹² Virolainen 1995, s. 414–415.

ja riippumattomuudelle voi aiheutua poliittisesta aktiivisuudesta. Vaikka Suomessa ei ole nähty aiheelliseksi kategorisesti kieltää poliittista osallistumista, ei poliittisten luottamustehtävien laajamittaista hoitamista voida pitää suositeltavana myöskään virkatuomarin kohdalla. Mitä vaikutusvaltaisemmasta poliittisesta luottamustehtävästä on kysymys, sitä herkemmin herää aiheellinen kysymys siitä, missä määrin tuomari on tehtävään päästäkseen tai siinä menestyksellisesti toimiakseen sitoutunut edustamansa poliittisen puolueen etuun niin, että sitoutumisella on vaikutus myös tuomarin viran hoitamiseen.

Eettisissä periaatteissa on tarkasteltu riippumattomuutta yksinomaan suhteessa tuomioistuimen ulkopuolisiin, yhteiskunnallista valtaa käyttäviin tahoihin. Riippumattomuudesta voi olla kysymys myös arvioitaessa tuomarin suhdetta tuomioistuinta johtavaan päällikkötuomariin. Riippumattomuuden vaikutus viraston johtamiseen on sikäli ajankohtainen teema, että tuomioistuimissa on viime vuosina pyritty lisäämään päällikkötuomarin valtaa ja vastuuta toiminnan tuloksellisuudesta.⁹³ Päällikkötuomareiden asemaa on muutettu muun muassa lisäämällä nimitysvaltaa, sillä korkeimpia oikeuksia lukuun ottamatta määräaikaisen tuomarin nimittää enintään vuoden ajaksi tuomioistuimen päällikkötuomari. Vastaavasti hovi- ja hallinto-oikeuksien esittelijät nimittää kyseisen tuomioistuimen päällikkötuomari.

Koska tuomioistuimen päällikkötuomarilla ei ole suoranaista määräysvaltaa yksittäiseen tuomariin tämän hoitamassa oikeudenkäynnissä, merkitsee nimitysvallan käyttäminen kenties olennaisinta vaikutusmahdollisuutta tuomioistuimen toiminnan tuloksellisuuteen. Tuomioistuimien yhteiskunnallisen merkityksen kasvaessa on perusteltua pyrkiä varmistamaan tuomioistuimien lainkäyttötoiminnan asianmukaisuus ja tehokkuus, jolla viitataan tässä yhteydessä erityisesti asioiden käsittelyn joutuisuuteen. Päällikkötuomarin suora direktio-oikeus alaisinaan oleviin tuomareihin on poissuljettu vaihtoehto tuomarin riippumattomuuden kannalta.⁹⁴ Sen sijaan nimitysvaltaa käyttämällä päällikkötuomari pystyy välillisesti ohjaamaan tuomioistuimen toimintaa. Nimittämällä määräaikaiset tuomarit ja ylioikeuksissa esittelijät päällikkötuomari vaikuttaa suuresti siihen, minkälaisia lakimiehiä tuomarinuralle valikoituu. On myös huomattava, että päällikkötuomari käyttää vastaavanlaista nimitysvaltaa määrätessään tuomareita toimimaan määräajan ylemmän palkkaluokan tuomarin tehtävissä. Tämänkaltaisen vallankäyttö edellyttää korostunutta vastuullisuutta, jotta nimittämisessä ei ryhdytä suosimaan tai syrjimään viranhakijoita epäasiallisilla perusteilla.

⁹³ Ks. tuomioistuimien johtamiseen liittyvistä näkökohdista laajemmin KM 2003:3, s. 422–426.

⁹⁴ Ks. KM 2003:3, s. 427–428.

Päällikkötuomarin muodolliseen valtaan kuuluu myös määrätä tuomioistuimen juttujen jakoperusteista, jolloin päällikkötuomari voi poikkeuksellisesti siirtää asian tietyn tuomarin käsiteltäväksi.⁹⁵ Vastaavasti ylioikeuksissa päällikkötuomari voi määrätä asian käsiteltäväksi vahvennetussa kokoonpanossa tai täysistunnossa. Nimitysvallan ja juttujen jakamiseen liittyvän muodollisen vallan ohella päällikkötuomarilla on käytettävissään erilaisia epämuodollisia keinoja tuomioistuimen lainkäyttötoiminnan ohjaamiseksi yleisellä tasolla. Päällikkötuomarin tulee seurata aktiivisesti tuomioistuimen toimintaa ja puuttua tarvittaessa henkilökunnan esimiehen roolissa esimerkiksi silloin, jos tuomari ei kykene hoitamaan virkatehtäviään. Viime kädessä päällikkötuomarin käytettävissä oleva puuttumiskeino on juttujen siirtäminen toisen tuomarin käsiteltäväksi ja äärimmäisessä tilanteessa erilaiset työkyvyn selvittämiseen liittyvät virkamiesoikeudelliset toimet.

Vaikka tuomari on riippumaton myös suhteessa päällikkötuomariin, voidaan edellä esitetyn perusteella todeta, että päällikkötuomarilla on varsin laajalti myös muodolliseen valtaan perustuvia mahdollisuuksia puuttua tuomioistuimen lainkäyttötoimintaan. Etenkään määräaikaisina tuomareina toimivia ei sen vuoksi voida pitää täysimääräisesti riippumattomina suhteessa päällikkötuomariin, vaikka tällä ei olekaan oikeutta puuttua heidän työnsä sisältöön. Asema nimitysvallan käyttäjänä kuitenkin takaa sen, että päällikkötuomarilla on mahdollisuus vaikuttaa määräaikaisen tuomarin uralla etenemiseen. Tämänkaltaisista syistä tulisi käytännössä pyrkiä siihen, että tuomarin tehtäviä ei hoidettaisi määräaikaisesti vaan virassa, jolloin tuomari myös tosiasiallisesti toimii lain edellyttämällä tavoin riippumattomassa asemassa.

Tuomari on riippumaton myös saman tuomioistuimen muista jäsenistä. Riippumattomuus suhteessa tuomarikollegoihin on merkittävä näkökohta etenkin niissä muutoksenhakutuomioistuimissa, joissa ratkaisukokoonpanoihin kuuluu säännönmukaisesti useampia jäseniä. Käräjäoikeuksissa tuomarit useimmiten käsittelevät jutut yhden tuomarin tai lautamieskokoonpanossa, jolloin kollegoilla ei ole suoraa vaikutusta työtehtävien hoitamiseen. Toki käräjäoikeudessaakin tuomarit voivat pyytää kollegoiltaan neuvoja juttujen hoitamisessa, mutta vastuu käsittelyn asianmukaisuudesta säilyy silti juttua käsittelevällä tuomarilla.⁹⁶

⁹⁵ Yleisesti ottaen tuomioistuimen juttujen jaon tulisi tapahtua sattumanvaraisesti eikä niin, että juttujen jaossa harkitaan juttukohtaisesti, kenelle tuomarille juttu tulisi jakaa (ks. Virolainen – Pölonen 2004, s. 469). Päällikkötuomari voi kuitenkin tästä näkökohdasta huolimatta puuttua jo jaettujen juttujen käsittelemiseen, mikäli muutoin on vaarana, että juttujen käsittely viivästyy tuntuvasti tuomarista johtuvista syistä.

⁹⁶ Ks. myös Statements of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, s. 15.

Ylemmissä tuomioistuimissa lainkäyttöasiat ratkaistaan kollegiossa, jossa jokainen tuomioistuimen jäsen kuitenkin toimii itsenäisesti. Tuomarin tulee kollegion jäsenenä ymmärtää, että hänen edellytetään muodostavan kantansa käsiteltävään asiaan riippumattomana oikeuden jäsenenä eikä hän saa olla muiden kokoonpanon jäsenten ohjailtavissa. Tuomarin tulee päätösneuvotteluissa kuunnella kokoonpanon muiden jäsenten perustellut näkemykset ja punnita esitetyt argumentit, mutta hänen ei pidä omaksua niitä kyseenalaistamatta eikä myötäillä muita oikeuden jäseniä mahdollisten henkilösuhteisiin liittyvien haitallisten seurausten pelossa. Tuomarin tulee myös suhtautua kunnioittavasti kollegaansa, joka hoitaa tehtävänsä vastuullisesti ja on tarvittaessa asiaratkaisusta eri mieltä. Tuomarilla pitää olla tosiasiallinen mahdollisuus hoitaa tehtävänsä riippumattomana oikeuden jäsenenä myös suhteessa kollegoihin ilman pelkoa siitä, että hän joutuu kannanottojensa vuoksi kohdeksi epäasiallisesti.

Eettisten periaatteiden kohdan 2 viimeinen virke sisältää tärkeän rajauksen siitä, mikä on riippumattomuuden funktio. Tämänkaltainen rajaus on yleisesti käytössä myös muiden maiden eettisissä periaatteissa samoin kuin kansainvälisissä malleissa.⁹⁷ Tuomarin riippumattomuutta voi olla houkutus käyttää verukkeena sille, että tuomarin menettelytapoihin ei puututa ulkopuolelta millään tavoin, olivat menettelytavat sitten laadultaan minkälaisia hyvänsä. Tuomarin riippumattomuus ei kuitenkaan oikeuta pidättäytymään tuomarin oman ammatillisen toiminnan kehittämistä tai yhteisesti sovittujen menettelytapojen noudattamisesta.

Riippumattomuutta voidaan myös käyttää argumenttina puolustettaessa tuomioistuinlaitoksen resursseja erilaisilta säästöpaineilta tai uudistuksilta, jotka vaikuttavat työmäärää lisäävästi. Tuomioistuin resursseihin puuttuminen voi toki merkitä riskiä siitä, että tuomioistuin ei enää kykene hoitamaan sille uskottuja tehtäviä eli antamaan oikeudenmukaisia ratkaisuja kohtuullisessa ajassa. Tästä huolimatta riippumattomuuden intressanteja ovat oikeudenkäyntien asianosaiset ja yhteiskunta laajemmin eivätkä tuomarin tehtäviä hoitavat henkilöt. Tämä lähtökohta on syytä pitää mielessä tarkasteltaessa tilanteita, joissa tuomarin riippumattomuus tosiasiallisesti on huomioon otettavana intressinä.⁹⁸

⁹⁷ Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, s. 14, WELS Declaration of Ethics 2007, kohta II ja Guide to Judicial Conduct 2011, s. 9. Samoin ENCJ 2010 (12), kohta 11.

⁹⁸ Myös Olaus Petrin tuomarinohjeissa on korostettu tuomarinviran funktiota: ”Tuomarin on myös muistettava, että tuomarin virka on asetettu yleiseksi hyödyksi eikä häntä varten. Niinpä virkaa on hoidettava yleiseksi hyödyksi eikä omaksi eduksi, joskin se on hänen omakin etunsa, että virka oikein hoidetaan. Kumminkin hänen on pyrittävä edistämään yleistä hyötyä, eikä omaansa, sillä tuomari on yleisön palvelija, eikä yleisö tuomarin.”

4.3 Puolueettomuus

”Tuomari on puolueeton. Tuomari suorittaa virkatehtävänsä pelkäämättä muiden reaktioita, ilman ennakoasenteita ja säilyttäen puolueettomuutensa. Yksittäisessä oikeudenkäynnissä tuomari ei ole julkisen keskustelun tai painostusryhmien ohjailtavissa. Tuomari ei suosi tai syrji ketään virkatehtäviään hoitaessaan. Tuomarin tai hänen lähipiirinsä henkilökohtainen etu tai vahinko ei saa vaikuttaa hänen työhönsä.”

Puolueettomuudella ymmärretään tuomarin vapautta sellaisista sidonnaisuuksista tai ennakoasenteista, joilla voisi olla haitallinen vaikutus yksittäisen oikeudenkäynnin hoitamisessa. Puolueettomuus on varsin kattavan normatiivisen sääntelyn kohteena, sillä oikeudenkäymiskaassa on ollut säännökset tuomarin esteellisyydestä jo vuodesta 1734 ja asiasta on runsaasti niin kotimaista kuin kansainvälistä oikeuskäytäntöä.⁹⁹ Perinteisesti puolueettomuuden on ajateltu vaarantuvan silloin, jos tuomarilla tai hänen läheisellään on intressi käsiteltävään asiaan. Olaus Petrin tuomarinohjeiden kohdassa 16 on todettu perusajatus, jolle puolueettomuus kaikkine ilmentymineen rakentuu: ”Kukaan ei voi toimia tuomarina omassa asiassaan.”¹⁰⁰

Tässä yhteydessä ei ole tarpeen eritellä laajemmin niitä tilanteita, joissa tuomarin puolueettomuus voi vaarantua ja tuomari joutuu harkitsemaan vetäytymistä asian käsittelemisestä esteellisyyden perusteella. Tätä koskevat lainsäädännökset ovat kattavat ja yksityiskohtaiset ja tuomarilla on virkavelvollisuus harkita oma-aloitteisesti mahdollinen esteellisyytensä. Sen sijaan eettisten periaatteiden kannalta hedelmällinen pohdinnan aihe on, missä määrin tuomarin tulee ottaa toiminnassaan etukäteisesti huomioon puolueettomuuden ylläpitäminen. Voidaanko puolueettomuuden katsoa rajoittavan tuomarin viranhoidon ulkopuolista toimintaa jollakin tavoin, jotta tuomari ei tule omilla valinnoillaan aiheuttaneeksi viran hoitamisen kannalta ongelmallisia esteellisyytilanteita tai toimii tavalla, joka aiheuttaa yksittäistä oikeudenkäyntiä laajemman ristiriidan vaatimukselle puolueettomuudesta.

⁹⁹ Ks. lähemmin Tapanila 2007, s. 86–92 ja Pellonpää ym. 2012, s. 490–511 ja 555–565.

¹⁰⁰ Kielto toimia tuomarina omassa asiassaan liittyy myös uskonpuhdistaja Martti Lutherin ajatteluun (ks. Rentto 2012, s. 680–688, jossa on tarkasteltu lähemmin Lutherin oikeusajattelua). Luther liittyy myös pohjoismaisten tuomarinohjeiden laatijaan Olaus Petriin sikäli, että Olaus Petri opiskeli Wittenbergissä, jossa Luther samaan aikaan vaikutti (Blomstedt 2001, s. 9). Olaus Petri oli ajan tavan mukaisesti kirkonmies, jolla kuitenkin oli tehtäviä oikeuslaitoksen palveluksessa. Olaus Petrin tuomarinohjeissa voidaan nähdä heijastumia Lutherin ajatuksista valtiollisen ja kirkollisen vallan erillisyydestä, joskin tuomarinohjeet ankuroituvat vahvasti antiikin ajattelijoiden esityksiin (Blomstedt 2001, s. 17–19).

Tuomarin kohdalla sivutoimien hoitamista on rajoitettu lainsäädännöllä, joka edellyttää sivutoimiluvan hakemista tuomioistuimelta. Sivutoimi ei saa aiheuttaa tuomarille esteellisyyttä eikä se saa vaarantaa luottamusta tasapuolisuuteen viran hoidossa tai muutenkaan haitata viran asianmu-kaista hoitamista taikka kilpailevana toimintana ilmeisesti vahingoittaa työnantajaa. Käytännössä tuomioistuimet ovat myöntäneet sivutoimilupa, vaikka se aiheuttaisi esteellisyyden yksittäisessä oikeudenkäynnissä. Näin on asianlaita esimerkiksi välimiestehtävien hoitamisessa, johon on myönnetty sivutoimilupa eri tuomioistuimissa.¹⁰¹ Välimiehen tehtävän hoitaminen nimittäin aiheuttaa esteellisyyden ainakin silloin, jos tuomari joutuu virassaan käsittelemään samaa asiaa.¹⁰²

Tuomareiden hoitamien sivutoimien kirjo on laaja ja käsittää erilaisia luottamustehtäviä, toimeksiantoja sekä asiantuntija- ja koulutustehtäviä. Tuomarin viranhoidon kannalta olennaiset sivutoimet liittyvät useimmiten ammattiin, joskin myös ammattiin liittymätön merkittävä luottamustehtävä voi johtaa tuomarinviran kannalta merkityksellisen sidonnaisuuden synty-miseen. Tuomarin yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ei ole syytä suhtautua torjuvasti ainakaan sellaisissa yhteyksissä, joissa tuomarin toiminta on yleishyödyllistä ja yhteiskuntaa pyyteettömästi hyödyttävää. Tuomarin teh-tävän hoitamisen kannalta on monesti eduksi, jos tuomari on ympäröivästä maailmasta kiinnostunut ja siihen osallistuva eikä pyri eristäytymään. Tätä näkökohtaa voidaan kuitenkin käyttää myös puolustettaessa sivutoimia, joiden tarkoituksena on pääasiassa tai yksinomaan edistää tuomarin omia sosiaalisia tai taloudellisia intressejä.

Yhteiskunnalliselta kannalta tuomarin osallistuminen tieteelliseen tai yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun vaikkapa tutkijan roolissa voidaan nähdä yleisesti ottaen hyödyllisenä toimintana. Tuomari saattaa toimia do-senttina yliopistolla, osallistua aktiivisesti koulutustehtävien hoitamiseen tai julkaista oikeustieteellistä kirjallisuutta. Tällaiseen osallistumiseen

¹⁰¹ Tässä yhteydessä on syytä todeta, että korkein oikeus on täysistunnossa 20.12.2012 vahvistanut ohjeet välimiestehtäviä koskeville sivutoimiluvulle. Korkein oikeus on ohjeilla rajoittanut sivutoimiluvan myöntämistä muun muassa niin, että sivutoimilupa on haettava ennakkoon ja korkeimman oikeuden presidentille on ilmoitettava välimiesmenettelyn asianosaisten ja heidän asiamiestensä nimet. Sivutoimilupa voidaan myöntää pelkästään ainoana välimiehenä tai välimiesoikeuden puheenjohtajana toimimiseen eikä sivutoimilupaa myönnetä, jos hakijan hoidettavana oleva välimiesmenettely ei ole päättynyt. Tämänkal-tainen tuomioistuimen sisäinen hallinnollinen ohjeistus on sinänsä perusteltu, koska siten voidaan etukäteen ohjata sivutoimilupien myöntämiskäytäntöä ja vähentää sivutoimista aiheutuvia ongelmia. Tällöin sivutoimien hoitamisen asianmukaisuuden arvioiminen ei myöskään jää yksinomaan tuomioistuimen jäsenten oman harkinnan varaan.

¹⁰² Tapanila 2007, s. 170–173, jossa esteellisyyden kannalta merkityksellisenä tilanteena pidetään myös sitä, että tuomari hoitaa oikeudenkäynnin aikana sellaista välimiehen tehtävää, jossa oikeudenkäynnin asianosainen on osapuolena. Esteellisyys voi tulla harkittavaksi myös silloin, jos tuomari on toiminut aikaisemmin välimiesoikeudenkäynneissä useasti saman asianosaisen nimeämänä välimiehenä ja kyseinen asianosainen on osallisena tuomarin virassaan käsittelemässä asiassa.

tuomarin tehtävä antaa hyvät edellytykset, ja on myös oikeuspoliittisesti arvokasta, että tuomari pyrkii jakamaan ammattitietojaan ja -taitojaan muiden hyödynnettäväksi. Tämänkaltaisista tehtävistä aiheutuu harvemmin olennaisia taloudellisia tai henkisiä sidoksia, sillä saadut taloudelliset korvaukset jäävät vaatimattomiksi eikä tuomari tule sitoutuneeksi merkittävässä määrin tietyn intressitahon etuihin.

Toisessa ääripäässä voidaan nähdä sivutoimet, jotka liittyvät yksittäisen yhteiskunnan toimijan, liike-elämän tahon tai yksityisen henkilön etuihin. Tuomari saattaa sivutoimenaan hoitaa asianajotoimintaa, jota on kuitenkin rajoitettu sillä tavoin, että tuomari ei voi hoitaa oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen tehtäviä.¹⁰³ Sen sijaan lainsäädännöstä johtuvaa estettä ei ole sille, että tuomari tarjoaa oikeudellista konsultaatiota muissa kuin oikeudenkäynteihin liittyvissä asioissa. Pitkään jatkuneen keskustelun kohteena ovat olleet välimiehen tehtävät, joihin tuomioistuimet ovat myöntäneet jäsenilleen sivutoimilupia. Välimiestoimeksiantoja on viimeksi arvioitu oikeuskanslerin kanteluun antamassa ratkaisussa OKV 683/1/2012, jossa on referoitu ylimpien tuomioistuinten päällikkötuomareilta asiasta pyydettyjä lausuntoja. Merkille pantavaa lausunnoissa on, että välimiestehtäviä ei päällikkötuomareiden taholta pidetä ongelmallisina, vaan joissakin lausunnoissa on katsottu välimiestehtävät hyödyllisiksi tuomarin viranhoitoa ajatellen.

Välimiestehtävän vastaanottamista harkitsevan tuomarin tulee ottaa huomioon ainakin kolme näkökohtaa, jotka ovat olennaisia tuomarin puolueettomuuden kannalta. Ensinnäkin välimiehen tehtävässä toimitaan julkisuudelta piilossa sikäli, että välimiesmenettely ei ole julkista eikä tieto tuomarin hoitaman välimiestehtävän asianosaisista tule julkiseksi. Toiseksi välimiestehtävästä aiheutuu siitä maksettujen välimiehen palkkioiden muodossa taloudellinen sidonnaisuus. Kolmanneksi välimiestehtävien hoitamista voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, onko niillä jokin tuomarin ammattitaidon ylläpitämistä ja kartuttamista palveleva merkitys. Välimiesmenettelystä voidaan yleisesti ottaen todeta, että se on lakisääteinen riidanratkaisumenettely, joka on suunnattu elinkeinoelämän riitaisuuksien ratkaisemiseksi asianosaisten sopimusvapauden puitteissa. Välimiesmenettely on vaihtoehtoinen riidanratkaisukeino valtiolliselle lainkäytölle, sillä välimiesmenettelyssä käsiteltyä asiaa ei voida ottaa tuomioistuimessa tutkittavaksi.¹⁰⁴

¹⁰³ The Bangalore Principles of Judicial Conduct 2002 kieltää kategorisesti tuomarin sivutoimisen asianajotoiminnan (kohta 4.12): ”A judge shall not practice law whilst the holder of judicial office.” Kielto näyttää käsittävän oikeudenkäyntiavustajan ja -asiamiehen tehtävien lisäksi myös lainopillisen konsultoinnin, mikäli sitä harjoitetaan elinkeinotoimintana.

¹⁰⁴ Välttystuomio voidaan kumota kanneteitse (laki välimiesmenettelystä 41 §), mutta kumoamismahdollisuus on rajattu vain laissa erikseen säänneltyihin tilanteisiin, jotka liittyvät vakaviin puutteisiin välimiesoikeuden käsittelyssä.

Myöntäessään sivutoimiluvan välimiehen tehtäviin tuomioistuimet eivät ole edellyttäneet, että tuomari ilmoittaisi välimiesmenettelyn asianosaiset eikä tieto heistä siten ole julkinen.¹⁰⁵ Tuomioistuimesta on selvitettävissä ainoastaan se, että tietty tuomari on hoitanut sivutoimenaan välimiestehtäviä, mutta kyseisen välimiesmenettelyn asianosaisia ei ole ulkopuolisella mahdollisuutta selvittää. Näin ollen myöskään oikeudenkäynnin asianosaisena tuomioistuimessa esiintyvä ei voi mitenkään varmistua siitä, onko tuomari mahdollisesti hoitanut välimiehen tehtävää, jossa vastapuoli on ollut osallisena. On tietysti mahdollista katsoa, että tästä ei aiheudu vahinkoa tuomarin puolueettomuudelle, koska yksittäisen välimiestehtävän hoitamisesta ei sinällään aiheudu välttämättä esteellisyyttä edes sellaiseen oikeudenkäyntiin, jossa välimiesmenettelyn osapuoli on asianosaisena.

Välimiehen tehtävän hoitamisen johdosta tuomarille muodostuu taloudellinen sidos, sillä hän on oikeutettu tehtävästä palkkioon, jonka pääsääntöisesti suorittaa välimiesoikeudenkäynnin hävinnyt osapuoli. Taloudellinen korvaus on useimmiten huomattava ja säännönmukaisesti välimiesoikeudenkäyntejä hoitava tuomari saattaa saada sivutoimestaan tulot, jotka vastaavat virasta saatua palkkaa tai jopa ylittävät sen. Taloudellinen sidos ei muodostu suoraan tiettyyn välimiesoikeudenkäynnin asianosaistahoon, mutta toisaalta voidaan perustellusti ajatella, että virasta saadun palkan suuruinen sivutulo elinkeinoelämän riitaisuuksien ratkaisemisesta merkitsee erittäin olennaista taloudellista sidonnaisuutta kyseiseen sivutoimeen. Tuomari tulee helposti sitoutuneeksi siihen, että hän pyrkii toimimaan sekä virassaan että sen ulkopuolella niin, että hänen sivutoimesta saamansa tulot pysyvät ennallaan. Tällä pyrkimyksellä voidaan ajatella olevan vaikutusta siihen, millä tavoin tuomari virassaan suhtautuu niiden tahojen intresseihin, jotka välimiesoikeudenkäynneissä esiintyvät. Olennainen sidonnaisuus tuomarin virkaa ajatellen voi aiheutua myös suhteessa asianajajiin, jotka esiintyvät oikeudenkäyntiasiamiehinä välimiesoikeudenkäynneissä sekä tuomioistuimissa.

Tarkasteltavaksi jää vielä, onko tuomarin virassa tarvittavien tietojen ja taitojen kartuttamiseksi välttämätöntä tai korvaamatonta hoitaa välimiehen tehtäviä tuomarinviran ohella. Välimiehen tehtävä rinnastuu osaltaan tuomarin tehtävään, sillä myös välimieheltä edellytetään puolueettomuutta. Välimiesmenettelyssä ratkaistaan pääasiassa liike-elämän riitaisuuksia, joita harvoin tulee tuomioistuimen käsiteltäväksi. Välimiehen tehtävä voi sinällään lisätä tuomarin ammattitietoja jollakin siviilioikeuden erityisalalla, joskaan ei ole kovin tavanomaista, että tuomari joutuu virassaan käsittelemään vastaavanlaisia asioita. Tuomarit eivät missään tuomioistuimessa

¹⁰⁵ Mainittu korkeimman oikeuden ohje edellyttää ilmoitusta asianosaisista ainoastaan korkeimman oikeuden presidentille, mutta tietoja ei muuten rekisteröidä.

erikoistu tiettyjen asioiden hoitamiseen, jolloin on sattumanvaraista, saako tuomari hoidettavakseen samankaltaista asiaa virassaan. Välimiestehtävä ei myöskään voi korvata tuomarin ammatillista kouluttautumista tai osaamisen ylläpitämistä, sillä tuntuisi varsin ristiriitaiselta ajatella, että elinkeinoelämän tulisi huolehtia toimeksiantoja tarjoamalla valtiollisen tuomioistuimen jäsenten ammattitaidon ylläpitämisestä.

Välimiehen tehtävää voidaan yhteenvedonomaaisesti luonnehtia niin, että sen ensisijainen tarkoitus on tarjota vaihtoehto elinkeinoelämän riitaisuuksien ratkaisemiselle niin, että asia voidaan käsitellä salassa julkisuudelta sellaisten henkilöiden toimesta, joiden tehtävään valitsemiseen asianosaiset voivat vaikuttaa. Mikään painava yhteiskunnalliseen etuun liittyvä peruste ei edellytä sitä, että virkatuomarit osallistuisivat missään roolissa välimiesoikeudenkäyntien hoitamiseen. Niihin liittyvät salassapitotarpeet ovat perusteltavissa ainoastaan välimiesoikeudenkäynnin asianosaisten näkökulmasta eikä virkatuomarin kohdalla pääosin salassapidettävän sivutoimen hoitaminen ole ongelmatonta, vaikka suoranaista esteellisyyteen liittyvää ongelmaa ei olisikaan. Välimiestehtäviä hoitaessaan tuomari saattaa tulla hankkineeksi itselleen niin merkittävän taloudellisen sidoksen, että se aiheuttaa perustellun epäilyn siitä, kykeneekö hän hoitamaan virkaansa yleiseksi hyödyksi ja kohdellen tuomioistuimessa esiintyviä asianosaisia yhdenvertaisesti riippumatta heidän yhteiskunnallisesta asemastaan tai liiketaloudellisten etujensa painoarvosta.¹⁰⁶

Pohdittaessa tuomarille sopivia sivutoimia yleisemmin voidaan asiaa hahmotella siltä kannalta, että mitä merkittävämmän taloudellisen edun hankkimisesta tuomarille itselleen on kysymys, sitä painavammin argumentein sivutoimeen pyrkivän tuomarin tulisi pystyä perustelemaan hyöty, joka tuomarille itselleen ammatillisesti, hänen edustamalleen tuomioistuimelle tai yhteiskunnalle yleisesti olisi sivutoimen harjoittamisesta. Mittava taloudellinen etu antaa perustellun aiheen miettiä sivutoimen yhteensovittavuutta tuomarinviran kanssa sekä tuomarin motiivia tehtävän hoitamiseen. Tuomarinvirkaan valitulta voidaan joka tapauksessa edellyttää sitä, että hänen pääasiallinen ammatillinen panoksensa kohdistuu

¹⁰⁶ Mainittakoon vielä, että Euroopan neuvoston korruption vastainen toimielin Greco on julkaisut 27.3.2013 raportin Suomea koskeneesta arvioinnista, joka on kohdistunut kansanedustajiin, tuomareihin ja syyttäjiin. Raportissa on otettu kantaa myös tuomareiden välimiestehtäviin ja todettu, että Suomessa tulisi kehittää edelleen sivutoimiin liittyvää sääntelyä läpinäkyvyyden ja sääntelyn yhdenmukaisuuden takaamiseksi. Lisäksi tulisi asettaa asianmukaiset kriteerit ja rajoitukset sallituille sivutoimille (ks. Greco 2013, s. 32). Arviossaan Greco kiinnitti huomiota siihen, että tuomioistuimien käytäntö sivutoimien myöntämisessä on epäyhtenäinen ja välimiestehtävistä saatavat tulot saattavat olla huomattavia. Grecon tarkastuksen jälkeen KKO on laatinut kirjallisen ohjeistuksen ohjeistettävien hoitamisesta (ks. av. 101), minkä myös Greco on noteerannut raportissaan.

viran hoitamiseen.¹⁰⁷ Tuomarin virka ei saa myöskään olla keino hankkia mittavia sivutuloja tehtävistä, jotka eivät ole yhteiskunnallisesti erityisen hyödyllisiä tai välttämättömiä.

4.4 Tuomarin käyttäytyminen

”Tuomarin toiminta ja käyttäytyminen vahvistaa luottamusta siihen, että hänen ammattitoimintansa perustuu lakiin ja oikeudenmukaisuuteen. Tuomari huolehtii siitä, että hänen käyttäytymisensä myöskään yksityiselämässä ei vaaranna hänen puolueettomuuttaan eikä luottamusta tuomarin viran hoitoon.”

Vaikka eettisissä periaateissa käyttäytymiseltä myös vapaa-ajalla edellytetään jonkinlaista tuomarinviran veloitteiden huomioon ottamista, voidaan perustellusti pitää olennaisesti tärkeämpänä sitä, millä tavoin tuomari käyttäytyy virkatehtäviä hoitaessaan. Käyttäytymisellä tässä yhteydessä tarkoitetaan tuomarin suhtautumista oikeudenkäynnin osallisiin ja lakimieskollegoihin yleisemmin, johon kuuluu niin sanallinen kuin sanatonkin viestintä, yleisesti noudatettuja kohteliaita käytöstapoja unohtamatta. Eriyisesti prosessinjohtoa koskevat periaatteiden kohdat 8 ja 9, joten kohta 4 liittyy enemmän käyttäytymiseen tiettyjen prosessinjohtoon liittyvien ratkaisujen ulkopuolella. Käyttäytyminen ja siihen kuuluva kanssaihmiisiin suhtautuminen on aihepiirinä laaja eikä sen yksityiskohtainen käsitteleminen tässä yhteydessä ole mahdollista. Muutama kokoava havainto esimerkkien pohjalta on kuitenkin aiheellista tehdä.

Tuomarin käyttäytymisen tarkasteleminen vie huomion herkästi siihen, käyttäytyykö tuomari työssään tai yksityiselämässä tietyllä tarkastelijan mielestä hyväksyttävällä tavalla. Tarkoitus ei kuitenkaan ole, että tuomarin tulisi käyttäytyä tietyn ennako-oletuksen mukaisesti tai että hänen yleisesti pitäisi olla elämäntavoiltaan jonkinlainen mallikansalainen. Moniarvoisessa yhteiskunnassa on muutoinkin vaikea määritellä sellaista ideaalia, joka vastaisi yhteiskunnan jäsenten tai edes enemmistön käsitystä hyvästä käyttäytymismallista. Sen määritteleminen ei ole tuomarin kohdalla tarpeen eikä tuomarilta voida edellyttää jonkin ulkoa annetun kaavan mukaista toimintaa. Tämä näkökohta ei luonnollisesti poissulje sitä, etteikö tuomarin tavalla suhtautua kanssaihmiisiinsä olisi olennaista merkitystä tuomarinviran hoitamista ajatellen.

Lähtökohdaksi voidaan ottaa, että hyvän tuomarin käyttäytymiseen ei voida antaa tyhjentävää mallia, mutta voidaan osoittaa joitakin suuntaviivoja niistä näkökohdista, joita tuomarin tulee ottaa huomioon. Ensinnäkin

¹⁰⁷ Ks. Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, s. 21.

asianosaiset muodostavat herkästi käsityksensä oikeuslaitoksen toiminnasta ja oikeuden toteutumisesta omassa asiassaan sen mukaan, millä tavoin heitä on kohdeltu oikeuslaitoksen edustajien taholta. Turhaan ei Olaus Petrin tuomarinohjeissa kehoteta kohtelevaan asianosaisia sävyisesti ja pidättymään suuttumasta näihin.¹⁰⁸ Kärsivällinen suhtautuminen asianosaisiin voi olla joskus vaativaa eikä tuomari voi toisaalta unohtaa myöskään sitä, että hänen tulee ylläpitää järjestystä istunnossa ja estää asiaan kuulumattomat ja muita asiaan osallisia halventavat esitykset. Tuomarin tulee joka tapauksessa tiedostaa, että käyttäytyminen istunnossa asianosaisten läsnäollessa ja julki lausutut kannanotot ovat erityisen olennaisia sen kannalta, miten hänen ammatillista toimintaansa asianosaisten taholta arvioidaan.

Tuomarin tehtävässä vaaditaan yhtäältä kärsivällisyyttä ja pitkämielisyyttä asianosaisten kuuntelemisessa, mutta toisaalta kykyä ojentaa asiaan osallisia silloin, kun siihen ilmenee perusteltu syy. Käyttäytymisen merkityksellisyys ja kommunikaation tärkeys korostuvat etenkin niiden tuomareiden kohdalla, jotka työssään usein hoitavat suullisia pääkäsittelyitä. Muutoksenhakutuomioistuimissa etenkin hallintotuomioistuimissa pääkäsittelyt ovat harvinaisempia ja ratkaisukokoonpanoon kuuluu useampia jäseniä, jolloin yksittäisen tuomarin käytös ei painotu vastaavin tavoin. Voidaan arvioida, että etenkin tuomarin tehtävän hoitaminen käräjäoikeudessa vaatii tuomarilta hyviä kommunikointitaitoja, joita on toki myös mahdollista kehittää.

Asianmukaista käyttäytymistä tuomarin tehtäviä hoidettaessa on verraten yksinkertaista kuvata, mutta viran asettamat vaatimukset yksityiselämälle ovat alue, jossa pitävien luonnehdintojen esittäminen on vaikeaa. Lähtökohdaksi voidaan todeta, että tuomarinvirka ei sinällään edellytä haltijaltaan tietynlaisia elämäntapoja tai henkilökohtaisia valintoja. Yksityiselämä voi vaikuttaa haitallisesti tuomarin viran hoitamiseen lähinnä silloin, jos tuomarin toimet antavat aiheen perustellusti kyseenalaistaa hänen kykynsä hoitaa rehellisyyttä ja oikeudentuntoa edellyttävää tehtäväänsä. Tämänkaltainen epäily syntyy ainakin siinä tapauksessa, että tuomari on syyllistynyt tahalliseen rikokseen. Mitä vakavammasta teosta on kysymys, sitä pidättyvämmän tulee suhtautua ajatukseen, että tuomari on kykenevä teostaan huolimatta jatkamaan virassa.¹⁰⁹ Rikokseen syyll-

¹⁰⁸ Olaus Petrin tuomarinohjeet kohta 22: ”Tuomarin tulee kauniisti keskustella tuomioistuimissa asioivien kanssa, sillä muutoin epäillään, ettei hän tuomitse oikein. Sellainen epäily herää pahoin puhutellussa; sillä tuomioistuimeen ei tulla toruttavaksi tai pahoin puhuteltavaksi, vaan jotta saataisiin oikeusturvaa. Jos asianosaista on ojennettava, se on tehtävä vasta sitten kun asia on tutkittu ja tuomio julistettu, ei ennen sitä.”

¹⁰⁹ Ratkaisu KKO 2009:62 koski käräjätuomarin virkarikossyytettä hänen tehtyään paikkaansa pitämättömiä merkintöjä käräjäoikeuden asianhallintajärjestelmään. Käräjätuomari tuomittiin tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkorangaistukseen, mutta häntä ei määrätty viraltapantavaksi. Ratkaisu on kritiikille altis muun muassa siitä syystä, että syyksiluettu rikos oli tehty virkaa hoidettaessa.

listymisen merkittävyyttä voidaan hahmottaa sitä kautta, että rikosoikeus ilmentää yhteiskunnan moraalisia käsityksiä siitä, mitkä teot kuuluvat rangaistaviksi. Rikoksen tekemällä tuomari ilmentää haluttomuutta tai kyvyttömyyttä sopeutua näihin yhteiskunnan perimmäisiin moraalisiin-töihin eikä siten voi enää uskottavasti esiintyä yhteiskunnan asettamana sääntöjen noudattamisen vartijana.

Toisena yksityiselämään liittyvänä ongelmakehtana voidaan ottaa esille se, että tuomari käyttää virka-asemaansa jollakin tavoin epäasiallisesti vapaa-ajallaan.¹¹⁰ Voidaan ajatella, että tuomari pyrkii hyötymään tuomarinviran tuomasta asiantuntemuksesta tai arvonannosta jollakin tavoin. Tältä kannalta arvioituna voidaan suhtautua torjuvasti siihen, mikäli vaikkapa poliittisesti aktiivinen tuomari käyttää tuomarin virkaansa näkyvänä mainosargumenttina itsestään tai tuomari hoitaa sivutoimista liiketoimintaa ja markkinoi sitä tuomarin asemallaan. Tuomarin virkaa ei ole tarkoitettu tuottamaan tuomarille itselleen aineetonta tai aineellista etua viranhoidon ulkopuolella ja siten tämänkaltaiseen virka-aseman hyödyntämiseen tulee suhtautua pidättyvästi. Tämä ei kuitenkaan estä tuomaria ilmoittamasta ammatiaan tavanomaisessa kanssakäymisessä tai vaikkapa kirjallisen julkaisunsa yhteydessä.¹¹¹

Lopuksi on syytä todeta, että vaikka toiminta yksityiselämässä on vain poikkeuksellisesti merkityksellistä tuomarin viran kannalta, ei tuomari voi täysin sivuuttaa sitä näkökohtaa, että hänen toimillaan on välillistä merkitystä siihen, minkälainen käsitys oikeuslaitoksesta välittyy ulospäin. Tämän näkökohdan merkitystä ei tule liioitella, mutta tuomari ei voi täysin myöskään irrottautua ammatistaan, jossa hän toimii yhteiskunnallisesti merkittävässä tehtävässä. Tuomarin ei tarvitse olla moraaliselta kannalta yli-ihminen, mutta oikeuslaitoksen edustajana hänen on hyvä ottaa huomioon, että asiallinen suhtautuminen kanssaihmiisiin on omiaan lisäämään oikeuslaitoksen nauttimaa arvostusta ja siihen kohdistuvaa luottamusta.

---

¹¹⁰ Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010 s. 30; ”A judge should not use or lend the prestige of the judicial office which he or she holds to advance his or her own private interests, the interests of a member of the judge’s family, or anyone else.”

¹¹¹ Vertailun vuoksi voidaan todeta, että asianajotoiminnan markkinointi on sallittua tietyn rajoituksin (kohta 10.2), mikä on ymmärrettävä sitä taustaa vasten, että asianajotoiminta on pohjimmiltaan yksityistä liiketoimintaa. Tuomarin kohdalla ei ole kuitenkaan tästä johtuvaa syytä käyttää tuomarin asemaa hyväksi julkisesti silloin, jos julkisuuteen hakeutuminen perustuu virkaan kuulumattomien etujen tavoittelemiseen.

4.5 Yhdistymis- ja kokoontumisvapaus

”Tuomarilla on sama yhdistymis- ja kokoontumisvapaus kuten muillakin yhteiskunnan jäsenillä. Näitä vapauksia käyttäessään tuomari ottaa huomioon virkansa vastuullisuuden sekä tuomioistuimen riippumattomuuden, puolueettomuuden ja tasapuolisuuden.”

Eräistä muista Euroopan maista poiketen Suomessa on suhtauduttu verraten sallivasti siihen, että tuomari kuuluu jäsenenä erilaisiin yhdistyksiin tai hoitaa kolmannen sektorin tai liikeyritysten luottamustehtäviä.¹¹² Sinänsä yhdistystoimintaan voidaan lähtökohtaisesti suhtautua jossakin määrin sallivammin ainakin sikäli, että siinä harvemmin muodostuu olennaisia taloudellisia sidonnaisuuksia, toisin kuin sivutoimien kohdalla saattaa olla asianlaita. Virkaan nimittäminen ei myöskään saisi johtaa siihen, että tuomarille yhteiskunnan jäsenenä kuuluvaa perusoikeutta eli yhdistymis- ja kokoontumisvapautta rajoitettaisiin olennaisesti, ellei tälle rajoitukselle ole painavia tuomarin viran hoitamiseen liittyviä syitä. Tavanomaisten aatteellisten yhdistysten kohdalla viranhoitoon liittyvät syyt eivät yleisesti ottaen voine edellyttää pidättymistä niiden toimintaan osallistumisesta tai luottamustehtävien hoitamisesta.

Toisinaan pohdittu aihe on tuomarin kuuluminen järjestöön, joka jäsen-ten keskinäisen lojaliteetin vuoksi voi aiheuttaa ongelmia tuomarin viran edellyttämän puolueettomuuden ja tasapuolisuuden kannalta. Esimerkkinä tämänkaltaisesta sidoksesta voidaan esittää jäsenyys vapaamuurarijärjestössä. Vapaamuurarijäsenyys on eräissä Euroopan maissa nähty niin olennaisessa määrin ristiriitaisena tuomarin viran velvoitteille, että tuomareiden jäsenyys järjestössä on kielletty.¹¹³ Tuomarin aseman kannalta vapaamuurarijäsenyydessä olennaista on ensinnäkin, että jäsenyyden selvittäminen ulkopuolisen taholta on vaikeaa, ellei mahdotonta.¹¹⁴ Toiseksi vapaamuurari sitoutuu järjestöön liittyttyään toimimaan veljellisesti suhteessa toisiin vapaamuurareihin ja tukemaan näitä ahdingossa.¹¹⁵

Tuomarilta edellytetään vapautta sellaisista sidonnaisuuksista, jotka voivat vaarantaa tuomioistuimen riippumattomuuden, puolueettomuuden ja tasapuolisuuden. Jäsenyys vapaamuurarijärjestössä vaikuttaa ongelmalliselta tässä suhteessa etenkin siitä syystä, että jäsenyys ei ole julkista ja järjestön

¹¹² Vrt. Skotlanti, Englanti ja Wales; Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, s. 15–17 ja Guide to Judicial Conduct 2011 s. 10–12.

¹¹³ Näin ainakin Italiassa (ks. ratkaisu *Maestri v. Italia* 2004).

¹¹⁴ Ks. myös Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1996, jossa on arvioitu vapaamuurarijäsenyyttä tuomarin tehtävien kannalta. Tuomarin esteellisyyden kannalta vapaamuurarijäsenyydestä ks. Tapanila 2007, s. 188–192.

¹¹⁵ Näin vakuutusta on kuvattu järjestön omalla kotisivulla osoitteessa <http://www.vapaamuurari.fi>, 29.1.2013.

jäsenenä tuomari sitoutuu lojaliteettiin suhteessa toisiin vapaamuurareihin. Vaikka järjestöä sinällään pidettäisiin arvoiltaan ja tavoitteeltaan kuinka harmittomana hyvänsä, voidaan perustellusti pohtia, onko tuomarilta harkittua ja perusteltua osallistua järjestötoimintaan, jolla hän aiheuttaa herkästi epäilyjä siitä, että hänen jäsenveloitteensa ovat ristiriidassa virkavelvollisuuden kanssa yksittäisen asian käsittelyssä. Ongelman ytimeksi muodostuu se, että tuomarin sidoksesta ei välttämättä ole oikeudenkäynnin osallisilla tietoa eikä mahdollisuutta selvittää tätä sidosta. Tuomarin puolueettomuuden vaarantuminen on estettävissä sillä, että tuomari ei osallistu järjestöveljensä asian käsittelyyn. Tästä huolimatta voidaan arvioida, että yhdistymis- ja kokoontumisvapautta puoltavat argumentit näyttävät heikommilta verrattuna niihin puolueettomuudelle ja riippumattomuudelle aiheutuviin haittoihin, joita jäsenyys vapaamuurarijärjestössä voi aiheuttaa yksittäisissä oikeudenkäynneissä.

5 OIKEAMIELISYYS

5.1 Mitä oikeamielisyydellä tarkoitetaan?

”Tuomari toteuttaa oikeamielisyyttä päätöksenteossaan ja käytöksessään. Tuomari perustaa antamansa ratkaisut huolelliseen ja tasapuoliseen harkintaan.”

Oikeamielisyys on määre, joka tuomarille usein annetaan. Eettisten periaatteiden ohella tuomareiden nimittämisen yleisenä kelpoisuusvaatimuksena on oikeamielisyys.¹¹⁶ Oikeamielisyuden edellyttäminen tuomarilta on sinällään ymmärrettävää, mutta johtaa siihen, että on ensin selvítettävä, mitä oikeamielisyys on. Oikeamielinen on henkilö, joka pyrkii toteuttamaan oikeudenmukaisuutta eli tavoittelemaan yleisen oikeuskäsityksen mukaisia ratkaisuja.¹¹⁷ Oikeamielisyys näyttää siis palautuvan yleiseen oikeuskäsitykseen, joka ei ole kuitenkaan sama asia kuin yleiskielessä tarkoitettu ”kansan oikeustaju”.

Yleisellä oikeuskäsityksellä voidaan tarkoittaa oikeusjärjestystä kokonaisuudessaan eli niitä yhteiskunnan laillisessa menettelyssä asettamia normeja, joita tulee soveltaa kulloinkin käsiteltävänä olevaan asiaan. Oikeamielisyys vaatii tuomaria olemaan uskollinen oikeusjärjestykselle ja ratkaisemaan käsittelemänsä asiat soveltamalla voimassa olevaa oikeutta sitoutumalla

¹¹⁶ Laki tuomareiden nimittämisestä 11 § 1 mom.

¹¹⁷ [Http://fi.wikipedia.org/wiki/oikeudenmukaisuus](http://fi.wikipedia.org/wiki/oikeudenmukaisuus), 29.1.2013.

yleisesti hyväksytyihin oikeuslähteiden käyttöön ja tulkintaan liittyviin menettelytapoihin. Tuomari on virassaan toteuttamassa yhteiskunnan oikeutta eikä omaa sovellutustaan siitä.

Menemättä syvemmälle oikeamielisuuden määrittelyn nyansseihin voidaan kuitenkin tehdä joitakin yhteenvedonomaaisia päätelmiä siitä, millä tavoin tuomari kehittää oikeamielisyyttään. Eettisessä katsannossa oikeamielisyys ei ole sisäsyntyinen ominaisuus, vaan tietoisien harjaantumisen ja valmentautumisen tulosta. Tässä voidaan havaita yhtymäkohta Aristoteleen hyve-etiikkaan (luku 2.1). Tuomarin uskollisuutta oikeusjärjestykselle vahvistaa se, että tuomari on etevä laintuntija. Tuomarilla tulee olla laajat ja syvälliset tiedot oikeusjärjestyksen kokonaisuudesta, jotta hän kykenee hahmottamaan ratkaistavana olevan oikeudellisen ongelman ymmärtäen sen vaikutukset myös laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Oikeamielinen tuomari ymmärtää ratkaisun seuraukset ja ottaa ratkaisunsa seurannaisvaikutukset huomioon, vaikka ei pyrikään toteuttamaan tiettyä yhteiskunnallista agenda, kuten esimerkiksi edistämään elinkeinoelämän etuja.¹¹⁸

Tässä yhteydessä on myös huomattava, että tuomioiden yhteiskunnallisten vaikutusten huomioiminen ei ole sama asia kuin julkisen intressin edistäminen tuomarin virassa. Jälkimmäinen ei kuulu tuomarin rooliin, ellei siihen ole oikeusjärjestyksestä johtuvaa perustetta käsiteltävänä olevassa asiassa. Tämä näkökohta on huomioitu jo Olaus Petrin tuomarinohjeissa, joiden 19. kohdan mukaan ”laki on säädetty jotta oikeus toteutuisi, ei valtion rikastuttamiseksi”. Tuomarin eettisten periaatteiden lausuntokierroksella kiinnitettiin huomiota vastaavaan näkökohtaan, sillä yhdessä esitetyssä kommentissa esitettiin periaatteisiin kirjausta siitä, että tuomioistuimen tehtävä ei ole julkisen edun valvominen. Kommentissa tällaista kirjausta pidettiin tarpeellisena erityisesti hallintotuomioistuinta ajatellen, koska niissä yksityisen asianosaisten oikeus saada vaikkapa lainmukainen sosiaalietuus voidaan nähdä vastakkaisena julkisen tahon taloudelliselle intressille. Tämänkaltaisessa tilanteessa tuomarin tehtävänä ei ole ryhtyä huolehtimaan julkisen talouden tilasta, vaan harkita ratkaistavanaan olevaa kysymystä yksinomaan siltä kannalta, onko valittaja lain mukaan oikeutettu vaatimaansa etuuteen.

Tästä huolimatta tuomari voi joutua punnitsemaan julkista intressiä silloin, kun laki hänet siihen velvoittaa. Esimerkiksi arvioitaessa oikeusapulain nojalla kohtuullisten oikeudenkäyntikulujen määrää tuomari tosiasiansa joutuu tietynlaiseen valtion kirstunvartijan rooliin, koska hänen pitää harkita asianosaisten kohtuullisten oikeudenkäyntikulujen määrää.¹¹⁹

¹¹⁸ Ks. myös Brusiin 1938, s. 109–111.

¹¹⁹ Ks. Frände ym. 2012, s. 828.

Tuomarille tämänkaltainen valtion fiskaalisen intressin valvominen ei kovin luontevasti sovellu, mutta lain tällaista toimenpidettä edellyttäessä tuomari ei voi täysin sivuuttaa kyseistä näkökohtaa. Tuomarin puolueetonta asemaa ajatellen olisi huomattavasti perustellumpi ratkaisu, jos oikeudenkäynnissä julkista valtaa edustava syyttäjä tai hallintoviranomainen valvoisi oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuutta julkisen edun kannalta.

Jotta tuomari kykenisi menestyksellisesti ratkaisemaan virassaan oikeudellisia ongelmia, tulee hänellä olla kykyä ja edellytykset harkita huolellisesti tekemiään ratkaisuja ennen niiden antamista. Jäljempänä arvioidaan lähemmin tuomarin työajan käyttöä ja vaatimusta joutuisasta käsittelystä, mutta jo tässä yhteydessä on huomattava, että huolellinen harkinta edellyttää paitsi tietynlaista kiireettömyyttä virkatehtävien hoitamisessa, myös ja ennen kaikkea sitä, että tuomari pystyy erottamaan olennaisen epäolennaisesta ja keskittymään harkintaa edellyttäviin kysymyksiin. Lainkäyttötehtävissä etenkin alemmissa tuomioistuimissa tuomarin työhön kuuluu runsaasti myös rutiininomaisten asioiden käsittelyä, jolloin tuomarin tulee suunnata työn painopiste niihin asioihin, jotka edellyttävät hänen työpanostaan. Toisaalta jo aitojen oikeudellisten ongelmien havaitseminen edellyttää valpasta mieltä ja sitä, että tuomari ei työkuormansa vuoksi ole menettänyt kykyään käyttää viran edellyttämää harkintakykyä.

5.2 Arvostava suhtautuminen

”Tuomari kunnioittaa kaikkien inhimillistä arvokkuutta. Tuomari suhtautuu oikeudenkäytön osallisiin, oikeudenkäyntien yleisöön, ammattikollegoihin ja työyhteisön jäseniin arvostavasti ja kohteliaasti tavalla, joka ei vahingoita tuomioistuimen arvoa.”

Edellä oleva eettisten periaatteiden kohta 7 on jossakin määrin täydentävä kohdalle 4 (luku 4.4), jossa tarkastellaan tuomarin käyttäytymistä. Kohdassa 7 on määritelty kuitenkin käyttäytymistä huomattavasti yksityiskohtaisemmin virkatehtäviä hoidettaessa, kun käyttäytymisen kohteina ovat oikeudenkäyntien osalliset eli asianosaiset, yleisö ja ammattinsa puolesta oikeudenkäynneissä esiintyvät asianajajat ja syyttäjät. Vertailun vuoksi todettakoon, että asianajajien tapaohjeissa edellytetään asianajajan osoittavan tuomioistuimelle tuomiovallan käyttäjänä kuuluvaa arvonantoa (kohta 8.1). Voidaan ajatella, että tuomarin tulee vastaavin tavoin osoittaa käytöksellään arvostusta oikeudenkäynnin muita osallisia kohtaan, mukaan lukien myös asianajajat.

Käyttäytymistavasta vapaa-ajalla poiketen tuomarilta edellytetään nimellisesti arvostavaa ja kohteliasta käytöstä suhteessa oikeudenkäynnin

osallisiin. Kohteliaisuudella ei tässä yhteydessä tarkoiteta nöyrytystä tai perusteetonta myötäilemistä, vaan tavanomaisten kohteliain käytöstapojen noudattamista. Tuomarin on syytä muistaa, että tuomioistuimen arvovalta ja luottamus oikeudenhoidon asianmukaisuuteen ei ole itsestäänselvyys, vaan ne ansaitaan toimimalla arvostuksen ja luottamuksen arvoisella tavalla. Jokainen voi kuvitella omalle kohdalleen ylimielisen ja töykeän tuomarin, jolle käsiteltävää asiaa tai siinä saavutettavaa oikeudenmukaista ratkaisua tärkeämpää vaikuttaa olevan asian saaminen pikaiseen päätökseen tai tuomarin oman intuition taikka mieltymyksen mukaisen ratkaisun saavuttaminen siitä riippumatta, mitä asianosaiset käsittelyssä esittävät. Vaikka käsittelyn lopputulemana olisi kuinka laajasti ja vakuuttavasti perusteltu ratkaisu, ei käytöksellä aiheutettua epäilyä oikeudenhoidon asianmukaisuudesta voida poistaa.

5.3 Prosessuaalinen tasavertaisuus

”Tuomari kohtelee kaikkia asianosaisia tasapuolisesti ja yhdenvertaisesti kuitenkin ottaen huomioon heidän erilaisuutensa. Tuomari ei suhtaudu kehenkään oikeutta hakevaan väheksyvästi tai ylimielisesti. Tuomari ottaa huomioon kaikkien asiaan osallisten sanottavan, mutta on velvollinen tarvittaessa rajoittamaan oikeudenkäyntiin osallistuvien esiintymistä.”

Eettisten periaatteiden kohdan 8 ilmentämä ajatus asianosaisten tasa-arvoisuudesta on keskeinen ja ihmis- ja perusoikeusajattelun sävyttämälle ajalle tyypillinen.¹²⁰ Perustuslain 6 §:ssä sama asia on ilmaistu vielä ytimekkäämmin: ”ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä”. Tuomarinvalan kaavassa tuomari sitoutuu tekemään oikeutta niin köyhälle kuin rikkaalle. Yhdenvertaisuus on sinänsä asianmukainen lähtökohta oikeudelliselle ratkaisutoiminnalle, sillä se lisää koettua oikeudenmukaisuutta sekä ratkaisutoiminnan ennakoitavuutta ja oikeusvarmuutta. Kun samankaltaiset asiat ratkaistaan samanlaisin kriteerein, asianosaiset ja yhteiskunnan jäsenet voivat kohtuudella ennakoita, miten heidän asiansa tullaan ratkaisemaan.

Tasavertaisuus on selkeä kriteeri silloin, kun kysymys on tosiasiallisesti vertailukelpoisista asioista tai asianosaisista. Kahden törkeän rattijuopumuustapauksen, joissa kuljettaja on ajanut ajoneuvoa yleisillä teillä 1,5 promillea alkoholia veressään, rinnastaminen toisiinsa ja samanlaisen rangaistusseuraamuksen määrääminen on yksinkertaista, koska aiheutetun abstraktin vaarantamisen asteessa ei ole olennaista eroa ja rangaistuskäytäntö on vakiintunutta. Huomattavasti hankalampiin tilanteisiin tasavertaisuuden näkökulmasta joudutaan arvioitaessa vaikkapa kahden eri jutun

¹²⁰ Ks. Hirschfeldt 2011, s. 522–523.

asianosaisten oikeutta tiettyyn sosiaalietuuteen heidän henkilökohtaisten olosuhteidensa erotessa huomattavasti toisistaan. Vastaavasti niin sanotun normaalirangaistusajattelun¹²¹ ottaminen rangaistuksen mittaamisen perusteeksi arvioitaessa jotakin harvinaisempaa rikosta voi olla ongelmallista. Jos käsiteltävänä olevaan tekoon liittyy poikkeuksellisia teon moitittavuutta lisääviä tekijöitä, voidaan päätyä siihen, että rikosta ei arvioida itsenäisenä ilmiönä vaan normaalirangaistusta tullaan käyttäneeksi sellaisessa yhteydessä, jossa se ei johda rikoksen moitittavuuden edellyttämän rangaistuksen määräämiseen. Jälkimmäisessä tilanteessa tullaan helposti käyttäneeksi asteikkoa sellaiseen tekoon, jota ei asteikolta löydy.

Kuten edellä esitetystä voi päätellä, tuottaa tasavertaisuuden kaavamainen toteuttaminen epätasa-arvoa silloin, kun kysymyksessä eivät ole aidosti vertailukelpoiset asiat tai asianosaiset. Tuomarin eettisissä periaatteissa tämä näkökohta on otettu sikäli huomioon, että periaatteissa edellytetään tuomarin huomioivan myös asianosaisten erilaisuuden.¹²² Tämä on tärkeä näkökohta, koska se velvoittaa yksipuolisen tasa-arvoisuuden valvomisen ohella tuomaria arvioimaan, milloin todella on kysymys vertailukelpoisista asioista tai asianosaisista. Oikeudenkäyntimenettelyä ajatellen erilaisuuden tunnustaminen auttaa tuomaria havaitsemaan, että oikeudenkäynnin osapuolet eivät ole keskenään vertailukelpoisia.

Oikeuden käymisen mahdollisuudet ovat täysin toiset esimerkiksi silloin, kun keskituloinen henkilö joutuu nostamaan kanteen omalla oikeudenkäyntikulturiskillään liike-elämän toimijaa vastaan, jolla taas on käytössään lähes rajattomat resurssit oikeudenkäyntiä varten. Vastaavia esimerkkejä voidaan esittää myös hallintotuomioistuimista, jossa vaikkapa pientä kuntaa vastassa voi julkista hankintaa koskevassa asiassa olla iso pörssiyhtiö. Hallinto-oikeudessa käsiteltävässä pakkohoittoa koskevassa asiassa puolestaan psyykkiseltä terveydentilaltaan heikkokuntoisen potilaan vastapuolena on häntä hoitava psykiatrinen sairaala. Vaikka tällä julkista etua valvovalla viranomaisella ei ole omaa intressiä asiaan, käyttää se oikeudenkäynnin ulkopuolella varsin kattavaa hoitamiseen perustuvaa määräysvaltaa potilaaseen.¹²³ Tuomioistuin voi omalla toiminnallaan

¹²¹ Normaalirangaistuksella tarkoitetaan sitä, että rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen perustetaan arviolle oikeudenkäynneissä keskimäärin vastaavasta teosta määrättyyn seuraamukseen (ks. Lappi-Seppälä 2000 s. 318).

¹²² Ks. Ollila 2002, s. 169–171, jossa tarkastellaan tasa-arvon vaatimusta oikeutta yleisemmällä tasolla. Tasa-arvo voidaan nähdä yhteisöllisenä arvona, kun taas erilaisuuden huomioon ottaminen on askel yksilön ja yhteisön etujen yhteensovittamiseksi.

¹²³ Pakkohoitopäätösten käsittelemiseen liittyvistä prosessuaalisista näkökohdista voidaan esittää esimerkkinä Kuopion hallinto-oikeuden täysistuntoratkaisu 13/0017/7, joka on annettu 18.1.2013. Ratkaisussa on tarkasteltu varsin perusteellisesti Suomen oikeusjärjestyksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen edellytyksiä menettelylle hallinto-oikeudessa sen käsitellessä pakkohoitopäätöksestä tehtyä valitusta.

vaikkapa aktiivisen prosessinjohton keinoin merkittävästi tasapainottaa epätasapainoista asetelmaa, joka voi aiheutua oikeudenkäynnille siitä, että osapuolten edellytykset oikeudenkäynnin asianmukaiseen hoitamiseen ovat olennaisesti erilaiset.

Tuomarin prosessinjohtoon liittyy erityisesti eettisten periaatteiden 8. kohdan viimeinen virke, jossa tuomaria yhtäältä kehoitetaan kuulemaan asiaan osallisia, mutta toisaalta todetaan, että tuomarin tulee tarvittaessa myös rajoittaa oikeudenkäynnissä esiintymistä. Asianosaisten kuuleminen ennen ratkaisun tekemistä on keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä. Kuulemisen tarkoituksena on aikaansaada mahdollisimman aito keskustelutilanne yhtäältä asianosaisten ja toisaalta asianosaisten ja tuomioistuimen välille. Kuuleminen luo edellytykset asian monipuoliseen ja perusteelliseen selvittämiseen.¹²⁴ Kuulluksi tuleminen myös lisää asianosaisten kokemusta siitä, että hänet on tuomioistuimessa otettu vakavasti ja hänelle on tarjottu asianmukainen tilaisuus asiansa ajamiseen. Kuulemisperiaatteen asianmukainen toteuttaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tuomarin tulisi seurata oikeudenkäyntiä passiivisena antaen asianosaisten käydä tarpeelliseksi katsomaansa keskustelua tuomioistuimen siihen mitenkään puuttumatta.

Viime kädessä tuomioistuimen ja puheenjohtajana toimivan tuomarin vastuulla on, että asianosaiset pysyvät käsiteltävänä olevassa asiassa ja asia saadaan käsiteltyä sille varatussa kohtuullisessa ajassa. Mahdollisuus rajoituksettomaan esiintymiseen voi johtaa siihen, että oikeudenkäynti rönssyilee niin laajaksi ja vaikeaselkoiseksi, että ratkaisun tekeminen esitetyn aineiston perusteella käy mahdottomaksi. Asianosaiset voivat myös omalla esiintymisellään estää tai rajoittaa vastapuolella olevien asianosaisten vastaavaa oikeutta. Tässä yhteydessä ei sovi unohtaa myöskään tuomioistuimelle kuuluvan kurinpitovallan käyttöä, mikäli asian käsittelyyn osallinen käyttäytyy sopimattomasti. Lainsäädäntö antaa tuomioistuimelle kurinpitomahdollisuuksia, joita tuomarin tulee käyttää unohtamatta kuitenkaan asemaansa puolueettomana ratkaisuntekijänä silloinkaan, kun joutuu puuttumaan asianosaisten toimiin.

Tuomarin aktiivinen prosessinjohto on pääpiirteissään myönteinen asia. Koska tuomari joutuu jutun viime kädessä ratkaisemaan, olisi nurinkurista ajatella, että tuomarilla ei ole oikeutta asian selvittämiseen puolueettomuuden siitä vaarantumatta. Niin pitkälle tässä selvittämistehtävässään tuomari ei kuitenkaan saa mennä, että hän korvaisi toimillaan asianosaisten avustajan. Riita-asiassa selväpiirteisenä rajana tuomarin toimille on ainakin se, että hänen täytyy pysyä oikeudenkäynnissä esitetystä aineistosta ja asianosaisten vaatimuksissa sekä väitteissä. Tuomari voi prosessinjohtotoimin selvittää

¹²⁴ Frände ym. 2012, s. 127.

vaatimuksia ja väitteitä, mutta hän ei niitä voi esittää eikä myöskään hankkia omasta aloitteestaan todisteita muuta kuin asianosaisten suostumuksella.¹²⁵

Rikosasiassa tuomarin tulee välttää sellaisen vaikutelman syntymistä, että hän suosisi prosessinjohdossa syyttäjää, jonka yksinomaisena tehtävänä on rikosvastuun toteuttaminen.¹²⁶ Prosessinjohdossa voidaan selvittää epäselvyyksiä ja tuomari voi osallistua aktiivisesti todistajien kuulustelemiseen, mutta prosessinjohdon tulee olla luonteeltaan täydentävää ja epäselvyyksiä poistavaa ja todistajien kuulusteluun osallistuessaan tuomarin tulee huolehtia siitä, että todistajat nimenneille asianosaisille tarjoutuu ensin tilaisuus kuulustella todistajat tarkoituksenmukaiseksi katsomallaan tavalla. Hallintotuomioistuimissa tuomarin rooli eroaa yleisistä tuomioistuimista jo sikälikin, että hallintotuomioistuimissa noudatettava virallisperiaate mahdollistaa tuomioistuimen oma-aloitteisen selvityksen hankkimisen ja muutoinkin tuomioistuimen toimivalta asian selvittämiseksi on lainsäädännössä asetettu laajemmaksi.¹²⁷

Tuomarin prosessinjohdossa oman erityistilanteensa muodostaa sovinnon edistäminen riita-asian valmistelussa. Tuomarille on prosessilainsäädännössä asetettu velvollisuus sovinnon mahdollisuuksien kartoittamiseen, sillä oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:n mukaan tuomioistuimen on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asian.¹²⁸ Sovinnon edistämiseksi on nähtävissä oikeuspoliittisia perusteluita, sillä sovinto voi olla varteenotettava vaihtoehto riita-asiassa annettavalle tuomiolle ainakin silloin, jos riidan taloudellinen intressi on pieni, asianosaisten välillä ei ole olennaista eroa oikeudenkäymiseen liittyvissä resurssissa ja valmiuksissa eikä kysymys ole vaikeasta oikeudellisesta ongelmatilanteesta vaan pikemminkin siitä, että asianosaisten välinen taloudellinen intressi on sovittavissa ilman

¹²⁵ Ks. lähemmin Frände 2012, s. 206.

¹²⁶ Olaus Petrin tuomarinohjeiden kohdassa 40 on todettu seuraavaa: ”Jollei asiasta saada selvyyttä, pitää olla taipuvaisempi auttamaan syytettyä kuin sitä joka syyttää.”

¹²⁷ Ks. Mäenpää 2005, s. 85–87.

¹²⁸ Lainkohta on tullut voimaan riita-asian oikeudenkäyntimenettelyn kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 1993. Sittemmin on sovittelumenettelystä annettu oma lakinsa (394/2011). Sovittelussa riita-asiaa, jossa sovinto on sallittua, käsitellään tuomioistuimessa, mutta menettelyssä, jonka yksinomaisena tarkoituksena on saada asianosaiset sopimaan asia parhaaksi katsomallaan tavalla. Voidaan sanoa, että sovittelumenettely on osittain päällekkäinen riita-asian valmistelussa tapahtuvan sovinnon edistämisen kanssa, sillä sovittelun epäonnistuttua asia on mahdollista saattaa tuomioistuimeen kanteella. Koska sovittelu on menettelynä tarkoitettu nimenomaisesti sovinnon aikaansaamiseksi ja sovitteluun oletettavasti valikoituvat jutut, joissa sovinto on todennäköinen lopputulema asianosaisten väliselle riitaisuudelle, voidaan perustellusti kysyä, onko oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:n ilmentämä sovinnon edistäminen riita-asian oikeudenkäynnissä enää tarpeellinen lain säännös. Vertailun vuoksi voidaan lisäksi todeta, että sovittelijana toiminut tuomari tulee suoraan lain nojalla esteelliseksi hoitamaan samaa riitaisuutta kanneasiana, mutta sovintoa aktiivisesti valmistelussa edistäneen tuomarin esteellisyys on harkinnanvaraista.

merkittävää oikeudenmenetystä kummallakaan puolella.¹²⁹

Sovinnon edistämisen varjopuolena on kuitenkin se, että sovinnon edistämisen tavat on jätetty lainsäädännössä avoimiksi, ja asiaa käsittelevä tuomari viime kädessä ratkaisee, kuinka ponnekkaasti hän ryhtyy sovintoa edistämään ja minkälaiset menettelyt hän tässä tarkoituksessa omaksuu. Pelkkä sovinnon mahdollisuuden keskusteltavaksi ottaminen on tässä suhteessa verraten ongelmaton. Sen sijaan tuomarin ryhtyessä voimaperäisesti sovintoa ajamaan ja käyttäessä tässä tarkoituksessa asianosaisten välisiä erillisneuvotteluita¹³⁰ sekä esittämällä yksityiskohtaisen sovintoehdotuksen tuomari voi tulla omaksuneeksi lähestymistavan, joka aiheuttaa perusteltuja epäilyjä hänen puolueettomuudestaan sekä motiiveistaan. Näin tapahtuu ainakin silloin, jos tuomarin toiminnasta jää vaikutelma, että innokkuus sovinnon aikaansaamiseen ei kumpua käsiteltävästä asiasta vaan halusta vaikuttaa omaan työmäärään sitä keventävästi. Sovinnon vahvistaminen pääkäsitteilyä toimittamatta nimittäin merkitsee huomattavasti helpompaa ratkaisua tuomarin työmäärän kannalta verrattuna siihen, että asiassa toimitetaan täysimittainen pääkäsitteily, jonka jälkeen tuomari joutuu vielä laatimaan asiasta tuomion.

Tuomarin puolueettomuuden ja asianosaisten yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta tuomarin sovintoon tähtäävä toiminta muuttuu ongelmalliseksi ainakin silloin, jos tuomari pyrkii kannanotoillaan muuttamaan asianosaisten oikeudellisen tilannearvion asiasta. Sovinnon aikaansaamisessa käytetyt menettelytavat tulee sopia etukäteen asianosaisten kanssa. Mikäli sovintoa ei tuomarin pyrkimyksistä huolimatta saada aikaiseksi, tuomarin on huolellisesti harkittava, kykeneekö hän jatkamaan asiassa sovinnon kariutumista huolimatta. Tässä harkinnassa tuomarin on otettava huomioon, että asianosaiset saattavat pelätä suoranaisten esteellisyysväitteen tekemistä. Siten he saattavat sovinnon edistämisen tapoihin suostuessaan ottaa huomioon sen mahdollisuuden, että sama tuomari jatkaa asian käsitteilyä tuomion antamiseen saakka, jolloin asianosaisten osoittamalla vastahakoisuudella voidaan pelätä olevan asian ratkaisuun vaikuttavia seurauksia. Yhteenvedonomaaisesti voidaan todeta, että tuomioistuinsovitte-
telun käyttöönnoton jälkeen riita-asian oikeudenkäyntiin liittyvään sovinnon edistämiseen tulee suhtautua aikaisempaa varauksellisemmin, koska sovinn-

¹²⁹ Frände ym. 2012, s. 998, jossa perustellusti todetaan siviiliprosessilla olevan muitakin tavoitteita kuin asianosaisten oikeusriidan ratkaiseminen. Riitaprosessin käyttäytymistä ohjaava funktio jää ainakin tavoittamatta, mikäli valtaosa tuomioistuimien riita-asioista päättyy sovintoon.

¹³⁰ Erillisneuvotteluilla tarkoitetaan sitä, että tuomari keskustelee kunkin asianosaisten kanssa sovinnon mahdollisuudesta ilman toisen osapuolen läsnäoloa. Ks. lähemmin erillisneuvotteluista sovinnon edistämisen ja tuomarin puolueettomuuden kannalta Tapanila 2007, s. 251–252.

nolle otollisten riita-asioiden voidaan olettaa suuntautuvan yhä enemmän tuomioistuinsovitteluun varsinaisen riita-asian oikeudenkäynnin sijasta.

Tuomarin eettisten periaatteiden kannalta sovintomenettely on olennainen asiakokonaisuus, josta on kuitenkin verraten vaikeaa antaa yksiselitteisiä ja tyhjentäviä ohjeita. Suomessa laadituissa eettisissä periaatteissa ei suoraan oteta kantaa, miten tuomarin tulisi menetellä sovintoa edistäessään. Norjassa tätä yritettiin, sillä vuonna 2007 annettu työryhmämietintö sisälsi varsin yksityiskohtaisia määräyksiä siitä, mitä sovinnon edistämiseksi ei saa tehdä. Mietinnön kohdassa 21 kiellettiin tuomarin käymät erillisneuvottelut asianosaisten kanssa sekä sovintoesityksen antaminen.¹³¹ Norjassa norminkaltaisten eettisten periaatteiden valmistelusta sittemmin luovuttiin (ks. luku 3.2.2), mutta sinällään mietinnössä esitetyt rajaukset tuomarin sovinnon edistämiseksi kuvaavat niitä vaikeuksia, joihin puolueettomuuden ja tasavertaisuuden kannalta voidaan joutua tuomarin edistäessä aktiivisin toimin sovintoa asianosaisten välillä.

5.4 Käsittelyn laatuun sopivan ilmapiirin luominen

”Tuomari pyrkii luomaan oikeudenkäyntiin asiallisen, avoimen ja asian laatuun sopivan ilmapiirin.”

Eettisten periaatteiden kohta 9 on valmisteluvaiheessa käytyjen keskustelujen tulosta. Tuomariliiton vuosikokouksessa 2011 käyty keskustelu tuotti aloitteen siitä, että periaatteissa pitäisi ottaa kantaa tuomarin velvollisuuteen huolehtia hyvän ilmapiirin luomisesta oikeussaliin. Ilmapiirin luomisen merkitys korostuu etenkin yleisissä tuomioistuimissa, joissa suullisten käsittelyiden toimittaminen on säännönmukaista. Voi olettaa, että niissä juttuja hoitavat asianajajat ja syyttäjät pitävät tärkeänä myös sitä, millä tavoin puheenjohtajana toimiva tuomari suhtautuu istunnossa esiintyviin asianosaisiin ja oikeushoidon ammattilaisiin. Periaatteiden 9. kohta osoittaa konkreettisesti, että tuomarin eettisiä periaatteita ei ole laadittu ainoastaan kansainvälisiä malleja suomeksi kääntäen tai noudatellen vertailukelpoisten maiden esimerkkiä, vaan ne on valmisteltu tuomarikunnan keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja sovittaen eettiset periaatteet suomalaisiin olosuhteisiin.

¹³¹ Etiske regler for dommere 2007 s. 71: ”Dommeren skal på ethvert trinn av saken vurdere muligheten for å få rettstvisten helt eller delvis løst i minnelighet gjennom mekling eller rettsmekling, om ikke sakens karakter eller forholdene for øvrig taler mot en slik løsning, jf. tvisteloven § 8-1. Utenfor rettsmekling skal dommeren ikke holde møter med hver part for seg eller motta opplysninger som ikke kan gjøres kjent for begge parter. Dommeren kan ikke sette frem forslag til løsning, gi råd eller gi uttrykk for synspunkter som er egnet til å svekke tilliten til rettens upartiskhet, jf. tvisteloven § 8-2. Partene skal ikke utsettes for press til å inngå forlik.”

Tarve hyvän ilmapiirin luomisesta voi tuntua turhanaikaiselta tai muiden asian käsittelyyn osallistuvien vastuulla olevalta asialta. On kuitenkin muistettava, että tuomioistuimen puheenjohtajana toimiva oikeuden jäsen johtaa prosessia ja tässä roolissa hänen vaikutuksensa käsittelyn etenemiseen ja tunnelmaan on keskeinen. Ei ole yhdentekevää, millä tavoin käsittelyn kuluessa asiaan osallisiin suhtaudutaan. Oikeudenkäynnin ilmapiirillä on erityistä merkitystä asianosaisille, joille osallistuminen oikeudenkäyntiin voi olla ainutkertainen ja käsiteltävän asian puolesta jopa ahdistava kokemus. Etenkin rikosoikeudenkäynnissä asianomistaja saattaa joutua oikeuteen selvittämään itselleen traumaattista kokemusta, jolloin muiden oikeudenkäyntien osallisten osoittamalla arvonannolla ja hienotunteisuudella on erityistä merkitystä hänen kannaltaan.

Pohdittaessa asian laatuun sopivaa ilmapiiriä on myös muistettava, että oikeudenkäynnit eroavat jo lähtökohdiltaan olennaisesti toisistaan eikä siten yhteen juttuun sopiva lähestymistapa välttämättä sovellu toiseen. Esimerkkeinä voidaan esittää vaikkapa henkirikosasia, jossa asianomistajina ovat raa'alla tavalla surmatun henkilön läheiset taikka taparikollisten juttuvyyhti, jossa kukaan syytetyistä ei ole ensimmäistä eikä viimeistä kertaa oikeudessa eivätkä tekojen asianomistajat ole edes saapuvilla istunnossa. Tietysti rikosasiat kokonaisuudessaan edellyttävät toisenlaista lähestymistapaa kuin riita-asiat ainakin siltä osin kuin niissä on kysymys rahassa mitattavien vaatimusten käsittelemisestä. Rikosasioissa tuomarin on syytä muistaa, että etenkin asianomistaja on taho, joka on useimmiten oikeudessa vastoin tahtoaan ja siitä syystä, että häntä on syytteenalaisella teolla tavalla tai toisella loukattu.

Tässä yhteydessä on syytä vielä lyhyesti tarkastella yhtenä oikeudenkäynnin ilmapiiriin liittyvänä kysymyksenä nuoren rikoksenteikijän puhuttelua.¹³² Toisinaan rikosasian käsittelyn päätyttyä istunnon puheenjohtaja lausuu tietyllä tavalla pöytäkirjan ulkopuolelta jotakin syytettyä vastaisuudessa ojentavaa tai kasvattavaa, josta voidaan käyttää termiä puhuttelu. Tämänkaltaisen puhuttelu on perusteltu silloin, jos syytettynä on nuori henkilö, joka on mahdollisesti ensimmäistä kertaa oikeudessa, jolloin tuomarin pöydän takaa lausuttujen elämänohjeiden voidaan olettaa vielä johtavan omien valintojen pohdintaan. Sen sijaan mittavan rikosrekisterin omaavan taparikollisen kohdalla vastaavanlaisen puhuttelun toimittaminen voi tuntua naiivilta ja tarkoituksettomalta sekä saattaa johtaa vaikutelmaan siitä, että puhutteluun ryhtyvällä tuomarilla ei ole tehtävän edellyttämää tilannetajua eikä ymmärrystä asianosaisten elämän realiteeteista.

¹³² Mainittakoon, että lokakuussa 2012 pidetyillä tuomaripäivillä oikeusministeri Anna-Maja Henriksson otti esille nuorten puhuttelemisen tuomarin taholta. Myöhemmin valtakunnan-syyttäjät kannusti sanomalehtihaastattelussa tuomareita omaksumaankasvattavia sävyjä tuomion julistamiseen.

Puhuttelun voi olettaa jollakin tavoin tehoavan syytettyyn silloin, jos teko itsessään johtuu enemmän ajattelemattomuudesta ja siitä, että syytetty ei ole mieltänyt teon mahdollisten vahinkoseurausten vakavuutta. Tuomari voi silloin puhuttelullaan herättää syytetyn siihen ajatukseen, että teolla olisi voinut olla kohtalokkaita seurauksia. Joskus myös kannustavassa hengessä suoritettu ääneen pohdiskelu valintojen merkityksestä voi tuottaa myönteisiä tuloksia. Tuomarin on kuitenkin oltava varovainen puhutteluun ryhtyessään ja pidättyä siitä, ellei ole varma sen sopivuudesta käsiteltävän asian tai asianosaisen kohdalla. Puhuttelu ei myöskään saisi merkitä mitään ylimääräistä rangaistusta, joksi puhuttelu voi muuttua tuomarin puheillaan osoittaessa henkilökohtaista paheksuntaansa syytettyä kohtaan. Tällöin on hyvä muistaa, että tuomarin ei pidä ryhtyä julkituomaan omia asenteitaan asianosaisia kohtaan, vaan pitäytyä tekojen ja tosiseikkojen arvioinnissa sekä niistä tehtävissä päätelmissä.

6 AMMATTITAITO

6.1 Oikeudelliset tiedot ja ymmärrys

”Tuomarin ammattitaito ilmenee hänen oikeutta koskeissa tiedoissaan ja ymmärryksessään. Tuomari pitää yllä ja täydentää ammattitietojaan ja -taitojaan jatkuvasti.”

Tuomarin tehtävä on vaativa asiantuntija-ammatti, jolle on luonteenomaista normatiivisen toimintaympäristön jatkuva muuttuminen ja oikeudellisten kysymysten monimutkaistuminen. Pystyäkseen hoitamaan lainkäyttötehtäväänsä sen edellyttämällä ammattitaidolla tuomarin tulee tavalla tai toisella hankkia ja päivittää tietopuolista osaamistaan jatkuvasti. Tuomarin tehtävässä on osa-alueita, joihin harjaantuminen ei ole mahdollista yksinomaan kouluttautumalla, mutta silti ainakin lainsäädännön jatkuva muuttuminen edellyttää ammattitietojen pitämistä ajan tasalla. Tuomarin tehtävässä on siten suhtauduttava myönteisesti ammatilliseen täydennyskouluttautumiseen ja uusien tietojen sekä taitojen omaksumiseen.¹³³ Kouluttautuminen toki edellyttää myös sitä, että siihen tarjotaan työnantajan taholta sopivia tilaisuuksia ja huomioidaan kouluttautumisen edellyttämä ajankäyttö yhtenä viranhoidon osa-alueena, jolloin sille tulee varata myös ajankäyttöön liittyvät edellytykset muiden virkatehtävien hoitamiselta.

¹³³ Ks. Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, s. 33.

Yhtenä ajankohtaisena kysymyksenä tuomareiden ammatillisesta koulutautumisesta voidaan esittää keskustelu siitä, pitäisikö tuomarin erikoistua johonkin tiettyyn lainkäytön osa-alueeseen vai onko tuomarin roolin kannalta eduksi, jos hän on eräänlainen yleisosaaja, jolla on mahdollisimman laajat tiedot erilaista tuomioistuinasioista, mutta ei pitkälle vietyä erikoistumista. Yleisosaamisen ja erikoistumisen välinen punninta on sekä asianajaja- että syyttäjälaitoksessa johtanut siihen, että työtehtävissä erikoistutaan lainkäytön eri sektoreille. Esimerkiksi syyttäjälaitoksessa tiettyjä vaativampia rikosoikeuden osa-alueita, kuten talous- ja huumausainerikoksia, hoitavat erikoissyöttäjät.¹³⁴

Tuomioistuimissa erikoistuminen ilmenee siten, että yleiset tuomioistuimet, hallinto- ja erityistuomioistuimet hoitavat erilaisia jutturyhmiä. Toisaalta yleisissä tuomioistuimissa käsitellään riita-, rikos- ja hakemusasioita, jotka eroavat toisistaan olennaisesti sisällöltään ja noudatetun menettelyn osalta. Myös näiden kolmen prosessilajin sisällä on olennaisia eroavuuksia, joista esimerkiksi edellä mainittu syyttäjien erikoistuminen johtuu. Eräissä käräjäoikeuksissa on siirrytty juttujaossa menettelyyn, jossa riita- ja rikosasioita käsittelevät eri tuomarit, mutta osassa käräjäoikeuksia sekä yleisissä oikeusasteissa pääperiaatteena on, että tuomarit käsittelevät kaikkia asiaryhmiä. Voidaan siten sanoa, että etenkin yleisissä tuomioistuimissa ei ole systemaattisesti toteutettu erikoistumista.¹³⁵

Tuomareiden kohdalla pitkälle viety erikoistuminen ei ole kuitenkaan ongelmatonta eikä tuomaria voida kaikilta osin rinnastaa tässä suhteessa asianajajiin tai syyttäjiin. Tuomarin rooli eroaa niistä, ja kuten edellä luvussa 5.1 on todettu, tuomarin tehtävissä on eduksi tietynlainen kokonaisnäkemys oikeusjärjestyksestä. Tältä kannalta on hyvä, jos tuomarin tehtäviin valikoituu laaja-alaista kokemusta hankkineita henkilöitä, joille tällaista kokonaisnäkemystä on karttunut jo aikaisemmissa työtehtävissä. Tuomarin urallakin on perusteltua pyrkiä turvaamaan tuomarikunnalle tietty yleisosaaminen. Sen sijaan tällä näkökohdalla ei voida vakuuttavasti perustella sitä, että tuomarin tulisi hoitaa jatkuvasti kaikkia mahdollisia tuomioistuinasioita, vaan työekonomiset ja osaamista ylläpitävät syyt puoltavat sitä, että tuomari keskittyy tietyksi määrääjäksi johonkin lainkäytön osa-alueeseen. Erityisen tärkeää on huolehtia siitä, että tuomarille

¹³⁴ Syyttäjälaitoksen arvoja koskevassa VKSV:n julkaisussa on erikseen lausuttu, että koulutus on ehkä keskeisin lainkäyttöorganisaation johtamisen väline (Kuusimäki – Toiviainen 2007, s. 13).

¹³⁵ Tätä on arvosteltu muun muassa asianajajien taholta, ks. Asianajajatutkimus 2012, s. 55–56, jossa lähes kaikki vastanneista asianajajista pitivät tuomareiden erikoistumista tärkeänä tai erittäin tärkeänä. Myös saaduissa avoimissa vastauksissa pidettiin tuomareiden erikoistumisen ja ammattitaidon lisäämistä keskeisenä. Tutkimustulosta voi pitää merkittävänä, koska se edustaa oikeudenkäynneissä esiintyvien asianajajien näkemystä tuomarikunnasta.

tarjotaan mahdollisuus hankkia käsittelemiensä jutturyhmien tietopuolista osaamista ja tuomaria kannustetaan ylläpitämään virkatehtävien vaatimia tiedollisia valmiuksia.

6.2 Noudatetut työskentelytavat

”Tuomari hoitaa virkatehtävänsä ahkerasti ja tunnollisesti tiedostaen, että asiaan osalliselle on tärkeää saada perusteellisesti harkittu ja punnittu ratkaisu kohtuullisessa ajassa.”

Tuomarin tehtävä edellyttää valmiuksia erottaa olennainen epäolennaisesta sekä kykyä harkita periaatteellisia kysymyksiä, joskin myös pikikutarkkuudesta on etua tietyissä työhön liittyvissä velvoitteissa, joista voidaan esimerkkeinä mainita vapaudenmenetyksaikojen laskemiseen ja syyteoikeuden vanhentumisen tarkistamiseen liittyvät työvaiheet. Tuskin kukaan on luonteenpiirteidensä puolesta täydellisen soveltuva hyvin erilaisia valmiuksia edellyttävään työtehtävään, mutta eettisesti vastuullinen tuomari tunnistaa tilanteet, joissa edellytetään tunnollista perehtymistä ja tarkkuutta. Yksityiskohtien selvittäminen ei kuitenkaan saa tapahtua laajempien kokonaisuuksien kustannuksella, koska tuomarin tehtävän pääpaino on oikeudenmukaisen lopputuloksen tavoittelussa.

Tuomarin tehtävässä korostetaan usein huolellisuutta ja tarkkuutta sekä nähdään näiden toteuttamisen olevan ristiriidassa asioiden joutuisan käsittelyn vaatimuksen kanssa. On esitetty sellaisiakin käsityksiä, että lainkäytössä laadun ylläpitäminen ei mahdollista joutuisaa käsittelytapaa, vaan pitkät käsittelyajat ovat ilmiö, joka johtuu pyrkimyksestä turvata lainkäytön laatu. Tämänkaltaisessa päättelyssä syy pitkiin käsittelyaikoihin on tuomioistuimen ulkopuolella, pääasiassa siinä tahossa, joka päättää tuomioistuinlaitoksen resursseista. Sinänsä resurssien ja lainkäytön laadun välillä on yhteys, jolla on olennainen vaikutus myös käsittelyaikoihin. Kun tuomari kuitenkin toimii tehtävässään riippumattomasti eikä tuomioistuimen ulkopuolelta voida tulla sanelemaan ohjeita noudatetuista työtavoista, on osavastuu käsittelyn joutuisuuden varmistamisesta myös tuomioistuimella ja sen yksittäisellä jäsenellä.

Lainkäytön laatu ja käsittelyn joutuisuus eivät ole saman kolikon kääntöpuolia, vaan joutuisuus on asianosaisen näkökulmasta erityisen keskeinen osa asianmukaista lainkäyttöä.¹³⁶ Joutuisuus on vieläpä mitattavissa oleva osatekijä niin sanotusta laadusta, kun taas muilta osin lainkäytön laadusta puhuminen on vaikeata ennen kuin on yleistettävällä tavalla määritelty,

¹³⁶ Virolainen 1995, s. 108–112.

mitä lainkäytön laadulla tarkoitetaan. Joutuisuutta puolestaan voidaan pitää niin keskeisenä osatekijänä lainkäytön asianmukaisuutta ajatellen, että kovin laadukkaasta lainkäytöstä ei voi olla kysymys, jos asianosaiset joutuvat odottamaan lainvoimaista tuomioistuimen ratkaisua vuosikausia.

Tuomioistuinelaitoksen resursointiin yksittäinen tuomari ei voi vaikuttaa, eikä hän tee työtään tyhjiössä, vaan resursseja koskevilla ratkaisuilla on suora vaikutus hänen työhönsä. Tuomari on kuitenkin riippumattomassa asemassaan vastuussa niistä työtavoista, joita hän soveltaa virkatehtäviensä hoitamisessa. Tuomari ei voi myöskään omavaltaisesti irtisanoutua joutuisuuden tavoitteesta vetoamalla tarpeeseen ylläpitää jotakin sellaista laatutasoa, jonka hän viime kädessä itse määrittelee. Eettisesti vastuullinen tuomari pyrkii turvaamaan käsittelyn joutuisuutta siltä osin kuin se on hänen vallassaan unohtamatta kuitenkaan niitä vaatimuksia, joita oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus asettaa asian käsittelylle.¹³⁷ Tuomarin itsensä vastuulla on myös kehittää ja ylläpitää käsittelyn joutuisuutta turvaavia työtapoja sekä tuoda julki ne epäkohdat tuomioistuimen toimintaedellytyksissä, jotka hän virkaansa hoitaessaan havaitsee. Tuomarin tulee myös sitoutua uusien työmenetelmien käyttöönottoon ja kouluttautumalla tai muuten perehtyä työhön kohdistuviin lainuudistuksiin.

6.3 Työkyvyn ylläpitäminen

”Tuomarin työn vaativuuden takia on tärkeää, että tuomari huolehtii työkykynsä ylläpitämisestä. Tuomari kantaa osaltaan vastuunsa työhyönteisönsä hyvinvoinnista.”

Tuomarin työkykyyn liittyvä eettisten periaatteiden kohta 12 on luonteellinen modernille yhteiskunnalle. Menneinä aikoina tätä näkökohtaa tuskin pidettiin niin merkityksellisenä, että se olisi edellyttänyt periaatteellista pohdintaa. Työkyvyllä on kuitenkin olennainen vaikutus siihen, pystyykö tuomari suorittamaan virkaansa liittyvät tehtävät niiden edellyttämällä tasokkuudella. Työkykyyn vaikuttaa luonnollisesti työn kuormittavuus, ja tässä suhteessa tuomarin työtä voidaan pitää ainakin henkisesti vaativana, sillä tehtävä on luonteeltaan vireää ajatustoimintaa ja kykyä uuden oppimiseen edellyttävä. Myös työn määrä on pikemminkin lisääntynyt kuin vähentynyt ja työn laatuun kohdistuvat vaatimukset ovat korostuneet; prosessinjohtoon ja perusteluvollisuuden toteuttamiseen kohdistuvat hyvin toisenlaiset odotukset kuin aikaisemmin.

¹³⁷ Ks. Hirschfeldt 2011, s. 523–524.

Tuomarin työkykyyn vaikuttavat työnantajan ratkaisut sekä työpaikan yleinen ilmapiiri ja viihtyvyys. Viime kädessä kukaan ulkopuolinen ei kuitenkaan voi huolehtia työntekijän työkyvystä eikä voi olla siihen liittyvistä tekijöistä kattavasti perillä. Voidaan sanoa, että ensisijainen vastuu työkyvystä on jokaisella työntekijällä itsellään. Tämä edellyttää työtapojen ja -menetelmien sovittamista sellaisiksi, että fyysinen ja psyykinen kunto pysyvät tehtävien vaatimalla tasolla. Paljon on kiinni myös siitä, että työntekijä muistaa vapaa-ajalla huolehtia riittävästä levosta ja fyysisen kunnan ylläpitämisestä. Tässä tarkoituksessa työnantaja voi luonnollisesti toimia työntekijää kannustavasti vaikkapa tarjoamalla mahdollisuuksia liikuntaharrastuksiin. Työkyky on riippuvainen myös työntekijän elämäntilanteesta, sillä vaikeudet yksityiselämässä heijastuvat helposti myös työhön ja kykyyn selviytyä siihen liittyvistä tehtävistä. Poikkeuksellisissa elämäntilanteissa työnantajan on syytä huolehtia siitä, että työ ei muodostu työntekijän kannalta ylen määrin kuormittavaksi.

Työkyvyn ylläpitämisen mainitseminen tuomarin eettisissä periaatteissa osoittaa aihepiirin tärkeyttä käytännön tuomarin tehtävien kannalta. Periaatteiden kohdassa 12 on myös olennainen maininta siitä, että tuomarin tulee omalta osaltaan huolehtia, että työyhteisö voi hyvin. Tältä kannalta ajateltuna jokaisen on hyvä muistaa, että työtovereiden ystävällisellä ja kannustavalla suhtautumisella on suuri merkitys työssä jaksamisen kannalta, ja viihtyisässä sekä ilmapiiriltään positiivisessa työyhteisössä työskentely auttaa vähentämään työstä muutoin aiheutuvaa kuormitusta. Jokainen voi pohtia asian merkitystä siltäkin kannalta, että minkälaisessa yhteisössä itse haluaa työskennellä, ja mitä voi omalla käytöksellään ja valinnoillaan tehdä tällaisen tilanteen saavuttamiseksi.

6.4 Ennakkoluulottomuus ja viestinnälliset taidot

”Tuomari tekee työtään avoimin mielin ja ennakkoluulottomasti. Tuomari kiinnittää huomiota selkeään suulliseen ja kirjalliseen ilmaisuun sekä kuuntelemisen taitoon.”

Eettisten periaatteiden kohta 13 on muihin kohtiin verrattuna sikäli erityislaatuinen, että siinä tullaan lähimmäksi tuomarin ominaisuuksien määrittelyä. Eettisten periaatteiden laatimisessa on ollut tarkoituksena välttää luonteenpiirteiden kuvaamista, koska viime kädessä eettisiin valintoihin on jokaisella mahdollisuus, eikä eettisyyttä voida pitää sisäsyntyisenä kenenkään kohdalla. Tuomarin tehtävä vaatii avointa mieltä ja ennakkoluulottomuutta, sillä tuomari törmää työssään hyvin monenlaisiin inhimillisen

elämän ilmiöihin, joita hänen tulee tarkastella pintaa syvemmältä. Tuomari ei tähän tehtävään kykene, jos hän tarkastelee asioita pitäytyen omissa ennakkokäsityksissään kykenemättä irrottautumaan niistä käsiteltävän asian edellyttämällä tavalla. Hyvää tuomaria voidaan luonnehtia vaikka niin, että mikään inhimillinen ei ole hänelle vierasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hänen pitäisi jollakin ylimaallisen humaanilla tavalla hyväksyä vahingollisetkin inhimillisen toiminnan muodot, jotka tulevat hänen arvioitavakseen. Tuomarin tulee siten tarkoin erottaa toisistaan ihmisten toiminnan ymmärtäminen ja toisaalta sen hyväksyminen.

Etenkin rikosasioita käsitellessään tuomari joutuu toimimaan yhteiskunnallisen moraalien tulkitsijana, jolloin hänen on hyvä pyrkiä ymmärtämään asiaan osallisten vaikuttimia sekä tekojen syitä ja seurauksia. Syyksilukemiseen liittyviä näyttökysymyksiä harkitsevalta tuomarilta odotetaan kykyä hahmottaa inhimillisen toiminnan moninaisuutta. Syyksilukemisen edellyttämät pohdinnat tulee kuitenkin erottaa niistä, joita tuomarilta edellytetään hänen harkitessaan seuraamusta syyksiluetusta teosta. Seuraamusta määrätessään tuomari ei saa painottaa omia henkilökohtaisia mieltymyksiään eikä toteuttaa omaa kriminaalipoliittista agendaansa, vaan hänen tehtävänsä lainsäätäjän tarkoittamien seuraamusten määräämisessä muotoutuu sen mukaan mitä syyksiluetut teot moitittavuudeltaan edellyttävät. Seuraamuskysymyksiä käsiteltäessä käyttökelpoinen mittapuu ei ole rikollisen teon yleinen ymmärrettävyys tai syytetyn herättämä myötätunto, vaan asiaa tulee lähestyä pohtimalla teon laatua ja vahingollisuutta sekä sen ilmentämää tekijän syyllisyyttä.

Tavoiteltavina tuomarin ominaisuuksina voidaan pitää ennakkoluulottomuuden ohella tietynlaista rohkeutta, sillä tuomarin tulee suorittaa harkintaansa itsenäisesti ja vapaana ulkopuolisesta vaikuttamisesta.¹³⁸ Tuomari ei saa ratkaisua harkitessaan ryhtyä myötäilemään yleistä kansalaismielipidettä, ammattikollegojen käsityksiä tai pelätä tuomion asianosaisissa herättämiä reaktioita. Tuomarin tulee olla siten kaikenlaisen uhkaamisen ja painostuksen ulottumattomissa. Yhtenä tuomarin tehtävien hoitamiseen vaikuttavana tekijänä voidaan nähdä odotus siitä, että asianosaiset saattavat asian ylempien tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomari saattaa kokea velvollisuudekseen pyrkiä vähentämään muutoksenhaun tarvetta omilla valinnoillaan tai toisaalta pohtia, millä tavoin ylempi tuomioistuin tulee hänen ratkaisunsa suhtautumaan. Pyrkimys vaikuttaa muutoksenhakualltiuteen on sinänsä asianmukaista, jos se heijastuu vaikkapa tavoitteena antaa hyvin perusteltu ratkaisu tai hoitaa oikeudenkäynti menettelyllisesti oikeudenmukaisesti, jolloin näistä syistä johtuva tarve muutoksenhauille poistuu.

¹³⁸ Brusiin 1938, s. 101–102.

Tuomari ei kuitenkaan tee työtään muutoksenhakutuomioistuinta varten, vaan asianosaisille ja yhteiskunnalle. Tuomari hoitaa tehtäväänsä itsenäisesti ja riippumattomasti, eikä hän ole sidottu ylempään tuomioistuimeen tehtävänsä hoitamisessa. Näin ollen hänen ei tule virkatehtäviään hoitaessaan pohtia sitä, miten asiaa mahdollisesti muutoksenhakuvaiheessa käsitellään. Riittävää on, että tuomari tekee työnsä hyvin ja perusteellisesti, jolloin ei ole merkityksellinen näkökohta, että muutoksenhakutuomioistuin mahdollisesti päätyy arvioissaan toisenlaiseen lopputulokseen. Tuomarin pitää muistaa myös se, että muutoksenhaku ei ole hänen työhönsä kohdistuvaa arvostelua, vaan muutoksenhauille voidaan nähdä asianosaisten näkökulmasta moninaisia vaikuttimia ja muutoksenhakuoikeus on kansalaisen perusoikeus. Tässä yhteydessä voidaan toistaa se, että mikäli tuomari on parhaan kykynsä mukaan ja asiaa perusteellisesti harkittuaan päätenyt antamaan määrätynsisältöisen ratkaisun, ei hänellä ole aihetta pohtia muutosta hakevien asianosaisten vaikuttimia tai pelätä, mihin ratkaisuun ylempi tuomioistuin aikanaan päätyy.¹³⁹ Tuomarin on hyvä muistaa, että hän ei ratkaisuntekijän roolissaan tule osalliseksi asiaan, vaan kysymys on aina asianosaisten eikä hänen omasta asiastaan.

Tuomarille on suureksi eduksi myös kyky selkeään suulliseen ja kirjalliseen ilmaisutaitoon. Etenkin alemmissa oikeusasteissa tuomarin työ painottuu suullisten istuntojen hoitamiseen, jolloin myös ratkaisut julistetaan usein suullisesti. Kuitenkin myös näissä tuomioistuimissa ja ylempissä tuomioistuimissa ratkaisut laaditaan pääsääntöisesti kirjalliseen muotoon, jolloin kirjallinen ilmaisutaito korostuu. Eettisten periaatteiden kohdassa 13 on otettu esille myös kyky kuuntelemiseen. Jo oikeudenkäynnin kontradiktorinen periaate edellyttää asianosaisten kuulemista. Normatiivisesti kuulemisella yleensä tarkoitetaan ainoastaan tilaisuutta esittää asiansa ja saada tieto vastapuolen vaatimuksista sekä todisteista, mutta pohjimmiltaan kontradiktorisuus edellyttää myös sitä, että ratkaisun tekijä paitsi kuulee, myös kuuntelee asianosaisia. Asian ajaminen ja todisteiden esittäminen menettävät täysin merkityksensä, jos tuomari ei herkällä korvalla kuuntele asiaan osallisten sanottavaa.

Suomalaisissa tuomarin eettisissä periaatteissa on merkille pantavaa, että eräänlaiset humanit arvot ovat saaneet sellaisia ilmauksia, joita ei vastaavassa määrin löydy kansainvälisistä malleista tai vertailukelpoisten maiden eettisistä periaatteista. Tuomarilta odotetaan kykyä luoda oikeussaliin asiallinen ja avoin ilmapiiri, kuuntelemisen taitoa sekä vastuullisuutta

---

¹³⁹ Tässä yhteydessä on paikallaan siteerata jälleen Olaus Petriä, jonka ohjeiden kohta 39 kuvaa asiaa osuvasti: ”Monet tuomarit pitävät kunniaansa loukkaavana kun heidän tuomioistaan valitetaan. Monet sanovat tahtovansa puolustaa kunniaansa, kun he puolustavat antamaansa tuomiota. Tämä johtuu ajattelemattomuudesta. Kun tuomari tuomitsee parhaan ymmärryksensä ja hänelle esitettyjen perusteiden mukaan, häntä ei voi moittia.”

työyhteisön hyvinvoinnista.¹⁴⁰ Tämänkaltaisia muotoiluita voidaan pitää jälkinä hyve-eettisestä lähestymistavasta, joka oli vielä korostuneemmin esillä periaatteiden ensimmäisessä luonnoksessa.¹⁴¹ Ammattietiikkaan tämänkaltaiset muotoilut sopivat hyvin, sillä ne ilmentävät tiettyjä tavoitetiloja, joihin ammatin edustajien tulee pyrkiä. Kuuntelemisen taitoa tai kykyä luoda asiallista tai avointa ilmapiiriä oikeussaliin ei voida pitää luontaisina ominaisuuksina, vaan jokainen voi pyrkiä kehittämään omaa toimintaansa eettisissä periaatteissa esitettyyn suuntaan.

7 AVOIMUUS

7.1 Tiedonvälitys ja tuomioistuimet

Tuomarin eettisten periaatteiden neljäs osa-alue liittyy oikeudenkäynnin julkisuuteen, tuomioistuimen ratkaisun laatimiseen sekä tuomarin osallistumiseen julkiseen keskusteluun. Teemat liittyvät toisiinsa ainakin sikäli, että ne ovat olennaisia etenkin tiedonvälityksen ja tiedon välittäjien näkökulmasta. Julkisuuden asettamat vaatimukset ovat yksi olennaisimmista tuomioistuinten toimintaympäristöön liittyvistä muutoksista.¹⁴² Takavuosina tuomioistuinten toiminnan julkisuus, oikeudenkäyntien käsitteleminen mediassa tai tuomareiden julkinen esiintyminen olivat vain marginaalista huomiota edellyttäviä kysymyksiä. Toisin on nykyään, sillä kattavaan ja nopeaan tiedonvälitykseen sekä monimuotoiseen tiedonvälityksen toimijoiden joukkoon liittyy paljon myös tuomioistuinten työtä sivuavia juonteita. Yhteiskunnallista valtaa ei ole mahdollista käyttää julkisuudelta piilossa ja mitä olennaisemmasta yhteiskunnan vallankäytöstä on kysymys, sitä tiiviimpää on median suorittama seuranta.

Tiedon välittäjät eli kaupalliset tiedotusvälineet sekä median edustajat laajemmin ymmärrettynä edustavat itsessään yhteiskunnallista valtaa käyttävää tahoja. Vaikka median tehtäväksi on perinteisesti ymmärretty vallan vahtina oleminen, joka voi puuttua epäasialliseen vallankäyttöön julkisuuden välityksellä, voidaan mediaa pitää nykyään myös aktiivisena toimijana, joka muokkaa kansalaismielipidettä yhteiskunnallisista asioista ja päättäjistä.¹⁴³ Esimerkiksi kansalaisten käsitykset tuomioistuinten toiminnasta ovat usein tiedotusvälineistä omaksuttuja eli kuva tuomioistuinta

¹⁴⁰ Kuuntelemisen taito on otettu esille myös ENCJ:n taholla (ks. Judicial Ethics Report 2009–2010, s. 7).

¹⁴¹ Ks. luonnos periaatteista 2010.

¹⁴² Hirschfeldt 2011, s. 519.

¹⁴³ Ks. Ollila 2002, s. 207–214.

muodostuu oikeudenkäyntejä koskevien uutisten välityksellä.¹⁴⁴

Intensiivinen tiedonvälitys aiheuttaa tuomioistuimille kahdensuuntaista painetta. Ensinnäkin uutisoiminen tuomioistuinten tekemisistä on kattavampaa ja nopeatahtisempaa kuin aikaisemmin. Mediassa ei myöskään tarkoituksellisesti selitetä tuomioistuinten toimintaa parhain päin, vaan media voi kohdistaa tuomioistuinten ratkaisuihin ankaraakin kritiikkiä, joskus aiheesta ja toisinaan taas aiheettomasti. Toiseksi media muokkaa kansalaismielipidettä tuomioistuinten toiminnasta, millä puolestaan on tuomioistuinten legitimitettiin kannalta keskeinen merkitys. Voidaan siten sanoa, että tuomioistuimen ratkaisuiden ohjausvaikutus suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja toisaalta ratkaisuiden oikeellisuuden arviointi tapahtuvat tiedotusvälineiden välityksellä.¹⁴⁵ Jotta tuomioistuimet voisivat toteuttaa omaa ydintehtäväänsä eli lainkäyttöä legitiimillä tavalla vailla väärinymmärryksiin perustuvaa lainkäyttötoiminnan ulkoista arviointia, tulee tuomioistuinten työssä ottaa huomioon tiedotusvälineiden välittävä rooli suhteessa tuomioistuimeen ja yleisöön.¹⁴⁶

Vaikka tiedonvälityksen ja tiedon välittäjien merkitys ja rooli ovat korostuneet, ei tuomioistuin voi luopua omasta ydintehtävästään eli oikeudenmukaisten ratkaisuiden antamisesta eikä sivuuttaa asianosaisten yhdenvertaisen kohtelun vaatimusta. Tuomioistuinten taholta tapahtuvassa tiedottamisessa pitää ottaa huomioon, että yksittäisistä oikeudenkäynneistä tiedotettaessa tuomioistuimen tehtävänä on tarjota oikeaa tietoa ymmärrettävässä muodossa sitä tarvitseville ja pyrkiä tietoja antamalla estämään väärinymmärryksiä. Sen sijaan tuomioistuimen perustehtävä rajoittaa sitä, että tuomioistuin aktiivisesti tiedottaisi tai pyrkisi saamaan tiedotusvälineissä esille yksittäisiä oikeudenkäyntejä koskevia asioita. Median merkityksen korostuminen ei siten sinällään muuta tai ole muuttanut tuomioistuimen roolia tiedon tuottajana.

7.2 Tuomari julkisuuden toteuttajana

”Tuomari toimii niin, että asiaan osalliset ja yleisö saavat oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen edellyttämät tiedot oikeudenkäynnistä. Tuomari pyrkii laatimaan ratkaisunsa niin, että se on selkeä, seikkaperäinen ja ymmärrettävä.”

Tuomarin eettisten periaatteiden kohdassa 14 viitataan oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen. Perustuslain 21 §:n 2 momentti edellyttää oikeu-

¹⁴⁴ Tapanila 2009, s. 17–22.

¹⁴⁵ Ibid. s. 29–32.

¹⁴⁶ Ks. Judicial Ethics Report 2009–2010, s. 9.

denkäynniltä julkisuutta, joka on määritelty tarkemmin lainsäädännöllä. Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttää etenkin rikosasioilta julkista käsittelyä ja ratkaisun julkisuutta.¹⁴⁷ Oikeudenkäynnin julkisuus ei ole kuitenkaan poikkeuksetonta, koska vaatimus julkisuudesta saattaa toisinaan olla ristiriidassa jonkin muun perus- tai ihmisoikeuden kanssa, joista voidaan mainita esimerkkeinä yksityisyys tai elinkeinovapaus, joka edellyttää tietyissä tilanteissa liiketaloudellisiin etuihin liittyvien tietojen salaamista oikeudenkäynnissä. Yksityisyys puolestaan voi edellyttää vaikkapa terveydentilaan liittyvien tietojen salaamista. Yleisissä tuomioistuimissa käytännön kannalta erittäin merkityksellinen salaamisintressi liittyy seksuaalirikostapausten asianomistajien henkilöllisyyden salassapitoon, jota on perusteltu tarpeella suojata erityisen arkaluontoisia yksityiselämään liittyviä tietoja.¹⁴⁸ Hallintotuomioistuimissa salassapito on yleisiä tuomioistuinta yleisempää, johtuen muun muassa siitä, että niissä käsitellään sosiaalietuuksiin, henkilön taloudelliseen asemaan, mielenterveyteen sekä huostaanottoon liittyviä asiaryhmiä.

Tuomarin tehtävänä on osaltaan huolehtia siitä, että oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu lain vaatimassa laajuudessa. Yksittäisessä oikeudenkäynnissä saattaa olla asianosaisten yhteisenä intressinä saada käsittely salattua, jolloin viime kädessä tuomarin tehtäväksi jää huolehtia siitä, että käsittelyn julkisuutta puoltava yleinen etu tulee otetuksi huomioon, kun oikeudenkäynnin julkisuudesta päätetään. Tuomari joutuu julkisuuskysymyksiä ratkaistessaan toisinaan ottamaan huomioon keskenään ristiriidassa olevia periaatteita, sillä salassapito saattaa käytännössä edellyttää varsin laajaa julkisuuden rajoittamista. Laissa määritelty salassapidon syy voi kuitenkin yksittäisessä oikeudenkäynnissä olla painoarvoltaan sellainen, että julkisuuden rajoittaminen on ymmärrettävää yleiseltäkin kannalta. Voidaan ajatella, että vaikkapa seksuaalirikosasioissa asianomistajan henkilöllisyyden julkituleminen oikeudenkäynnissä voisi vaikuttaa siten, että asianomistajat eivät haluaisi saattaa tekoja lainkaan viranomaisten tietoon leimautumista pelätessään.

Erityistä merkitystä tuomarin toimilla julkisuuden toteutumiseksi on silloin, kun oikeudenkäynnin julkisuutta joudutaan joiltakin osin rajoittamaan. Käsiteltäessä asiaa suljetuin ovin jää ainoaksi julkisuuden toteutumistavaksi tuomioistuimen ratkaisu, joka saatetaan joutua salaamaan joko kokonaan tai osittain tuomiolauselmaa lukuun ottamatta. Tällöin tuomarille asetetaan erityisiä odotuksia näin syntyvän julkisuusvajeen paikkaamiseksi. Tuomari joutuu esimerkiksi harkitsemaan julkisen selosteen laatimista

¹⁴⁷ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2012, s. 523–526 ja Tapanila 2009, s. 33–35 ja 46–47.

¹⁴⁸ Ibid. s. 61.

muutoin salassa pidettävästä ratkaisusta.¹⁴⁹ Selosteen laatiminen toki lisää tuomarin työtä ja voi itsessään olla vaativaa, sillä hänen pitää varmistaa, että selosteen sisältö ei paljasta salassapidettäviä tietoja. Selosteen laatimalla tuomari voi kuitenkin osaltaan turvata julkisuuden toteutumista. Mikäli näin ei menetellä, saattaa kokonaisia tuomioistuimissa käsiteltäviä asiaryhmiä jäädä julkisuuden ulkopuolelle, mikä aiheuttaa julkisuuden funktioihin liittyviä ongelmia. Niistä voidaan mainita vaikkapa se, että salassapidettävissä asiaryhmissä lainkäytöltä odotettu ohjausvaikutus jää toteutumatta eikä kyseisestä lainkäytön osa-alueesta pystytä käymään asiapohjaista yhteiskunnallista keskustelua.

Tuomarin eettisten periaatteiden kohta 14 kehottaa tuomaria myös laatimaan antamansa ratkaisut selkeiksi, seikkaperäisiksi ja ymmärrettäviksi. Tuomarin tärkein tehtävä oikeudenkäynnissä on käsiteltävän asian ratkaiseminen, ja tuomioistuimen ratkaisu on väline tämän tehtävän hoitamiseen. Tuomioistuimien ratkaisuja on aikojen kuluessa laadittu hyvin monenlaisilla periaatteilla ja ratkaisuiden ilmaisu- sekä perustelemistapa ovat olleet aikakauteen sidonnaisia kysymyksiä.¹⁵⁰ Tuomion avoin ja seikkaperäinen perustelemistapa on kuitenkin omaksuttu Suomessa siinä määrin, että tuomarilta edellytetään sitoutumista näitä laatuvaatimuksia edistäviin työtapoihin. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista syventyä perustelemiseen liittyviin kysymyksiin laajemmin, vaan on tyydyttävä viittaamaan aihepiiriä käsittelevään oikeuskirjallisuuteen.¹⁵¹

Perusteleminen voidaan nähdä jatkona kontradiktorisen periaatteen sävyttämälle oikeudenkäynnille, jossa tuomari huolehtii siitä, että kaikki asianosaiset voivat tasavertaisesta asetelmasta esittää asiansa tuomioistuimessa. Tarkkakorvaisesti asianosaisia kuultuaan ja huolellisesti kaikkia esille tulleita seikkoja harkittuaan tuomarin tulee tehdä ratkaisunsa, jonka asianmukaisuutta arvioidaan esitettyjen perusteluiden valossa. Peruste-

¹⁴⁹ Julkisella selosteella tarkoitetaan kokonaan tai osittain salassapidettävästä ratkaisusta tehtävää tiedotetta, joka sisältää pääpiirteittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista. Selosteeseen voidaan ottaa julkiseen tuomiolauselmaan sisältyvät seikat ja ratkaisuun liittyviä seikkoja siinä määrin kuin se on mahdollista paljastamatta salassapidettäviä tietoja tai vaikkapa salassapidettävää asianomistajan henkilöllisyyttä. Ks. lähemmin Tapanila 2009, s. 229–234.

¹⁵⁰ Tuomion perustelemista käsittelevään Jyrki Virolaisen ja Petri Martikaisen teokseen ”Pro & Contra – tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä” vuodelta 2003 sisältyy kattava katsaus tuomion perustelemisen historiaan (s. 178–205). Vaatimus perustelemisesta näyttää liittyneen demokraattiseen valtiojärjestykseen ja kansalaisten oikeudenhoidolle asettamien vaatimusten lisääntymiseen, jolloin tuomioistuimilta odotetaan korkeatasoista ratkaisutoimintaa eikä tuomion asianmukaisuutta enää arvioida tuomioistuimen auktoriteettiaseman perusteella. Oikeudenkäynnin painottuminen kirjalliseen prosessiin sekä muutoksenhakuoikeuden toteutuminen lisäävät niin ikään perusteluihin kohdistuvia vaatimuksia. Perustelutapa vaihtelee myös maittain, sillä esimerkiksi Ranskassa tuomioistuimien perustelutapa on suppeampi verrattuna vaikkapa Saksaan tai Englantiin.

¹⁵¹ Ks. Virolainen – Martikainen 2003 sekä Virolainen – Martikainen 2010, passim.

lemisen intressitahoina voidaan asianosaisten lisäksi nähdä mahdollinen ylempi tuomioistuin, jonka käsiteltäväksi asia voi päätyä muutoksenhaun seurauksena. Perustelut ovat myös yleisölle ja tiedotusvälineiden edustajille tärkein keino selvittää, mihin tuomioistuimen ratkaisu on perustunut.

Perustelemisen avoimuus, seikkaperäisyys ja selkeys ovat laatuvaatimuksia, joista on vaikea olla eri mieltä. Käytännössä perustelemistapaan vaikuttaa kuitenkin moni muukin asia, joista voidaan tässä yhteydessä ottaa esille esimerkiksi joutuisan käsittelyn vaatimus sekä se, kenelle perustelut ensisijaisesti laaditaan. Joutuisuus asettaa omat reunaehdonsa perustelemiselle, sillä loppuun asti hiottujen perusteluiden laatiminen etenkin kirjalliseen muotoon on aikaa vievää. Oikeudenkäynnin joutuisuus sinänsä puoltaisi tuomion suullista julistamista istunnon päätteeksi, mikä on alioikeuksissa pääsääntöinen menettelytapa. Laajoissa ja vaikeissa asioissa, joissa on runsaasti kannanottoa edellyttäviä oikeus- ja tosiseikkakysymyksiä, joudutaan tuomio kuitenkin usein laatimaan kansliassa kirjalliseen muotoon.¹⁵²

Yhteenvedonomaaisesti voidaan todeta, että lainsäädännössä asetetut aikarajat tuomion antamiselle yleensä mahdollistavat riittävän ajan tuomion laatimiselle, eivätkä aikarajat yleensä voine muodostaa estettä asianmukaisen tuomion laatimiselle. Tuomari voi myös kohdentaa perustelemisen vaatimaa työpanosta niin, että hän keskittyy yksittäisen jutun perustelemisessa niihin kysymyksiin, joita asianosaiset ovat ottaneet esille. Myös oikeudenkäyntien välillä on eroa sen suhteen, missä laajuudessa ratkaisu edellyttää perustelemista. Tuomiossa ei ole välttämättä aihetta toistaa itsestäänselvyksiä tai ottaa kantaa sellaisiin seikkoihin, joihin ei ole käsittelyn kuluessa vedottu. Etenkin rikosasioissa on runsaasti sellaisia oikeus- ja tosiseikkakysymyksiltään yksinkertaisia asioita, joiden laajaan perustelemiseen ei ole oikeusturvanäkökohdista johtuvaa pakottavaa tarvetta.

Lopuksi on syytä ottaa esille kysymys siitä, kenelle ja mihin tarkoitukseen tuomari perustelunsa laatii. Perustelut ovat tuomarin vastaus siihen, mitä asianosaiset ovat oikeudenkäynnin kuluessa vaatineet ja väittäneet. Asiassa esitettyä näyttöä on lisäksi selostettava siinä laajuudessa kuin se on tarpeen asian hahmottamiseksi. Näytön selostamista olennaisempaa on ilmaista, millä perusteella tuomioistuin on katsonut tietyn tosiseikan näytetyksi, ja millä perusteella päätynyt tiettyyn käsitykseen jutun tosiseikastosta.¹⁵³ Perusteluiden ensisijainen kohderyhmä ovat jutun asianosaiset, joille oikeudenkäyntiaineisto on tuttu. Siten heidän intressissään ei ole saada tuomioistuimelta kirjalliseen muotoon puettua esitystä asiassa

¹⁵² Ks. tuomion julkistamisen tavoista lähemmin Virolainen – Martikainen 2010, s. 129–140.

¹⁵³ Ks. näyttöratkaisun perustelemisesta Virolainen – Martikainen 2010, s. 253–353. Näyttöratkaisun perustelemisesta on laadittu myös väitöskirjatutkimus, jossa asiaa on tarkasteltu alioikeuksien näkökulmasta (Huovila, Mika: ”Periaatteet ja perustelut. Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna”, 2003).

esitetystä näytöstä, vaan punnittu kannanotto olennaisista kysymyksistä. Perusteleva asianosaisia varten edellyttää kuitenkin harkintaan vaikuttaneiden seikkojen avointa esittämistä sekä sitä, että perustelut esitetään ymmärrettävällä tavalla. Perusteluilla on merkitystä myös yleisölle, muutoksenhakutuomioistuimelle ja esimerkiksi oikeustieteen tutkijoille, mutta heidän tiedonintressinsä on toissijaista verrattuna asianosaisiin.

7.3 Tuomari keskusteluun osallistujana

”Tuomarin tärkein puheenvuoro virassa käsitellystä asiasta ilmenee tuomioistuimen ratkaisusta. Yhteiskunnalliseen tai tieteelliseen keskusteluun osallistuessaan tuomari muistaa virastaan johtuvat velvoitteet kuten päätösneuvottelun salassapidon.”

Tuomarin osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun on ollut Suomessa harvinaista, ja perinteisesti tuomarit ovat pidättäytyneet julkisista kannanotoista oikeuspoliittisiin kysymyksiin. Rivituomareita herkemmin julkisuudessa ovat esiintyneet päällikkötuomarit, mikäli heidän johtamansa tuomioistuimen antama yksittäinen ratkaisu on joutunut poikkeuksellisen laajan julkisen keskustelun kohteeksi. Ylimpien tuomioistuimien päällikkötuomarit ovat lisäksi aika ajoin osallistuneet oikeuspoliittiseen keskusteluun tuoden siihen yleisempää oikeuslaitoksen näkökulmaa. Muutoin oikeudenkäyntejä hoitavat syyttäjät ja asianajajat ovat olleet aktiivisempia keskusteluun osallistujia. Tuomareiden näkymättömyys korostuu etenkin silloin, kun tiedotusvälineet uutisoivat jostakin oikeudenkäynnistä, jolloin tuomioistuimen antamaa ratkaisua saattavat kommentoida juttua hoitaneet syyttäjä ja asianajaja. Sen sijaan tuomarit ovat pidättäytyneet tämänkaltaiseen keskusteluun osallistumisesta.¹⁵⁴

Tuomarin eettisten periaatteiden valmistelun yhteydessä toteutetussa oikeudenkäynnin osallisten kuulemistilaisuudessa (ks. luku 1.3.2) kiinnitettiin huomiota siihen, että eettisissä periaatteissa ei tulisi omaksua liian kategorista linjaa tuomarin yhteiskunnalliseen tai tieteelliseen keskusteluun osallistumiseen. Sittemmin muotoilua lievennettiin ja eettisissä periaatteissa pyritään ennemminkin ilmaisemaan reunaehtoja tällaiselle osallistumiselle kuin rajoittamaan sitä kokonaan. Eettisissä periaatteissa mainitaan erik-

¹⁵⁴ Tuomarikunnan pidettyvä suhtautuminen oikeuskäytännöstä keskustelemiseen heijastui myös palautteeseen, jota tuomarit antoivat keväällä 2012 esiteltyn periaateluonnokseen. Palautteissa toisaalta ymmärrettiin, että keskustelulla voidaan tarkoittaa hyvin monenlaisia aihepiirejä eikä tuomareita voida rajoittaa esimerkiksi harjoittamasta tieteellistä tutkimusta. Työryhmän vastauksessa tuotiin esille, että eettisillä periaatteilla ei ole tarkoitus ottaa kantaa siihen, pitääkö tuomarin olla aktiivinen tieteellisesti tai yhteiskunnallisesti. Ks. työryhmän vastaus 2012.

seen päätösneuvotteluiden salassapito. Muita huomioon otettavia seikkoja ovat vaatimus tuomarin riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta sekä edellytys vaitiolosta virassa saaduista salassapidettävistä tiedoista, joihin päätösneuvotteluiden sisältö toki kuuluu.

Tuomarin tulee yleisesti ottaen suhtautua pidättyvästi siihen, että hän ryhtyisi omasta aloitteestaan käymään keskustelua sellaisesta asiasta, jonka ratkaisemiseen hän on osallistunut. Tuomarin tulee laatia antamansa ratkaisut niin, että niihin tutustumalla asianosaiset tai yleisö voivat päätellä, mihin ratkaisu perustuu. Väärinkäsitysiltä ei voi kuitenkaan aina välttyä, sillä kysymyksessä voi olla oikeudellisesti monimutkainen asia, josta ainakaan maallikoilla ei välttämättä ole edellytyksiä ottaa selkoa. On myös mahdollista, että ratkaisua kommentoiva tai uutisoiva taho tarkoituksella pyrkii luomaan virheellisen kuvan ratkaisusta. Tällä tavoin voidaan ajautua tilanteeseen, jossa tuomioistuimen taholta olisi sinänsä perusteltua oikaista selvästi virheelliset käsitykset, mutta toisaalta ratkaisun perusteet parhaiten tuntevalla henkilöllä eli ratkaisun antaneella tuomarilla on vain rajalliset mahdollisuudet osallistua keskusteluun.

Tuomarin keskusteluun osallistumista rajoittaa edellytys salassapidettävien tietojen suojaamisesta. Keskustelussa ei tule ainakaan ilmaista tuomioistuimen päätösneuvottelujen sisältöä eikä salassapidettävästä oikeudenkäyntiaineistosta ilmeneviä tietoja. Ratkaisusta käytävään keskusteluun osallistumista rajoittaa myös se, että tuomari ei saa leimautua keskusteluun osallistumisessa sillä tavoin, että hän ei enää kykene uskottavasti puolueettomana ratkaisuntekijänä käsittelemään vastaavankaltaisia asioita tulevaisuudessa. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi niin, jos tuomari ryhtyy ottamaan kantaa siihen, miten samankaltaisia asioita pitäisi yleisesti ottaen arvioida. Oikeudenkäynnin aikaista kommentointia luonnollisesti rajoittaa se, että tuomari ei saa osoittaa ennakoasennetta asianosaista kohtaan eikä ilmaista etukäteen sitä, miten hän tulee asian ratkaisemaan.¹⁵⁵ Sinällään ratkaisun tekemisen jälkeen vaatimus puolueettomuudesta ei ole yhtä korostunut, koska tuomari on jo ratkaisullaan tullut ilmaiseeksi oman kantansa asiaan.

Tuomarin osallistumista hänen tekemästään ratkaisusta käytävään keskusteluun on pidetty torjuttavana. On kuitenkin mahdollista, että kattavalle tiedonvälitykselle ja mielikuvien luomiselle perustuvassa maailmassa tuomioistuinten pysyttelemine keskustelun ulkopuolella ei ole enää toimiva vaihtoehto. Tuomioistuinten legitimitetin kannalta merkityksellistä on myös se, millä tavoin niihin kansalaismielipiteessä suhtaudutaan, eli nauttivatko tuomioistuimet kansalaisten enemmistön luottamusta. Luottamuksen kannalta ei ole yhdentekevää, millä tavoin tuomioistuinten toimintaa ja

¹⁵⁵ Tapanila 2007, s. 322–324.

yksittäisiä ratkaisuja julkisuudessa käsitellään. Tuomioistuimien toiminnan legitimitetin kannalta olisi eduksi, jos tuomioistuimilla olisi käytettävissä keinoit oikaista selvästi virheelliset tai tarkoitushakuiset kannanotot yksittäisistä ratkaisuista. Tähän voidaan pyrkiä ratkaisujen perusteluita kehittämällä, mutta tämän keinoit heikkoutena on, että monimutkaisia oikeudellisia kysymyksiä ei ole aina mahdollista laatia niin yksinkertaiseen muotoon ja kaikki taustatiedot tyhjentävästi ja ymmärrettävästi esittäen, että kuka tahansa kansalainen ne ymmärtäisi.

Ratkaisun tehnyt tuomari on varsin sidottu keskusteluun osallistumisessa, joten perustellumpaa olisi jättää yksittäisiä ratkaisuja koskevaan keskusteluun osallistuminen tuomioistuimen tiedottajalle tai jollekin nimetylle tuomarille, joka voi tarvittaessa taustoittaa annettuja ratkaisuja. Tällaisen järjestelyn hyvänä puolella on, että ratkaisun tekemiseen osallistumattoman on helpompi pysytellä keskustelussa yleisellä tasolla menemättä salassapidettäviin tietoihin. Ratkaisua tehtäessä on mahdollista vaikuttaa julkisuuteen myös sillä tavoin, että ratkaisun tehnyt tuomari laatii antamastaan ratkaisusta tiedotteen, jossa ilmaistaan helppotajuisessa muodossa, mistä asiassa on ollut kysymys. Mikäli ratkaisun tehnyt tuomari osallistuu keskusteluun ratkaisun antamisen jälkeen, tulee osallistumisen tapahtua suunnitellusti ja tuomioistuimen edustajan roolissa eikä esimerkiksi osallistumalla omatomisesti kirjoitteluun yleisönosastolla tai internetin keskustelupalstalla.

Tuomarinvirka tai osallistuminen yksittäisten ratkaisujen tekemiseen ei ole esteenä sille, etteikö tuomari voisi osallistua yleiseen oikeuspoliittiseen, tieteelliseen tai yhteiskunnalliseen keskusteluun. Silloin kun keskustelu ei sivua virassa käsiteltäviä asioita, tuomari on vapaa edellä mainituista salassapidettäviin tietoihin liittyvistä rajoitteista. Hänen tulee kuitenkin muistaa, että kärjekäs mielipiteiden esittäminen voi olla haitallista tuomarinviran edellyttämän riippumattomuuden tai puolueettomuuden kannalta.¹⁵⁶ Tuomarin tulisi pysytellä keskustelussa yleisellä tasolla ja suhtautua varoen kommentointiin, joka liittyy johonkin toisen tuomarin tai tuomioistuimen käsittelemään asiaan taikka tuomarin käsittelemän asian asianosaisiin.

Sen sijaan mentäessä tuomioistuihin liittyvän oikeuspoliittisen keskustelun ulkopuolelle esimerkiksi yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun tai tieteelliseen julkaisutoimintaan, tuomarin osallistumista voidaan pitää verraten ongelmattomana. On myös muistettava, että tuomarille on lähikökohtaisesti taattu sananvapaus kuten muillekin yhteiskunnan jäsenille. Tältä kannalta olisi ongelmallista, jos tuomarinviran katsottaisiin olevan esteenä tavanomaiselle keskusteluun osallistumiselle ja mielipiteiden ilmaisemiselle. On vaikea perustella ainakaan tuomarin virkaan liittyvillä syillä sananvapauden rajoittamista silloin, jos se ei ole välttämätöntä

¹⁵⁶ Ks. Tapanila 2007, s. 312–314.

puolueettomuuden tai riippumattomuuden kannalta tai salassapidettävien tietojen turvaamiseksi.

8 LOPPUPÄÄTELMIÄ

Suomalaiset tuomarin eettiset periaatteet on laadittu osana laajempaa kansainvälistä ja eurooppalaista kehityskulkua, jossa tuomareille monen muun ammattikunnan tavoin on vahvistettu eettinen ohjeistus. Vaikka tuomarin ammattitoiminta on varsin kattavan normatiivisen sääntelyn kohteena, eettisten ohjeiden lähtökohta ja tarkoitus poikkeavat lainsäätäjän asettamasta normistosta. Eettiset ohjeet laaditaan ammattikunnan toimesta ja ne ovat siten yhteinen ilmaus siitä, minkälaisiin arvoihin ja eettisiin toimintatapoihin ammatin edustajat haluavat sitoutua. Tarkasteltaessa Suomessa vahvistettuja tuomarin eettisiä periaatteita yleisesti etiikan kannalta voidaan periaatteissa nähdä heijastumia etenkin hyve-etiikasta ja velvollisuusetiikasta. Hyve-etiikkaan liittyvät hyvän tuomarin ominaisuuksia koskevat kohdat, vaikka periaatteissa onkin ollut lähtökohtana, että jokaisella on mahdollisuus pyrkiä eettisesti korkeatasoiseen toimintaan. Hyve-etiikka sinällään sisältää vastaavan ajatuksen, jossa hyviä ominaisuuksia ei pidetä myötäsyntyisinä vaan tietoisien kilvoittelun kohteena.

Tuomarin eettisille periaatteille voidaan antaa myös velvollisuusetiikkaan liittyvä luonnehdinta, sillä kysymys on ammattikunnan määrittelemistä eettisen toiminnan suuntaviivoista, jolloin eettiseltä kannalta hyvälle ammattitoiminnalle on annettu toimijasta eli yksittäisestä tuomarista riippumaton merkityssisältö. Hyvän tuomarin toimintatapa on siten ammattikunnan itsensä yleisellä tasolla viitoittama eikä arvorelativismille ominaiseen tapaan jokaisen itsensä pääteltävissä ja päätettävissä. Kolmas etiikan laji eli utilitaristinen etiikka sulkeutuu pitkälti tarkastelun ulkopuolelle sikäli, että tuomarin tehtävän funktio tulee hahmottaa yhteiskunnan ja yhteisön edun kautta eikä olennaista ole tuomarin itsensä tehtävästä saama hyöty. Voidaan pikemminkin sanoa, että utilitaristisella punninnalla saavutettaisiin varsin toiseen suuntaan käyviä periaatelausumia jopa niin, että utilitaristisella argumentoinnilla päädyttäisiin tuomarin yhteiskunnallisen tehtävän kannalta ristiriitaiseen tilanteeseen. Hyvän tuomarin toiminta nähtäisiin tällöin tuomarin etujen kannalta, vaikka periaatteissa nimenomaisesti poissuljetaan tuomarinviran käyttäminen tuomarin omien etujen tavoittelemiseksi.

Kansainvälisessä katsannossa tuomarin eettiset periaatteet noudattelevat pääosin kansainvälisiä esikuvia, joskin niissä on selviä suomalaisesta oikeusperinteestä johtuvia painotuksia sekä periaatteiden valmisteluvaiheessa

käytyjen keskustelujen tuloksena syntyneitä oivalluksia. Vertailukelpoisissa maissa vahvistetut tuomarin eettiset periaatteet edustavat erilaisia lähestymistapoja, joskin valtaosassa tarkastelluista maista periaatteet on Suomen tavoin laadittu luetteloksi noudatettavista periaatteista, joita on lyhyesti sanallisesti kuvattu. Tässä suhteessa Ruotsi ja Schleswig-Holstein ovat poikkeuksia, sillä niissä periaatteilla on ymmärretty keskustelevaa prosessia, jossa etukäteen annettua ovat vain keskustelun kysymyksenasettelut. Suomessa periaatteiden valmistelun alkuvaiheessa on tehty tietoinen valinta lähestymistavasta ja toteutunutta periaatteiden valmisteluprosessia on leimannut tuomarikunnan edustajista koostuneen valmisteluryhmän aktiivinen rooli, tuomarikunnalle ja sidosryhmille suunnatut kuulemiset sekä eettisen näkökulman painottaminen normatiivisen lähestymisen sijaan.

Tarkasteltaessa periaatteita yksitellen ja haettaessa esimerkkejä käytännön tuomarin työkentältä voidaan havaita, että ei ole lopulta kovin vaikea löytää sellaisia tilanteita, joissa tuomari joutuu eettisten pohdintojen äärelle. Tuomari työskentelee inhimillisten peruskysymysten äärellä ja joutuu työssään jatkuvasti valintatilanteiden eteen. Eettisten suuntaviivojen asettaminen ei lopulta ole erityisen vaativaa, ja monessa tilanteessa vaikuttaa verraten selkeästi hahmottuvalta, mikä vaihtoehtoista on eettisesti painavimmin perusteltavissa. Todellinen haaste tulee kuitenkin siitä, että eettisesti perustelluin vaihtoehto ei useinkaan ole helpoimmin toteutettavissa. Eettisestä näkökulmasta kiinni pitävä tuomari saattaa joutua toimimaan vastoin omaa etuaan tai aiheuttaa riskin siitä, että hän joutuu valintojensa seurauksena huonoon valoon asianosaisten, ammattikollegojen tai yleisön silmissä. Eettisesti korkeatasoiset valinnat eivät ole välttämättä niitä, joista tuomaria kiitetään tai ansiomerkein muistetaan. Inhimillinen heikkous voi estää tuomaria toimimasta oikein, vaikka hän tykönään hyvin tietäisikin, miten hänen pitäisi toimia.

Tuomarin eettiset periaatteet luovat sikäli hyvän pohjan tuomareiden eettisille pohdinnoille ja tuomarin etiikasta käytävälle keskustelulle, että ne edustavat tuomarikunnan yksimielisesti julkilausumaa käsitystä eettisestä toiminnasta. Koska periaatteet laatinut ja vahvistanut Tuomariliitto ei ole asettanut mitään toimielintä seuraamaan tuomarikunnan toiminnan eettisyyttä tai yleistä ammattietiikkaan liittyvää kehitystä, on vaarana, että vahvistetut eettiset periaatteet unohdetaan eikä niistä tule sellaista lähdettä, josta tuomarit hakevat tukea ammattinsa valintatilanteissa. Tältä kannalta ajateltuna eettisten periaatteiden esillä pitäminen niin lakimieheksi koulutautuvien kuin täydennyskoulutusta hankkivien tuomareiden joukossa on keskeinen keino ylläpitää keskustelua eettisistä kysymyksistä. Eettisistä periaatteista keskusteleminen ei saa päättyä periaatteiden julkaisemiseen, vaan sen tulisi vasta alkaa siitä, kun keskustelun pohjaksi on saatu ajanta-

sainen ja käytännönläheinen julkaisu eettisistä periaatteista. Lopultahan eettisesti oikeat valinnat tehdään kunkin tuomarin oman harkinnan pohjalta, joihin eettiset julkilausumat voivat vaikuttaa tai olla vaikuttamatta. Tämän on oivallisesti kiteyttänyt eettisten periaatteiden valmistelutyöryhmää luottanut Tapani Vasama, jonka mukaan eettisesti korkeatasoisen toiminnan perusta on tuomari, joka tunnistaa eettiset näkökohdat, tuntee toimintaansa ohjaavat periaatteet ja sitoutuu niitä noudattamaan.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis*: Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Vantaa 2006.
- Aarnio, Aulis*: Hyvän asianajotavan eettinen perustelu. Defensor Legis 5/2010, s. 541–547.
- Airaksinen, Timo*: Moraalifilosofia. 3. painos. Juva 1993.
- Airaksinen, Timo*: Ammattien etiikan filosofiset perusteet. Teoksessa Airaksinen, Timo (toim.), Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. 2. painos. Helsinki 1992, s. 19–60.
- Aristoteles*: Nikomakhoksen etiikka. Suom. Simo Knuuttila. Juva 1981.
- Asianajajatutkimus 2012. Suomen Asianajajaliiton julkaisuja. – [Http://www.asianajajat.fi/viestinta/asianajajatutkimus_2012](http://www.asianajajat.fi/viestinta/asianajajatutkimus_2012).
- Björne, Lars*: ”... syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...” – Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918–1939. Vammala 1977.
- Blomstedt, Yrjö*: Tuomarinohjeet oikeusperinteessämme. Teoksessa Olavus Petri: Tuomarinohjeet. 2. uudistettu painos. Helsinki 2001.
- Einarsdottir, Ingveldur*: Krav och förväntningar på den moderna domaren. 39. Pohjoismaisen juristikokouksen pöytäkirja 2011, s. 59–62.
- Etiske regler for dommere – utkast fra arbeidsgruppe oppnevnt av Domstoladministrasjonen. Oslo 2007. – [Http://www.domstol.no/Nar-jeg-skal-i-retten/Aktorene-i-retten/Dommere/Etiske-prinsipper-for-dommeratferd/](http://www.domstol.no/Nar-jeg-skal-i-retten/Aktorene-i-retten/Dommere/Etiske-prinsipper-for-dommeratferd/) (28.12.2012).
- Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki*: Prosessioikeus. 4. uudistettu painos. Helsinki 2012.
- Harva, Urpo*: Etiikka. Porvoo 1958.
- Hirschfeldt, Johan*: Domareetik – fyra grundsatser och många frågor. Svensk Jurist Tidning 2011, s. 517–526.
- Huovila, Mika*: Periaatteet ja perustelut – tutkimus kärjäoikeuden tuomion faktaperusteista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Jyväskylä 2003.
- Jyränki, Antero*: Valta ja vapaus – valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä. 3. uudistettu painos. Jyväskylä 2003.
- Kekkonen, Jukka*: Laillisuuden haaksirikko – rikosoikeudenkäyttö Suomessa 1918. Tampere 1991.

- Kuusimäki, Matti – Toiviainen, Raija:* Arvot syyttäjälaitoksessa. Julkaisussa Arvot ja pe-
riaatteet. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 5, 2007.
- Laitinen, Ahti – Launis, Veikko:* Juridiikka ja etiikka – johdatus juristin ammattietiikkaan.
Helsinki 1996.
- Lappi-Seppälä, Tapio:* Rikosten seuraamukset. Porvoo 2000.
- Mäenpää, Olli:* Hallintoprosessioikeus. Porvoo 2005.
- Niiniluoto, Ilkka:* Totuuden rakastaminen – tieteenfilosofisia esseitä. Keuruu 2003.
- Nozick, Robert:* Anarchy, state and utopia. New York 1974.
- Ollila, Maija-Riitta:* Erheitä ja virheitä. Juva 2002.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti:* Euroopan ihmis-
oikeussopimus. 5. uudistettu painos. Liettua 2012.
- Pietarinen, Juhani:* Platonin filosofia. Rauma 2001.
- Pursiainen, Terho:* Ammattien etiikka. Defensor Legis 1/2001, s. 31–50.
- Rentto, Juha-Pekka:* Moraali, teoksessa Encyclopedia Iuridica Fennica VII. Jyväskylä
1999, s. 481–497.
- Rentto, Juha-Pekka:* Laillinen esivalta – puhdas valtio- ja oikeusoppi Lutherin mukaan.
Lakimies 5/2012, s. 677–698.
- Sandgren, Claes:* Etiska riktlinjer för domare och åklagare. Juridisk Tidskrift 2009, s.
752–765.
- Tapanila, Antti:* Tuomarin esteellisyys. Jyväskylä 2007.
- Tapanila, Antti:* Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Helsinki 2009.
Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö KM 2003:3.
- Utgård, Karl Arne:* Etiske prinsipp for dommaråtfærd. Foredrag på årsmøtet i Den norske
Dommerforening 1.10.2010. – [Http://www.domstol.no/Nar-jeg-skal-i-retten/Ak-
torene-i-retten/Dommere/Etiske-prinsipper-for-dommeratferd/](http://www.domstol.no/Nar-jeg-skal-i-retten/Ak-
torene-i-retten/Dommere/Etiske-prinsipper-for-dommeratferd/) (28.12.2012).
- Virolainen, Jyrki:* Lainkäyttö – oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja
rikosprosessissa. Helsinki 1995.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri:* Pro & contra – tuomion perustelemisen keskeisiä
kysymyksiä. Saarijärvi 2003.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri:* Tuomion perustelemisen. Hämeenlinna 2010.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi:* Rikosprosessin osalliset. Porvoo 2004.

Julkaistut ammattieettiset ohjeet ja kannanotot

- Bangalore principles of Judicial Conduct 2003.
CCJE Opinion 3 (2002).
CCJE Opinion 3 (2010) ”Magna Charta of Judges”.
CCJE Opinion 12 (2010).
ENCJ Recommendation 12 (2010).
Ethical principles for Judges 1998, Kanada.
Etiske prinsipper for dommeratferd 2010, Norja.
Greco fourth evaluation round, evaluation report Finland 27.3.2013.
Guide to Judicial Conduct 2011, Englanti ja Wales.
Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet 15.1.2009.

Journalistin ohjeet 2011.

Judicial Ethics Report 2009–2010 ENCJ working group 2011.

Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary 2010, Skotlanti.

Terveystuon yhteinen arvopohja, yhteiset tavoitteet ja periaatteet, ETENE julkaisu 1, 2001.

Tuomarin eettiset periaatteet 2012, Suomi.

The Wels Declaration of Ethics 2007, Itävalta.

Tuomarin eettisiä periaatteita valmistelleen työryhmän asiakirjat

Kuulemistilaisuus 2011, muistio 31.1.2011 lainkäytön osallisille järjestetystä kuulemistilaisuudesta.

Luonnos periaatteista 2010, työryhmän luonnos periaatteista 2.11.2010.

Muistio tuomarietiikasta 2010, Suomen Tuomariliitto ry:n ja Korkeimpien oikeuksien tuomarien yhdistyksen hallituksille 23.12.2010.

Pöytäkirja 2.3.2011, työryhmän kokouspöytäkirja.

Työryhmän vastaus 2012, kevään 2012 kuulemiseen osallistuneille tahoille toimitettu työryhmän vastauskirjelmä 22.3.2012.

LIITE: PERIAATTEET

Riippumattomuus ja puolueettomuus

1. Tuomari on uskollinen antamalleen tuomarinvalalle tai -vakuutukselle. Tuomari sitoutuu oikeusvaltioperiaatteeseen sekä ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamiseen. Tuomari ei ylitä laillisuuden tai harkintavaltansa rajoja.
2. Tuomari on lainkäyttötehtävässään riippumaton lakiasäätävästä ja toimeenpanevasta valtiovallasta. Tuomarin riippumattomuus edellyttää lisäksi vapautta sidoksista muihin yhteiskunnallisiin vallankäyttäjiin, kuten politiikan, talouselämän ja tiedotusvälineiden edustajiin. Tuomarin riippumattomuus on tarkoitettu oikeudenkäynnin asianosaisten turvaksi ja suojaamaan kansalaisia epäasianmukaiselta vallankäytöltä. Riippumattomuutta ei ole tarkoitettu suojaamaan tuomarin omia etuja.
3. Tuomari on puolueeton. Tuomari suorittaa virkatehtävänsä pelkäämättä muiden reaktioita, ilman ennakkoasenteita ja säilyttäen puolueettomuutensa. Yksittäisessä oikeudenkäynnissä tuomari ei ole julkisen keskustelun ja painostusryhmien ohjailtavissa. Tuomari ei suosi eikä syrji ketään virkatehtäviään hoitaessaan. Tuomarin tai hänen lähipiirinsä henkilökohtainen etu tai vahinko ei saa vaikuttaa hänen työhönsä.
4. Tuomarin toiminta ja käyttäytyminen vahvistaa luottamusta siihen, että hänen ammattitoimintansa perustuu lakiin ja oikeudenmukaisuuteen. Tuomari huolehtii siitä, että hänen käyttäytymisensä myöskään yksityiselämässä ei vaaranna hänen puolueettomuuttaan eikä luottamusta tuomarin viran hoitoon.
5. Tuomarilla on sanan- ja yhdistymisvapaus kuten muillakin yhteiskunnan jäsenillä. Näitä vapauksia käyttäessään tuomari ottaa huomioon virkansa vastuullisuuden sekä tuomioistuimen riippumattomuuden, puolueettomuuden ja tasapuolisuuden.

Oikeamielisyys

6. Tuomari toteuttaa oikeamielisyyttä päätöksenteossaan ja käytöksessään. Tuomari perustaa antamansa ratkaisut huolelliseen ja tasapuoliseen harkintaan.
7. Tuomari kunnioittaa kaikkien inhimillistä arvokkuutta. Tuomari suhtautuu oikeudenkäytön osallisiin, oikeudenkäyntien yleisöön, ammattikollegoihin ja työyhteisön jäseniin arvostavasti ja kohteliaasti tavalla, joka ei vahingoita tuomioistuimen arvoa.

8. Tuomari kohtelee kaikkia asianosaisia tasapuolisesti ja yhdenvertaisesti kuitenkin ottaen huomioon heidän erilaisuutensa. Tuomari ei suhtaudu kehenkään oikeutta hakevaan väheksyvästi tai ylimielisesti. Tuomari ottaa huomioon kaikkien asiaan osallisten sanottavan, mutta on velvollinen tarvittaessa rajoittamaan oikeudenkäyntiin osallistuvien esiintymistä.

9. Tuomari pyrkii luomaan oikeudenkäyntiin asiallisen, avoimen ja asian laatuun sopivan ilmapiirin.

Ammattitaito

10. Tuomarin ammattitaito ilmenee hänen oikeutta koskevissa tiedoissaan ja ymmärryksessään. Tuomari pitää yllä ja täydentää ammattitietojaan ja -taitojaan jatkuvasti.

11. Tuomari hoitaa virkatehtävänsä ahkerasti ja tunnollisesti tiedostaen, että asiaan osalliselle on tärkeää saada perusteellisesti harkittu ja punnittu ratkaisu kohtuullisessa ajassa.

12. Tuomarin työn vaativuuden takia on tärkeää, että tuomari huolehtii työkykynsä ylläpitämisestä. Tuomari kantaa osaltaan vastuunsa työyhteisönsä hyvinvoinnista.

13. Tuomari tekee työtään avoimin mielin ja ennakkoluulottomasti. Tuomari kiinnittää huomiota selkeään suulliseen ja kirjalliseen ilmaisuun sekä kuuntelemisen taitoon.

Avoimuus

14. Tuomari toimii niin, että asiaan osalliset ja yleisö saavat oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen edellyttämät tiedot oikeudenkäynnistä. Tuomari pyrkii laatimaan tuomioistuimen ratkaisun niin, että se on selkeä, seikkaperäinen ja ymmärrettävä.

15. Tuomarin tärkein puheenvuoro virassa käsitellystä asiasta ilmenee tuomioistuimen ratkaisusta. Yhteiskunnalliseen tai tieteelliseen keskusteluun osallistuessaan tuomari muistaa virastaan johtuvat velvoitteet kuten päätösneuvottelun salassapidon.

ETHICAL PRINCIPLES FOR JUDGES

In Finland, the Association of Judges adopted the ethical principles for judges in May 2012. Principles were drafted by a working group consisting of lawyers and judges working in different courts. Principles were formally released on 12 October 2012 at the Judge's Day event.

This article concerning ethical principles for judges has three main objectives. The first and foremost is to evaluate how the ethical principles will affect practical working assignments of a judge. Ethical rules for judges has a long history since already ancient written sources, for example legal scriptures of the Romans and the Bible contains statements for a judge's professional conduct.

Ethical principles have also a strong connection to professional ethics in different fields of legal activities. Therefore it is necessary to compare judges' ethical principles to professional ethics for advocates and prosecutors. Common aspects of professional ethics are also taken into account, as well as judges' ethical rules in different countries especially in Scandinavia and Northern Europe.

Ethical principles are understood as ethical guidelines, not as a purely legal phenomenon. Finnish ethical principles for judges are formulated in a rather abstract manner. The idea behind principles is to provide judges with an utility for the identification and interpretation of ethical questions.

Ethical principles concern topics such as judges' impartiality and independence, righteousness, professional skills and openness. Independence is understood as a structural phenomenon and impartiality as a requirement which has to be fulfilled in each trial. Questions of legality and respect of human and fundamental rights are examined as basic elements of judicial independence. Since Finland has a long-standing tradition of strict obedience for legislation in judicial interpretation, it may cause strains when a judge must found his decisions ultimately on human or fundamental rights.

Judges' impartiality requires that a judge shall not, for example, have such secondary occupation which could cause interference with his position in office. In Finland judges may act as arbitrators, which can be seen incompatible with their official duties, since arbitration duties may establish ties to the interests of business. Also certain memberships of associations, freemasonry as a case in point, could be considered problematic when impartiality is required.

Righteousness is understood as a profound understanding of society and its legal framework. Compared to other legal professions, a judge has to have an extensive and thorough knowledge of jurisdiction in order to be

able to solve conflicts between individuals or between an individual and the state. A judge is also bound to legislation and his decisions have to be based on law instead of his personal opinions or affections.

Since society and legislation are objects of constant change, a judge is required to have the ability to learn new knowledge and skills. In Finland, advocates and prosecutors have an obligation to participate in professional training, but for judges it has been voluntary and specialization of judges for certain fields of law may be rather casual depending on the court a judge is working for.

The last topic considered is openness, which has a strong connection to the interests of publicity and media, which can be seen as a principal source of information on court activities among citizens. A judge must be prepared to take into account publicity, which can be promoted in various ways even in cases where publicity must be restricted in order to protect right to privacy, as for example in criminal cases concerning sexual offences.

The ethical principles for judges in Finland can be seen as part of an international process. Ethical principles have their models in recommendations of European institutions, which have drafted ethical principles for judges among other legal professions. Finnish ethical principles have features similar to ethical principles in Norway and Austria, but also purely national features can be found. Newly adopted ethical principles form a practical utility for ethically justified choices and also give a foundation for continuous discussion on ethical topics relevant in judges' professional conduct. In the end it has to be underlined that ethically sound judiciary is built on judges who are aware of ethical considerations and committed to observing ethical principles.